

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Temettuât Defterlerine Göre (H.1260 – M.1844)

BURDUR'UN SOSYAL ve EKONOMİK YAPISI

770569

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Danışman

Doç. Dr. Fahrettin TIZLAK

Hazırlayan

Şevket BÜTÜN

ISPARTA 2001

T110569

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	VI
KISALTMALAR.....	VII
KONU ve KAYNAKLAR.....	1

GİRİŞ

A) BURDUR ŞEHRİNİN TARİHÇESİ

1- Burdur Adının Tarihi Kaynağı.....	4
2- Türk Hakimiyetinden Önce Burdur.....	5
3- Türk Hakimiyetinde Burdur.....	6
a) Anadolu Selçuklular ve Beylikler Dönemi.....	6
b) Burdur'un Osmanlı Hakimiyetine Girmesi.....	7

B) OSMANLI DEVLETİ'NDE VERGİ DÜZENİ ve TAHRİRLER

1- Vergi Sisteminin Alt Yapısını Oluşturan Tahrirler.....	9
2- Tanzimat Döneminde Mali Alanda Düzenlemeler.....	10
3- Temettuât Defterinin Kapsam ve Önemi.....	11
a) Sosyal Tarih Kaynağı olarak Temettuât Defterleri.....	11
b) İktisadi Tarih Kaynağı olarak Temettuât Defterleri.....	12
4- Temettuât Tahririnin Yapılışına Ait Düzenlemeler.....	13
a) 1845 (1261) Tarihli Temettuât Tahriri.....	14
b) Temettuât Defterinin Yazım Şekli.....	15

BİRİNCİ BÖLÜM

19. YÜZYIL ORTALARINDA BURDUR'UN SOSYAL YAPISI

A) OSMANLI DEVLETİ'NDE NÜFUS SAYIMLARI.....	19
B) 19. YÜZYIL ORTALARINDA BURDUR'UN NÜFUS YAPISI.....	20
1- Müslüman Nüfus.....	20
2- Gayrimüslim Nüfus.....	22
C) 19. YÜZYIL ORTALARINDA BURDUR'DA MESLEK TEŞEKKÜLÜ ve MESLEK GRUPLARI.....	25
1- Meslek ve Meslek Teşekkülü	25
2- Burdur Şehrinde Meslek Grupları ve Dağılımı.....	25
a) Ziraat ve Hayvancılık ile İlgili Meslekler.....	27
b) Küçük Ölçekli Sanayi Esnafı.....	28
ba) Dokuma İşkolundaki Meslekler.....	28
bb) Deri İşkolundaki Meslekler.....	30
bc) Madeni Eşyalar ile İlgili Meslekler.....	32
bd) Gıda İşkolundaki Meslekler.....	33
c) Sağlık ve Temizlik ile İlgili Meslekler.....	35
d) Ticaret ile İlgili Meslekler.....	37
e) Nakliyecilik ile İlgili Meslekler.....	37
f) Hizmet Üreten Meslekler.....	38
g) İnşaat İş Kolundaki Meslekler.....	39
h) Fiziki Güç (İşçilik) ile İlgili Meslekler.....	40
ı) Kamu Hizmeti Yürüten Meslekler (Görevliler).....	42
i) İşsiz – Güçsüzler.....	43
j) Diğerleri.....	45

D) 19. YÜZYIL ORTALARINDA BURDUR'DA DİNİ VE SOSYAL VAKIF FAALİYETLERİ VE ESERLERİ

1- Cami ve Mescitler.....	46
2- Tekke ve Zaviyeler.....	47
3- Mektepler.....	48
4- Medreseler.....	49
5- Avâız ve Tekâlif Vakıfları.....	49
6- Kütüphane Vakıfları.....	49
7- Su Vakıfları.....	50
8- Hamam Vakıfları.....	50
9- Diğer Vakıflar.....	50

İKİNCİ BÖLÜM

19. YÜZYIL ORTALARINDA BURDUR'UN EKONOMİK YAPISI

A)BURDUR'DA GELİR KAYNAKLARI VE DAĞILIMINDA GENEL DURUM.....	51
B) BURDUR'DA GELİR DAĞILIMI.....	54
1- Hanelere Göre Gelir Dağılımı.....	54
2- Mahallelere Göre Gelir Dağılımı.....	57
3- Mesleklere Göre Gelir Dağılımı.....	60
a) Ziraat ve Hayvancılık ile İlgili Mesleklerin Gelir Durumu.....	60
b) Mal Üreten Mesleklerin Gelir Durumu.....	61
c) Hizmet Üreten Mesleklerin Gelir Durumu.....	63
d) Ticaret ile İlgili Mesleklerin Gelir Durumu.....	64
e) Fiziki Güç (İşçilik) ile İlgili Mesleklerin Gelir Durumu.....	65
f) Kamu Hizmeti Yürüten Mesleklerin Gelir Durumu (Görevliler).....	66
g) İşsiz – Gücsüzler.....	67
h) Diğerleri.....	68

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

19. YY ORTALARINDA BURDUR'DA ZİRAAT HAYATI ve HAYVANCILIK

A) ZİRAAT HAYATI.....	69
1-Osmanlı Devletinde Toprak Yönetimi.....	69
2-Burdur'da Zirai Toprak Miktarı ve Dağılımı	70
3- Mahallelere Göre Toprak Dağılımı	71
4- Hanelere Göre Toprak Dağılımı.....	72
5- Burdur'da Zirai İşletmelerin Büyüklüğü.....	74
6- Üretime Ayrılan Toprakların Tahlili.....	79
a) Hububat Ziraatı.....	80
aa) Hububat Alanları.....	81
ab) Hububat Fiyatları ve Üretim Miktarı.....	82
b) Bağ ve Bahçe Ziraatı.....	83
aa) Bağcılık.....	83
ab) Bahçecilik.....	86
B) HAYVANCILIK	
1- Küçükbaş Hayvancılık.....	89
2- Büyükbaş Hayvancılık.....	92
3- Yük ve Binek Hayvanları.....	93
a) Kiracılık (Nakliyecilik).....	96
b) Koşum Hayvanı Olarak Öküz.....	97
4-Gayrimüslimlerde Hayvancılık.....	98
5- Arıcılık.....	99

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BURDUR TEMETTUÂT DEFTERİNDE

VERGİ ÇEŞİTLERİ ve VERGİLERİN DAĞILIMI

A) VERGİ ÇEŞİTLERİ.....	100
1- Vergi-yi Mahsusa (Yıllık Vergi).....	100
2- Öşür Vergisi.....	101

B) VERGİLERİN DAĞILIMI.....	101
1- Öşür Vergisinin Dağılımı.....	101
a) Hanelere Göre Öşür Dağılımı.....	101
b) Mahallelere Göre Öşür Dağılımı.....	103
c) Hububat Öşürünün Dağılımı.....	104
d) Bağ Öşürünün Dağılımı.....	105
2- Yıllık Verginin Dağılımı.....	106
a) Yıllık Verginin Hanelere Göre Dağılımı.....	106
b) Yıllık Verginin Mahallelere Göre Dağılımı.....	108
3- Toplam Verginin Dağılımı.....	110
a) Hanelere Göre Toplam Verginin Dağılımı.....	110
b) Mahallelere Göre Toplam Verginin Dağılımı.....	111
4- Gayrimüslim Mahallelerinde Toplam Vergi Dağılımı.....	113
5- Mesleklere Göre Vergi Dağılımı.....	113
a) Ziraat ve Hayvancılık ile Uğraşanların Vergi Yüğü.....	114
b) Mal Üreten Mesleklerin Vergi Yüğü.....	114
c) Hizmet Üreten Mesleklerin Vergi Yüğü.....	114
d) Ticaret ile İlgili Mesleklerin Vergi Yüğü.....	115
e) Fiziki Güç (İşçilik) ile İlgili Mesleklerin Vergi Yüğü.....	115
f) Kamu Hizmeti Yürüten Mesleklerin Vergi Yüğü.....	115
g) İşsiz – Güçsüzlerin Vergi Yüğü.....	115
h) Diğer Hanelerin Vergi Yüğü.....	116
6- Vergisi Olmayan Haneler.....	116
SONUÇ.....	118
BİBLİYOGRAFYA.....	121
EKLER.....	126

ÖNSÖZ

Osmanlı tarihinde Tanzimat'ın ilanından (1839) sonra büyük gelişmeler olduğu kabul edilir. Bu gelişmelerin Osmanlı taşra teşkilatına nasıl yansıdığı; bu dönemde taşrada sosyal ve ekonomik hayatın yapısını anlaşılması ve araştırılmasını önemli kılmaktadır. Bu düşüncelerle 1845 yılında Konya vilayetine bağlı Hamit sancağı kazalarından olan Burdur'un sosyal ve ekonomik yapısını araştırdık.

Bu çalışmada, ana kaynak olarak *temettuât defterinden* faydalandık. Bu defterler Osmanlı Devleti'nin en küçük yerleşim yerlerine kadar tahrir (sayım) çalışmaları sonucu hazırlanmıştır. Bu nedenle sadece ait oldukları yerlerin değil 19. yy. ortalarında Osmanlı Devleti'nin sosyal ve ekonomik yapısını aydınlatacak bilgiler vermektedirler. Bu defterlerin hazırlanış amacı vergi düzenlemesi olduğu için idari yapı ve kurumlar gibi bazı konularda bilgi verilmemiştir. Biz de arşiv kaynakları ve genel eserlerle bu eksiklikleri tamamlamaya çalıştık.

Bu çalışma tarihi çok eski olan Burdur şehrinin bir dönemini aydınlatırken, Osmanlı Devletinden Cumhuriyet dönemine devreden (olumlu-olumsuz) mirası açıklayacağından, günümüzü anlamamızı kolaylaştıracaktır.

Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışmamızda bana yol gösteren, sabırla çalışmalarımı takip eden, değerli fikirlerinden istifade ettiğim danışman hocam Doç. Dr. Fahrettin Tızlak ile değerli hocalarım Prof. Dr. Bayram Kodaman ve Yrd. Doç. Dr. Ahmet Halaçoğlu'na sonsuz teşekkürlerimi arz ederim. Çalışmalarımız esnasında maddi-manevi her türlü yardımlarını esirgemeyen sayın Yrd. Doç. Dr. Hasan Babacan ve Yrd. Doç. Dr. Behset Karaca'ya teşekkürlerimi sunarım. Her zaman her konuda yardımlarını gördüğüm tarih bölümündeki değerli arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Şevket BÜTÜN

Isparta – 2001

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser.
a.g.s.	: Adı geçen sözlük
a.g.t.	: Adı geçen tez.
a.g.m.	: Adı geçen makale
Ans.	: Ansiklopedi
bkz.	: Bakınız.
BOA.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
c.	: Cilt.
H.	: Hicrî
İA.	: İslam Ansiklopedisi
İÜİF.	: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi.
KVS.	: Konya Vilayet Salnâmesi
M.	: Miladî.
nr.	: Numara
S.	: Sayı.
s.	: Sayfa.
SDÜ.	: Süleyman Demirel Üniversitesi
TMT.	: Temettuât
TTK.	: Türk Tarih Kurumu
vd.	: Ve devamı.
YT.	: Yeni Türkiye
Yay.	: Yayınları.

KONU ve KAYNAKLAR

Osmanlı Devleti tarihi üzerine yapılan araştırmalarda Osmanlı Devleti'nin siyasi, askeri, ekonomik ve sosyal kurumları ve fonksiyonları açıklanmaya çalışılmaktadır. Osmanlı Devleti'ni bütün kurumları ile anlayabilmek için bütünü oluşturan parçaları inceleyerek parçadan bütüne gidilmesinin genel sonuca ulaşmada bir metot olacağı kanaatindeyiz. Bu düşüncelerle Osmanlı Devleti'nin taşra teşkilatında idari yapının en önemli birimi olan kazalardan bir örnek üzerinde çalışmaya karar verdik.

Osmanlı Devleti'nde taşra teşkilatının temel idari birimi sancaktır. Sancak, idari ve askeri bir bölgeyi ifade eder; devletin idari, askeri ve mali düzenlemelerinde sancak bazında kanunnameler hazırlandığı görülmektedir¹.

Sancak, kazaların birleşmesinden meydana gelir. Osmanlı resmi kayıtlarında “*pazar durur*” olarak tanımlanan² kaza merkezleri “*nefs*” tabir edilen şehirlerdir³. Şehirler, ticarî ve kültürel üstünlüğü ile çevresinin merkezi olmuş ve devleti temsil eden yöneticilerin ikamet ettiği idari merkezlerdir⁴. Şehirdeki ekonomik faaliyet içerisinde ziraî üretim yanı sıra ticaret ve zanaat üretimi önemli bir yer tutmaktadır. Şehir tanımlanırken “*İnsanın yaşaması için her şeyi câmi yerdur.*”denilmektedir⁵. Ayrıca şehirler, devletlerin siyasi, ekonomik ve sosyal düzeninin önemli bir parçasıdır. Şehirlerin tarihi, gelişme düzeyi ve şehirlerin bulunduğu bölge içerisindeki durumlarının incelenmesi; mikro alanda şehir tarihiyle, makro alanda ait olduğu siyasi, ekonomik ve sosyal yapının açıklanmasını sağlayacaktır⁶.

Şehir tarihi üzerine yapılan araştırmalar da şehirler çeşitli yönleriyle incelenmektedir. Bu incelemelerde çeşitli bilgi kaynaklarına müracaat edilmektedir. Bunlardan biri de zamanında resmi evrak olarak kullanılmış ve bugün arşivlere intikal

¹ Yusuf Halaçoğlu, *15-17. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Ankara, 1991, s. 73.

² Mehmet Karagöz, “Osmanlılarda Şehir-Mekan-İnsan”, *Osmanlı*, c. 4, Y.T. Yay., Ankara, 1999, s. 103-104.

³ M. Ali Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Isparta, 1997, s. 235-236.

⁴ Suraiya Faroqhi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, TVY. Yay., İstanbul, 1993, s. 12-13.

⁵ M. Karagöz, *a.g.m.*, s. 103-105.

⁶ Tefik Güran, “19. yy. Ortalarında Ödemiş Kasabasının Sosyo-ekonomik Özellikleri”, *İÜİF. Mecmuası*, c. 41, sayı 1-4, s. 301 vd.

etmiş durumda bulunan, dönemin olaylarına ait birinci derecede en geniş bilgileri veren belge koleksiyonlarıdır⁷.

Biz de bu çalışmamızda Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan muhtevası aşağıda anlatılacak olan Temettuat Defteri esas olmak üzere çeşitli arşiv belgelerinden faydalanarak 19. yy. ortalarında (1844/45) Burdur şehrinin demografik, sosyal ve ekonomik durumunu inceleyeceğiz. Burdur şehrinin tarihi gelişiminden bir kesitin, şehir tarihinin aydınlatılmasına ışık tutacak bir dönemin tahlilini yapmaya çalışacağız.

Burdur *Temettuat Defteri*, Başbakanlık Osmanlı Arşivinde, Maliye Nezareti Temettuat Defterleri (ML.VRD.TMT.) bölümünde 9918 numarada kayıtlıdır. Defter 17,5 x 30 cm ebadındadır. Tamamı 836 sayfadır. Defterde Burdur kaza merkezi mahallelerine ait kayıtlar, defterin 166. sayfasından başlamakta ve 598. sayfaya kadar devam etmektedir. Transkribe ederek değerlendirmesini yaptığımız Burdur merkez mahallelerine ait bu bölüm toplam 402 sayfadır.

“Temettuat Defterleri’ne Göre Burdur’un Sosyal ve Ekonomik Yapısı” adını taşıyan bu tez çalışmamız, giriş bölümünden sonra dört bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında “Burdur şehrinin ilk çağlardan 19. yüzyıla kadar kısa tarihçesi” ile çalışmamızda ana kaynak olan temettuat defterlerinin hazırlanmasının tarihi arka planını açıklayan “Osmanlı Devleti’nde tahrir çalışmaları ve Tanzimat Dönemi’nde mali alanda düzenlemeler” konusu ele alınmıştır. Birinci bölümde şehrin sosyal yapısına ait nüfus bilgileri, meslek teşekkülleri ve sosyal müesseseler olarak vakıflar hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde şehrin iktisadi yapısını oluşturan gelir kaynakları ve dağılımına yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ziraat hayatı ve hayvancılık konuları incelenmiştir. Dördüncü bölümde vergi çeşitleri ve vergi dağılımı açıklanmıştır.

Çalışmamızın ana kaynağı olan temettuat defteri bilgilerini, konularına göre tasnif ettik ve tablolar hazırlayarak değerlendirmeler yaptık. Temettuat bilgilerinin değerlendirilmesinde aynı döneme ait arşiv belgelerinden ve yardımcı kaynaklardan da faydalandık. 19. yy. ortalarında Burdur’da sosyal ve dini yapının değerlendirilmesinde H.1260 (M.1844) tarihli Burdur’da Evkaf-ı Hümayuna bağlı vakıfların *Muhasebe Defterinden* faydalandık. Bu defter Başbakanlık Osmanlı Arşivinde, Nezaret Sonrası Evkaf Defterleri Tasnifinde, 12376 numara ile kayıtlıdır. 19 x 54 ebadında, 3 sayfadan oluşan

⁷ Özer Ergenç, “Şehir Tarihi Araştırmaları”. *Bellekten*. c. L-11, sayı 203. Ankara, 1988. s. 668 vd.

Vakıf Muhasebe Defterini, Temettuat Defterlerinde hakkında bilgi verilmeyen sosyal ve dini eserlerin açıklanmasında kullandık.

Bu çalışmamız, 19. yy. ortalarında Burdur tarihi ve Osmanlı Devleti'nin o dönemini aydınlatmakla kalmayacak, Cumhuriyet dönemi ve günümüzü daha iyi anlamamızı sağlayacaktır. Zira, Türkiye Cumhuriyeti yeni bir devlet olarak teşkilatlandı; ancak kurulduğu coğrafyada miras aldığı sosyo-ekonomik tarihi değerler vardır. Cumhuriyetimiz, olumlu ve olumsuz katkılarıyla Osmanlı Devleti'nden devraldığı yapı üzerinde yeniden inşa edilmeye çalışılmıştır. Bu esnada, toplumsal ve ekonomik yapıda köklü değişiklikler ve yenilikler yapmış olsa da uzun süre mevcut üretim yapısı etkinliğini devan ettirmiştir. I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı yıllarındaki sosyal ve ekonomik yapıyı ve Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen sosyal ve ekonomik gelişmeyi değerlendirmek için devralınan mirası bilmek gerekir⁸.

---

⁸ Hüseyin Şahin, "Cumhuriyet'in Osmanlı Devleti'nden Devraldığı Ekonomik Miras", **Tarih Çevresi** 2000 Mayıs Özel Sayısı, Ankara, 2000, s. 24.

GİRİŞ

A) BURDUR ŞEHRİNİN TARİHÇESİ

1- Burdur Adının Tarihi Kaynağı

İnsanlar, yaşadıkları çevreye coğrafi özellikleri ve kendi kültürlerine göre yer adları vermişlerdir. bu coğrafyaya zamanla başka insanların gelmiş olması halinde bazı yer adları unutulmuş; bazıları (özellikle iskan yerlerinin adları) ise değişime uğrasa da devamlılık göstermiştir⁹.

Burdur şehrinin adı hakkında ortaya konan değerlendirmeler; şehrin coğrafi özellikleri ve şehre hakim kültürlerin izlerini taşımaktadır. Burdur kelimesinin anlam ve söyleniş şeklinde tarihi gelişmesinin seyrini görmek mümkündür. Araştırmacılar arasında Eski Çağda *Pisidya*'nın *Limobrama* (göl şehri) adı verilen beldesinin Burdur olabileceği kanaati oluşmuştur. Orta Çağda Roma devrinde ise şehrin adının "taşlık yer" anlamına gelen *Polydorion* olduğu tespit edilmiştir. Halk arasında bazen "*Buldur*" şeklinde söylendiği ve Avrupalı seyyahların şehri çok defa bu adla zikrettiği bilinmektedir¹⁰. Ayrıca şehrin toprak yapısından (torf taşından müteşekkil) dolayı "bor yer" anlamında "*Bordur*"¹¹; Roma devrinde sınırdaki şehir anlamında "*Bordür*"¹² denildiği üzerinde de durulmaktadır¹³.

1333-1336 yıllarında Anadolu'yu gezen seyyah İbn-i Batuta¹⁴ seyahatnamesinde şehrin adını "*Birdir*" şeklinde yazmıştır. Bu yazılışa Türkçe karşılığı "*Burdur*"dur¹⁵. Bu tarihlerde şehre Hamitoğlu hakimdir.

Şehre Türklerin hakim olduğu dönemlerde *Burdur* adının kullanıldığı bilinmektedir. Ancak bu adın nasıl konulduğu hakkında çeşitli rivayetler vardır. Bir rivayete göre Türkmen boyları şehrin bulunduğu yere geldiklerinde tabiat güzelliği

⁹ Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I Anadolu'nun İdari Taksimatı*, Ankara 2000, s.1.

¹⁰ Besim Darkot, "Burdur", *İA.*, c. II, s. 803-805.

¹¹ Keçiborlu, Uluborlu gibi.

¹² Bordür, sınır taşı anlamındadır.

¹³ *Burdur 1967 İl Yıllığı*, Ankara, 1967, s. 110.

¹⁴ T. Baykara, *a.g.e.*, s. 63-64.

¹⁵ *Burdur 1967 İl Yıllığı*, s. 110.

karşısında “Cennet buradadır.” demişlerdir¹⁶. Diğer bir rivayet de; gördüğü bir rüyada güneybatıya doğru ilerlemesi söylenen Türkmen Bey’i, Burdur şehri mevkiine geldiğinde “Burada dur.” emrini almıştır. Buna benzeyen bir rivayette de Türkmen oymağında âmâ bir ulu kişi vardır. Havasıyla, suyuyla güzel bir yere geldiğini hissederek Türkmenlerin yerleşmesi için “Burada dur.” dediği söylenir¹⁷. “Burada dur” sözü zamanla *Burdur* adını almıştır.

Osmanlı Devleti’nde Burdur şehri için “*Tirkemiş*” adının da kullanıldığına dair bilgiler vardır¹⁸. Ancak, bizim Osmanlı arşivinde tespit ettiğimiz 1832 tarihli bir belgede de “*Tirkemiş Hassı Kazalarından nefis-i Kasaba-i Burdur .....*”¹⁹ şeklinde bir ifade yer almaktadır. Yine bu belgenin 58. sahifesinde de “*Tirkemiş Hassı Kazalarından Burdur Kasabası ...*” ifadelerden anlaşıldığına göre Burdur merkezi, kasaba veya kaza olarak yazılırken “*Tirkemiş Hassi*” olduğu belirtilmiştir.

2- Burdur’un Türk Hakimiyetinden Önceki Tarihi

Burdur çevresinde yerleşimin tarih öncesi dönemlerine ait izler Hacılar Höyüğü’nde bulunmuştur. Burdur gölünün güney batısında bulunan Hacılar Höyüğü’nde neolitik dönemden ilk tunç çağı dönemine (M.Ö. 6750-3100) kadar gelen arkeolojik bulgular ortaya çıkartılmıştır. Hacılar Höyüğü, yerleşik hayat geçişin tarihini aydınlatan önemli bir merkezdir.

Burdur’un 15 km. güneyindeki Kuruçay’da yapılan arkeolojik kazılarda kalkolitik dönemden ilk tunç dönemine geçişin izleri vardır. Kuruçay kültürünün Hacılar kültürü ile çağdaş ve aynı geçmişe sahip olduğu anlaşılmıştır. İlk tunç çağında maden üretiminin artması ile iş bölümü gelişti. Sosyal ve ekonomik hayatta farklılaşma ve kentleşme olgusu ortaya çıktı. Burdur dolaylarında ilk tunç çağının özelliklerini taşıyan çık sayıda yerleşim yeri tespit edilmiştir²⁰.

Burdur – Isparta (Göller Bölgesi) çevresinde ilk siyasi oluşumun Asya kökenli kavimlerden olan *Psidyalıların* egemenliğinde kurulduğu kabul edilir. Psidyalılar protohititlerin akrabasıdır²¹. Psidya devrinde şehrin ismi *Arkania Linnare* olarak geçmektedir²².

¹⁶ İsa Kayacan, *Burdur Hatırlamaları*, Ankara, 1989, s. 9.

¹⁷ Mehmet Önder, *Şehirden Şehire*, İstanbul, 1972, s. 214.

¹⁸ *Burdur 1967 İl Yıllığı*, s. 12.

¹⁹ BOA., D. CRD., nr. 40699 / 823, s. 4.

²⁰ *Yurt Ansiklopedisi*, “Burdur”, İstanbul, 1982, s. 1547-1550.

²¹ *Burdur*, Burdur Valiliği, İstanbul, 1955, s. 92.

²² *Burdur 1967 İl Yıllığı*, s. 110.

Anadolu tarihinde önemli bir yeri olan Hititlerin yazılı tabletlerinden M.Ö. 2000'den sonra Burdur ve çevresinde *Arzava Krallığı*'nin kurulduğu anlaşılmaktadır. Bundan sonra Hititlerin bölgeye egemen olma mücadelesi (M.Ö. 15. yy.), Ege göçlerinin etkileri (M.Ö. 12. yy.) ve Friglerin bölgeye egemen olduğu dönemler yaşanır.

Friglerin egemenliğine son veren Lidyalılar, M.Ö. 700'den sonra Batı Anadolu'dan Psidya bölgesine kadar uzanan parlak bir medeniyet kurdular. M.Ö. 546'da Lidya krallarının toprakları Pers istilasına uğradı. Psidya da Perslerin eline geçti. Perslerin yörede etkileri görülmemektedir²³.

M.Ö. 334'ten sonra Makedonya Kralı Büyük İskender'in Anadolu'da başlattığı siyasi ve kültürel yeni bir dönem (Helenistik), Onun mirasçıları tarafından devam ettirildi. M.Ö. 190'da Batı Anadolu'da güçlenen Bergama krallığı, Psidya bölgesine de egemen oldu. M.Ö. II. Yüzyılda Psidya çevresi Roma egemenliğine girdi. Psidya, Romalılar devrinde en parlak çağını yaşamıştır. Bu döneme ait önemli yerleşim yerleri ve sanat eserleri bulunmaktadır²⁴. Bizans döneminde buradaki şehrin adının *Polydorion* olduğu bilinmektedir²⁵.

3- Türk Hakimiyetinde Burdur

a) Anadolu Selçuklular ve Beylikler Dönemi

Anadolu'da Türk varlığı ve hakimiyeti Malazgirt Zaferi ile başlamıştır. 1071'den sonra Türkmen boyları (Oğuzlar) Anadolu'yu yurt edinmek üzere doğuda batıya fethe başladılar. Batı Anadolu'ya gelen Türkmenler Haçlı Savaşlarından etkilendiler. Batı Anadolu'da siyasi ve sosyal kargaşa 1176 Mıryokefalon Savaşı'na kadar devam etti. Ancak bu savaşın kazanılmasından sonra batı Anadolu da Türk varlığı ve yerleşmesi önem kazandı²⁶. Bu dönemde Burdur yöresine Türkmenlerin *Kımalı Aşireti*'nin yerleştiği söylenmektedir. Türkmenlerin ilk yerleşim yerinin Şekerpınarı-Hamambendi mevki olduğu sanılmaktadır²⁷. Türkmenler bölgede Rumlarla savaşarak topraklarını genişletmeye çalışırken Anadolu Selçuklu Devleti de Türkmenler üzerinde hakimiyet kurmaya çalışıyordu. Anadolu Selçukluları 1203'te Isparta, 1206 yıllarında Antalya çevresini alarak

²³ Yurt Ans., s. 1550-1551.

²⁴ Burdur, Burdur Valiliği 1955, s. 93-94.

²⁵ Yurt Ans., s. 1547.

²⁶ T. Baykara, a.g.e., s. 40-41.

²⁷ Yurt. Ans., s. 1552.

kendilerine bağı Hamit Bey idaresindeki Türkmenlerden *Tekeoğullarının* bölgeye yerleşmesini sağladılar²⁸.

13. yy. başlarından (III. Kılıçarslan zamanından) itibaren bölge Selçuklu hakimiyetine girmiştir. Burdur, zaman zaman Selçuklu şehzadelerin taht kavgalarına sahne olmuştur²⁹. 13. yy. sonlarına doğru Anadolu Selçuklu Devleti İlhanlıların nüfuzu altına girdikte sonra batıdaki Türkmenler kendi başlarının çaresine bakarak bağımsız hareke etmeye başladılar. Bu tarihte Isparta, Eğirdir ve havalisinde bulunan Hamitoğulları, Dündar Bey'in reisliği altında toplandı. İstiklâlini ilan eden (1316) Dündar Bey, beyliğin sınırlarını güneye doğru genişleterek Gölhisar, Korkuteli (İstanoz) ve Antalya'ya hakim oldu. Beyliğin sınırlarını Denizli'ye kadar büyüttü³⁰. Dündar Bey'in 15 bin atlı ve 15 bin yaya askerini Burdur kalesi ve civarında konuşlandırdığı bilinmektedir. Burdur'a bir Ulucami yaptıran Dündar Beyin, şehri ticaret ve kültür merkezi haline getirdiği anlaşılmaktadır³¹. Dündar Bey, İlhanlıların Anadolu valisi Timurtaş'ın Hamit topraklarını işgali esnasında öldürüldü (1323). Ancak İlhanlılar bölgede fazla kalmadı; Dündar Bey'in oğulları yeniden Hamit topraklarına hakim oldular³².

1333 yılında Burdur'a gelen Seyyah İbn-i Batuta, Burdur'un suyu bol ve bahçelik bir belde olduğunu anlatır. Burdur kalesinin "*Bir cebeli şahik üzerinde*" olduğunu söyler³³. 1344 yılında Hamitoğlu Muzafferüddin Mustafa Bey'in yaptırdığı bir medrese olduğu anlaşılmaktadır. Bu medrese hakkında bilgi yoktur. Ancak bu devirde medrese ve benzeri eserlerin önemli yerleşim merkezlerine kurulduğu bilinmektedir.

b) Burdur'un Osmanlı Hakimiyetine Girmesi

Osmanoğullarının 1361 yılında Hamitoğulları Beyliği sınırlarına kadar geldikleri anlaşılmaktadır. Bu dönemde Osmanlı Hükümdarı I. Murat Anadolu beylikleri ile dostluk ilişkileri kurarak Rumeli'deki hakimiyetini güçlendirme siyaseti izlemektedir. Hamitoğlu Kemalettin Hüseyin Bey de Karamanoğulları'nın saldırıları karşısında varlığını koruyabilmek için kuzey komşusu Germiyanlılar ve Osmanlılar ile iyi ilişkiler kumaya çalışıyordu³⁴. I. Murat, Hüseyin Bey'den topraklarının bir kısmını kendisine satmasını istedi. Hüseyin Bey bu teklifi geçiştirmeye çalıştı. Ancak I. Murat'ın ordusuyla Kütahya'ya

²⁸ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, Ankara, 1984, s. 62-67.

²⁹ Osman Turan, *Selçuklular Tarihinde Türkiye Tarihi*, İstanbul, 1984, s. 266.

³⁰ İ. H. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 62-67.

³¹ *Burdur*, Burdur Valiliği 1955, s. 94.

³² *Yurt Ans.*, s. 1553.

³³ *Burdur*, Burdur Valiliği 1955, s. 94.

³⁴ İ. Hami Danişment, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, İstanbul, 1971, s. 36 ve 64.

gelmesi üzerine teklifi kabul etti. Osmanlı Hükümdarı I. Murat, 1374 yılında 80 bin altın karşılığında Beyşehir, Seydişehir, Akşehir, Yalvaç ve Karaağaç'ı satın aldı. Isparta, Eğirdir ve diğer şehirler Hüseyin Bey'de kaldı³⁵. 1391 yılında Yıldırım Bayezid Hamitoğulları topraklarının tamamını aldı ve Anadolu Beylerbeyliği merkezi olan Kütahya vilayetine bağladı³⁶. Ankara Savaşı'ndan sonra Karamanoğulları Hamitoğulları topraklarını ele geçirmeye çalıştırsa da Osmanlılar 1430 yıllarında yeniden bölgeye Hakim oldular³⁷.

Burdur, 1478 ve 1501 tarihli Tahrirlere göre Hamit Sancağı kazalarındadır³⁸. 1522 tarihli Hamit Sancağı Mufassal Tahrir Defteri'ne göre Burdur *Tirkemiş Hassı merkez kazasıdır*. Ağlasun, Gölhisar, İncirli (Bucak), İrle (Yeşilova) ve Acıpayam nahiyeleri ile köyleri Burdur'a bağlıdır³⁹.

16. ve 17. yy. Tahrir Defterleri'nden Burdur'un Hamit Sancağı kazalarından olduğu anlaşılmaktadır⁴⁰. Bu yüzyıllarda Hamit Sancağı, merkezi Kütahya olan Anadolu Eyaleti'nin 17 sancağından biridir. Hamit Sancağı 12 kadılığa ayrılmıştır ve merkez kadısı Eğirdir kadısıdır⁴¹. 16. yüzyılda Antalya'da gelişen Şah Kulu isyanı ile Burdur ve çevresinde olaylar çıkmıştır. Daha sonra, 16. ve 17. yüzyılda Anadolu'da görülen Celali olayları Burdur ve çevresinde de etkili olmuştur⁴².

1836 yılında Burdur, Teke ve Hamit sancakları ile birlikte bir *Feriklik* olmuş ve *Müşirlik* (eyalet merkezi) olan Konya'ya bağlanmıştır⁴³. Tanzimat döneminde Burdur'da *Muhassıllık* oluşturulduğu, *Sandık Emini* seçildiği görülmektedir⁴⁴. Bu memurlukların bulunması sancak statüsünde olduğunu göstermektedir⁴⁵. Ancak 1845 yılında hazırlanan temettuat defterinde Burdur'un Hamit Sancağı kazalarından olduğu yazılmaktadır. 1851 yılına kadar bu idari yapının devam ettiği anlaşılmaktadır.

³⁵ İ. H. Uzunçarşılı 5 kaza ismi yazarak Isparta'nın Hüseyin Bey'de kaldığını belirtmiştir. Bakınız: *a.g.e.*, s. 64; İ. H. Danişment satın alınan kazalara Isparta'yı da dahil ederck 6 kaza olduğunu ifade eder. Bakınız: *a.g.e.*, s. 36 ve 71.

³⁶ *Burdur*, Burdur Valiliği 1955, s. 96.

³⁷ İ. H. Danişment, *a.g.e.*, s. 137 ve 194.

³⁸ Zeki Arıkan, *15. Yüzyılda Hamit Sancağı*, İzmir, 1988, s. 38.

³⁹ *Yurt Ans.*, s. 1553.

⁴⁰ T. Baykara, *a.g.e.*, s. 91 ve 171.

⁴¹ M. Çetin Varlık, "Anadolu Eyaletinin Kuruluşu ve Gelişmesi". *Osmanlı*, c. 6, s.127.

⁴² *Yurt Ans.*, s. 1553-1554.

⁴³ T. Baykara, *a.g.e.*, s. 109.

⁴⁴ BOA., *İ. DH.* nr. 1534, 6-7; Muhassıl Behçet Efendi, Sandık Emini Hüseyin Efendi, Zaptiye Yüzbaşı Mahmut Bey'dir.

⁴⁵ Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Ankara, 1997, s. 213 ve 231.

B) OSMANLI DEVLETİ'NDE VERGİ DÜZENİ ve TAHRİRLER

1- Vergi Sisteminin Alt Yapısını Oluşturan Tahrirler

Tarih boyunca her devlet varlığını sürdürebilmek için gerekli olan harcamaları karşılamak üzere gelir kaynaklarına ihtiyaç duymuştur. Bu kaynakların en önemlisi de vergi gelirleridir. Vergi tahakkuk ettirmek ve vergileri toplamak düzenli bir teşkilatlanmayı gerektirmektedir. Çünkü adil, verimli ve basit bir vergi düzeni tesis etmek devletin halkı ile ilişkilerini belirleyen önemli bir göstergedir.

Osmanlı Devleti zamanında, şartların icabı, vergilerin merkezi bir hazinede toplanıp tekrar askeri, idari memurlara ve diğer devlet harcamalarına dağıtılması zordu. Bundan dolayı Osmanlı Devleti'nde vergilerin toplandığı yerde harcanması esasına dayalı tımar sistemi belirlenmiştir⁴⁶.

Osmanlı Devlet teşkilatında tımar sistemi, devletin kuruluşundan 17. yüzyıla kadar askeri, idari teşkilat ve vergi düzeni ile iç içedir. Tımar, devlete ait muayyen bir gelirin veya vergilerin belli mükellefiyetler karşılığında bir şahsa tahsis ve tevcih edilmesidir. Osmanlı Devleti gelir kaynaklarını ve vergi gelirlerini düzenli olarak tespit edebilmek için tahrir (yazım) çalışmaları yapmıştır⁴⁷. Devletin kuruluşundan itibaren IV. Murat devrine (17. yüzyıla) kadar tahrir çalışmalarının düzenli olarak yapıldığını görüyoruz. Hemen her padişah zamanında ve yeni fethedilen yerlerin idari, askeri ve mali (vergi) düzenini belirlemek için yapılan tahrir çalışmalarına göre, dirlik (tımar) dağılımı yapıldı. Sancak birimi esas alınarak düzenlenmiş olan tapu tahrirleri üzerinde yapılan çalışmalar Osmanlı Devleti'nin idari, askeri ve iktisadi durumuna ışık tutan kıymetli bilgiler vermektedir. Tapu Tahrir olarak da geçen bu yazım işlemleri ile ülkenin arazi durumu, gelir kaynakları, üretimler, başlıca ürünler, yıllık ortalamalar, kazanç durumları, vergi çeşitleri, vergilendirme sistemi, vergiden muaflar, vakıflar, mülkler, demografik bilgiler ve uygulanan kanunlar hakkında bilgi elde edilmektedir⁴⁸. 17. yüzyıla kadar titizlikle yapılan tahrir işlemleri giderek yozlaşmış; önceden yapılan tahrirlere der-kenar ve ek belgelerle geçiştirilmiştir. 17. yüzyılda *avârız ve cizye tahrirleri* yaygınlaşmıştır⁴⁹.

⁴⁶ Ö. L. Barkan, "Tımar", *İA.*, c. XII/1, s. 286 – 333.

⁴⁷ M. Ali Ünal, *a.g.e.*, s. 167 vd.

⁴⁸ Erhan Afyoncu, "Osmanlı Devleti'nde Tahrir Sistemi". *Osmanlı*, c. 6, s. 311-314.

⁴⁹ M. Ali Ünal, *a.g.e.*, s. 133.

2- Tanzimat Döneminde Mali Alanda Düzenlemeler

Mali alanda yapılan düzenlemeler Tanzimat reformlarının önemli bir bölümünü teşkil etmektedir. Bu dönemde Devletin gelir ve giderlerinin kontrol altına alınması için maliyenin merkezileştirilmesine yönelik düzenlemeler yapıldı. Merkezi bir hazine oluşturulması, her türlü gelirin hazinede toplanması ve her türlü giderlerin hazineden karşılanması⁵⁰; vergi yükümlülükleri, vergi muafiyetleri, yeni vergi konuları ve tahsil şekillerinin oluşturması; iltizam usulüne son verilmesi, bu dönemde yapılan mali reformların başlıcalarıdır⁵¹. Herkesin ticaret ve kazancı az çok gözetilerek servet esasına dayalı tevzi edilen adil bir vergi düzeninin getirilmesi için mal ve emlak tahriri ve vergiye ait kanunlar çıkarıldı. Hazırlanan Nizamname ve Talimatnamelerde devletin mali işlerde ve vergi konusunda mükellef ile doğrudan doğruya temasını gerektiren yenilikler vardır. Bu yenilikler Osmanlı ülkesinde geleneksel vergi sistemi yerine çağdaş vergi sistemine dönüşümün başlangıcını oluşturmaktadır. Vergi sisteminde en temel değişiklik daha önce çeşitli adlarla anılan *örfi vergilerin* yerine tek bir vergi getirilmesidir. *Senelik vergi*, *An cemaatin vergisi*, *komşuca alınan vergi* gibi isimlerle anılan, 'mükellefin mali gücünü esas alan' vergiler konulmasıdır⁵².

Merkezin taşradaki mali durumu kontrol altına almaya yönelik girişimi; vergi memuru olarak çalışmak üzere *muhassılların* atanması ile başladı. Muhassıllar, vergiyi vali ve ayânın kontrolünden alarak doğrudan devlet hazinesi adına tahsil edilmesini sağlayacak maaşlı devlet memurlarıdır. Bu memurlar, gittikleri yerlerde verginin belirlenmesi, dağıtımı ve diğer işlerin görüşülüp kararlaştırılması için *muhassıl meclisleri* oluşturacaklardır⁵³. Muhassılların uymakla yükümlü oldukları talimatnameye göre diğer bir görevleri ise *nüfus ve emlak tahriri* yapmaları idi. 1840 yılı başlarından itibaren muhassıllar yanlarına verilen katiplerle birlikte mal ve emlak sayımına başlamışlardır. Tanzimatın uygulandığı yerlerde yapılan bu sayımlar sonucu *Emlâk ve Arazi ve Hayvanat ve Temettuat Defterleri* adıyla bilinen defterler teşekkül etmiştir⁵⁴.

⁵⁰ Abdüllatif Şener, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Sistemi*, İstanbul, 1990, s.70.

⁵¹ Halil İncelik, *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, İstanbul 1996, s. 365.

⁵² A. Şener, a.g.e., s. 22 ve 94-96.

⁵³ Musa Çadırcı, a.g.e., s.208 vd.; A. Şener, a.g.e., s. 38-39.

⁵⁴ Muhassılların uymakla yükümlü olduğu 25 Ocak 1840 tarihli Talimat-ı Seniyyenin temettuat tahriri ile ilgili kısmı için bakınız: Ahmet Akgündüz – Said Öztürk, *Yozgat Temettuat Defteri*, c. 1, Yimpaş Yay., İstanbul, 2000, s. 28-29.

3- Temettuat Defterlerinin Kapsam ve Önemi

Temettuat defterleri 19. yy. ortalarında Osmanlı Devleti'nin iktisadi ve sosyal durumu hakkında çok açık ve önemli bilgiler vermektedir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde, Maliyeden Müdevver Defterler ve Kamil Kepeci Tasnifi içinde yer alan bu defterler; 1988 yılında tasnif edilerek araştırmaya açılmıştır. Dokuz katalog içinde yer alan 17447 defterin büyük bir kısmı 1260/1261 (1844/1845) tarihinde yapılan tahrirlere aittir. Defterlerin tasnifi ve kataloglanması, dönemin idari yapısı dikkate alınarak eyaletlere göre yapılmıştır. Her eyalet kendi içinde alfabetik olarak kazalara ayrılmış ve numaralandırılarak özet bilgilerle kataloglara işlenmiştir. ML. VRD. TMT. olarak kotlanmış ve araştırmacıların hizmetine sunulmuştur⁵⁵.

Temettuat defterlerinde şehir, kaza, kasaba, nahiye, köy, mezra ve çiftlik gibi tüm yerleşim birimlerinde yaşayan müslüman ve gayrimüslim ahalinin emlak, arazi ve gayri menkulleri ile bütün cins ve evsftaki hayvanlar ve yetiştirmiş oldukları ürünler teker teker yazılmıştır. Bu özellikleri ile Temettuat Defterleri Osmanlı taşra iktisadi ve sosyal yapısına ait istatistiksel verileri içermektedir. Dolayısıyla bu defterler, seçilen bir bölgenin sosyo-ekonomik kompozisyonu çıkarmamızı sağlayacaktır. Temettuat defterlerinde verilen bilgiler üzerinde yapılacak değerlendirmeler ve ulaşılabilecek sonuçları şu şekilde sınıflandırabiliriz.

a) Sosyal Tarih Kaynağı Olarak Temettuat Defterleri

Temettuat defterinin 19. yüzyılda Osmanlı taşrasının nüfus niceliği ve niteliği konusunda verdiği bilgiler demografi çalışmalarında dikkate alınması gereken özellikler taşımaktadır. Bu defterlerde, hane reislerinin isim ve şöhretleri, unvanları, lakapları, meslekleri, resmi görevleri ve etnik yapıları gibi bütün ayrıntıların verilmiş olması sosyal tarih açısından önemli bir kaynak olarak değerlendirilmelidir. İsimlerde kişiyi tanıttığı bilgi olarak verilen yer adlarından yer değiştirme (göç) durumlarını tespit etme imkanı vardır⁵⁶.

Temettuat defterlerinde köy ve mezralara kadar müslüman ve gayrimüslim haneler hakkında bilgi bulunması etnik demografinin analizine imkan sağlamaktadır. Gayrimüslim kesimin müslüman kesime mukayesesi ile nüfus oranları, iş kolları dağılımı, gelir durumları, toplam hasıla içindeki gelir ve vergi payları gibi sosyal ve iktisadi sonuçlar

⁵⁵ Mustafa Serin, "Osmanlı Arşivinde Bulunan Temettuat Defterleri". Başbakanlık I. Milli Arşiv Şurası 1998, Ankara. s. 721-724.

⁵⁶ Mübahat S. Kütükoğlu, "Osmanlı Sosyal ve İktisadi Kaynaklarından Temettuat Defterleri", 12. Türk Tarih Kongresi, Ankara, 1994., s.399-400.

çıkartılabilir⁵⁷. Bu defterlerde vergi mükellefi olarak hane reisinin ismi yazılmıştır. Dolayısıyla ortalama bir hane nüfusu üzerinden yaklaşık toplam nüfusu bulmak mümkündür⁵⁸. Ayrıca hane reislerinin isimleriyle birlikte kullanılan sıfatlar ve ünvanlar sosyal bakımdan bir özellik olarak incelenebilir. Mesela “hacı” sıfatına sahip olanların durumunu değerlendirilmesi ile yörenin dini yapısı üzerine yorumlar yapılabilir. Hane reislerinin mesleklerinin köy ve kentlere göre dağılımı, mesleklerin gelir durumu ve mesleklere göre, bu işle uğraşanların refah seviyesinin tespit edilmesi mümkündür.

Bu defterlerde sosyal amaçlı tesisler (mederese, mektep, cami vb.) hakkında bilgilere yer verilmemiştir. Ancak eğitim ve din hizmeti yürüten görevliler hakkında değerlendirmeler yapılabilir. Mesela bunlardan bazılarının vergiden muaf oldukları belirtilmiştir.

b) İktisadi Tarih Kaynağı Olarak Temettuat Defterleri

Temettuat sayımlarının amacı, vergi sisteminde yapılacak düzenleme için gerekli bilgilerin toplanmasıdır. Bu sayımlar, servet ve kazancı esas alan, herkesin ödeme gücüne göre vergilendirilmesi için yapılan bir çalışmadır. Bu nedenle defterlerde hane halkının arazi, hayvanat durumu ve gelirleri, ticaret, zanaat gelirleri, gayri menkullerine ait gelirleri ile vergi çeşitleri ve miktarları hakkında bilgiler verilmektedir.

Bu bilgiler ışığında ziraat alanlarının miktarı, toplam ekili ve nadas alanlar, üretim yapılan toprakların durumu, ürün çeşitleri ve sağlanan hasılat toplamı, toprağın dönüm başına verimliliği, ziraat işletmelerin büyüklüğü gibi, şehir ve kırsal alanlar ölçeğinde mukayeseli değerlendirmeler yapmak mümkündür. Ve yine, hayvan çeşitleri ve gelirleri hakkındaki bilgiler ile şehir-köy ekonomisinde hayvancılığın yeri konusunda sonuçlar çıkarılabilir. Ayrıca gayri menkullerden değirmen, han, hamam ve dükkan gibi gelir kaynaklarının yıllık gelirleriyle diğer özellikleri incelenebilir.

Defterlerde mesleklere ait bilgiler önemli bir yer tutmaktadır. Meslekler sınavî, ticarî, hizmet işkolu vb. olarak sınıflandırılıp değerlendirilerek incelenen bölge içinde ve ülke genelinde mukayeselerle devletin bütünü içerisinde bu anlamda yorumlar yapılabilir⁵⁹.

⁵⁷ Said Öztürk, *Tanzimat Döneminde Bir Anadolu Şehri Bilecik*, İstanbul, 1996, s. 37 ve 203-204.

⁵⁸ Nüfus hesaplanmasında 15. ve 16. yy. Tapu Tahrir Defterleri'nde de benzeri yöntemler kullanılmıştır. Bakınız: Nejat Göyünç, “Hane Deyimi Hakkında”, *Tarih Dergisi*, sayı 32 (Mart 1979), s. 331-348; Ayrıca, M. Ali Ünal, *16. Yüzyılda Harput Sancağı*, Ankara, 1989, s. 63.

⁵⁹ Tefvik Güran, “Köy Topluluklarını Sosyal Yapı Özellikleri”, *Türk İktisat Tarihi Yıllığı 1987*, sayı 1, İÜİF. Yay., İstanbul, s. 268-270.

Temettuat sayımlarına göre düzenlenmek istenen yeni vergi sisteminin en önemli özelliği, vergi yükümlüğünün şahıs planında değerlendirilmesidir. Bu amaçla defterlerde, vergi mükellefinin adı, vergiye esas olan gelir kaynağı, kaynağın yıllık geliri ve bu gelire göre tarh edilen vergi-yü mahsusa ve öşür miktarı verilmektedir. Bu esnada öşür vergisine tabi ürünler hınta, şaîr, bağ, bahçe, bostan ve arı kovamı ayrı ayrı belirtilmiştir. Temettuat defterlerinde toplam vergi yükü ve toplam hasılat içerisinde vergi yükünün payı, vergilerin dağılımı, şehir-köy, müslüman-gayrimüslim kesimler arasında vergi dağılımı bilgilerinin yorumlanmasıyla iktisadi sonuçlara ulaşmak mümkündür.

Sonuç olarak temettuat defterleri Osmanlı sosyal ve iktisadi tarihinin daha iyi anlaşılması yönündeki çalışmalara imkan tanıyacak bilgiler vermektedir. Bu defterler klasik dönemde tutulmuş Tahrir Defterleri'ne göre daha modern tasarımla kapsamlı olarak hazırlanmıştır. 19. yüzyıl ortalarında, ait olduğu bölgeye ilişkin sosyal ve ekonomik bilgileri yansıtacak bir kapasite ve muhteva zenginliğine sahip özgün kaynaklardır.

4- Temettuat Tahririnin Yapılışına Ait Düzenlemeler

Tanzimat fermanında herkesin servet ve gelir durumuna göre vergi alınacağı açıklanıyordu. 25 Ocak 1840 tarihinde Meclis-i Valâ tarafından hazırlanan bir talimat ile muhassılların yürüteceği tahrir çalışmalarına ait düzenlemeler yapılmıştır. Muhassılların kendi bölgelerindeki tahrir çalışmalarının tamamını yapmaları mümkün olmayacağı için, kazalarda eşraftan birisi meclis tarafından seçilecek ve maiyetine bir katip verilecek idi. Muhassıllar da zaman zaman tahrir çalışmalarını denetleyecek yanlış veya eksik tahrir yapan kişi cezalandırılacaktı. Tahrir çalışmalarında muhassılların karşılaşılabilecekleri problemleri açıklayan hususi tezkireler de verilmiştir. Bu tezkirelerde tahrir çalışmalarına köylerden başlanması; köy ve mahallelere göre ayrı ayrı defterler tutulması belirtilmektedir. Katiplerin halka hoşgörülü davranmaları gibi tavsiyelerde bulunmaktadır. Ayrıca, tahrir de hakkaniyet üzere olunması istenmekte; hatır ve gönle bakılmayarak, bir ferdin bile istisnâ tutulmaması, eskiden beri vergiden muaf tutulan kesimlerin de emlak ve gelirlerinin yazılarak vergi tarh edilmesine dikkat çekilmektedir. Katiplerin tahrir yaparken üzerinde durmaları ve asil nazar ve itibar etmeleri gereken şeyin “temettuat olunacak emlak ve arazi” olduğu vurgulanmaktadır. Bu uygulama “*Zira tahrirden maksat herkesin temettuu bilinip senelik icap edecek vergi-yü mahsusalarının bütün ahali eşit tutularak tadil ve tesviye şartına riayet edilmek suretiyle mükellefin hal ve temettuuna göre tevzi ve taksim olunması ve bu hususta kimseye gadr edilmemesi ....*” ifadeleriyle açıklanmaktadır. Bu tahrir çalışmalarının sonucunda, kazanın yekun

vergisinden hisse olarak herkesin vereceği vergi kararlaştırılır. Daha sonra tahrir defteri mahalli meclis tarafından denetlenir, mühürlenir ve merkeze (İstanbul) gönderilirdi⁶⁰.

a) 1845 (H.1261) Tarihli Temettuât Tahriri

1840 (H.1256) tarihinde muhasılların denetiminde başlayan tahrirler ile adil ölçüler içerisinde bir vergilendirme yapılmak isteniyordu. Ancak, 1840 yılında düzenlenen tahrirlerde hakkaniyet gözetilmediği, tahrirde usulsüzlükler yapıldığı ve kazadan kazaya değişen oranlarda vergi miktarı belirlendiği anlaşıldı. Bu nedenle, bu ilk tahrir defterlerine itibar edilmedi. 1845 yılına girerken Meclis-i Valâ'nın eyaletlerden merkeze çağırdığı (eşraftan) temsilciler ile yapılan görüşmeler sonucu⁶¹, vergi ıslahı için yeniden emlak ve Temettuât tahririnin yapılmasına karar verilmiştir⁶². Bu arada Meclis-i Valâ'nın temsilcilerle yaptığı görüşmelerden sonra Tanzimat Islahatı'nın amacı olan "mülk ve devletin ihyası için" gerekli imar faaliyetlerini yürütecek *imar meclisleri* kurulması da kararlaştırılır⁶³. Buna göre, yeniden yapılacak Temettuât tahrirleri her eyaletin müşir, defterdar ve kaymakamları vasıtasıyla icra olunacak; imar meclisleri de Temettuât tahrirlerine nezaret edeceklerdi. Ayrıca Temettuât tahkiki için yapılacak tahrirlerin nasıl yapılacağını belirten açıklamalı örnek nüsha ve talimatlar eyalet valilerine gönderilmiştir⁶⁴.

Tahrirler için merkezden görevliler gönderilmeyecektir. Tahririn yapıldığı kazadan katipler görevlendirilecek; mahalle ve köyün, imam ve muhtarları ile gayrimüslim papaz veya kocabaşları vasıtasıyla tahrir tamamlayacak; kontrol ve tahkik için kaza meclisine teslim edilecektir. Tahrir defterlerinin kazalarda temize çekilmesi ile uğraşılmayacak, her köyün ve kazanın defterleri ayrı ayrı düzenlendikten sonra topluca merkeze, maliye hazinesine gönderilecektir⁶⁵.

Burdur kazasında Temettuât tahrirlerine H.1261(M.1845) tarihinde başlanmış, H.1262 (M.1846) tarihinde tamamlanmıştır. Aralıklı olarak yapılan tahrir çalışmalarında toplam 12 katip, 225 yevmiye (gün) çalışmışlardır. Katiplerin yevmiyesi (günlük ücretleri) 10 kuruştur. Temettuât tahriri için katiplere toplam 2250 kuruş maaş verilmiştir. Ayrıca 306 kuruş *masarif* yapılmıştır. Burdur'da Temettuât tahriri için, toplam 2556 kuruş

⁶⁰ A. Akgündüz – S. Öztürk, a.g.e., s.28-34; M. S. Kütükoğlu, a.g.m., s. 397.

⁶¹ Eyalet temsilcileri vergilerin çokluğu, toplanmasındaki usulsüzlükler ve haksız uygulamalardan şikayetçiydiler. Bakınız: M. Çadırcı, a.g.e., s.199.

⁶² A. Akgündüz – S. Öztürk, a.g.e., s.37-38.

⁶³ İmar meclisleri, taşranın ihtiyaçlarını ve imkanlarını tespit ederek imar faaliyetlerini yürütecekti. Bakınız: M. Çadırcı, a.g.e., s. 200.

⁶⁴ A. Akgündüz – S. Öztürk, a.g.e., s.38.

⁶⁵ M. S. Kütükoğlu, a.g.m., s. 397-398; A. Akgündüz – S. Öztürk, a.g.e., s.39.

harcanmıştır. Katiplerin maaş ve masraflarının hesaplandığı Hamit Sancağı'na ait defterde adı geçen 20 kazaya ait 20 Temettuât defteri yazıldığı anlaşılmaktadır⁶⁶.

Tahrir çalışmaları sırasında halk ile tahrir memurları arasında anlaşmazlıklar çıkabiliyor veya usule uygun olmayan tahrir defteri düzenlenebiliyordu. Meclis-i Valâ'ya gelen bu türlü şikayetlere cevaplar yazılmış ve gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Zaten Temettuât defterleri Meclis-i Valâ'da inceledikten sonra Maliye Nezareti'ne gönderiyordu. Maliye Nezareti bünyesinde Emlâk ve Temettuât tahriri ile ilgili işleri takip etmek üzere, Ceride Muhasebesi teşkil edilmiş; ceride muhasebecisi ve mümeyyiz-i ûlâ⁶⁷ adı verilen görevliler tayin edilmiştir. Ceride muhasebesi kalemine gelen Temettuât defterlerinden iki nüsha defter tanzim edilecek; birer nüshası burada saklanacak, diğer bir nüshası tekrar mahalline gönderilecektir. Tahrir esnasında her defterin sonuna geçmiş senenin vergi ve Temettuât toplamının yazılması ve her kazanın toplam Temettuât ve vergilerini gösteren bir icmal pusulasının hazırlanarak merkeze gönderilmesi kararlaştırılmıştır⁶⁸. Vergilerin rûz-ı hızır ve rûz-ı kasım da olmak üzere iki taksitte toplandığı anlaşılmaktadır⁶⁹.

b) Temettuât Defterlerinin Yazım Şekli

1840 (H.1256) tarihli Temettuât defterleri ile 1844-45 (H.1260-61) tarihli Temettuât defterlerinin tanzim edilışinde tertip ve muhteva bakımından farklılıklar vardır. Temettuât defterlerinde uygulanacak metot merkezde yazılan numune defterler ve talimatnameler ile düzenlenmeye çalışılmıştır. Defterler, Osmanlı taşra teşkilatı temel birimi olan sancaklara ve kazalara göre düzenlenmiştir. En küçük yerleşim birimi mezra, çiftlik, köy ve şehir merkezinde mahalleler için ayrı ayrı defterler tanzim edilmiştir. Sancakta toplanan defterler merkeze gönderilmiştir. Merkezde yazılan nüshalarda, bir kazaya ait defterlerin bir cilt olarak bir araya getirildiği⁷⁰; veya ayrı ayrı defterler⁷¹ olarak çoğaltıldığı görülmektedir. Temettuât defterleri Osmanlı Arşivi'nde Maliyeden Müdevver ve Kepeci Tasnifi içerisinde bulunmaktadır. Değerlendirmesini yaptığımız defterin⁷² ikinci sayfasında "*Konya Eyaleti mülhâkatından Hamit Sancağı kazalarından Burdur kazasında*

⁶⁶ BOA., ML. MSF. nr. 6954, s. 6-12; Hamit Sancağı'na ait her kaza için ayrı ayrı masarifat defterinde katiplerin isimleri, çalıştıkları günler ve yevmiyeleri gibi ayrıntılı bilgiler verilmiştir.

⁶⁷ Mümeyyiz-i ûlâ: İlk temyiz eden, kontrol eden memur.

⁶⁸ A. Akgündüz – S. Öztürk, a.g.e., s. 41.

⁶⁹ B. ŞSD. nr. 210, s. 17, (31.08.1843 tarihli), s. 34 (31.08.1844 tarihli); kayıtlarda Rûz-ı Kasım taksit vergisi olarak mahallelere ve köylere ait vergi taksit miktarları yazılıdır. Bu miktarlar Temettuât defterinde gösterilen toplam miktarların yarısına eşittir.

⁷⁰ BOA., ML. VRD. TMT. nr. 9918, Burdur Kazası Temettuât Defteri, 836 sayfalı bir defterdir.

⁷¹ BOA., ML. VRD. TMT. nr. 10230-10231-10233; numaralı defterler; arşiv kataloğunda Tekke Sancağı Kızılkaya Kazası Avdancık, Susuz ve Karapınar köylerine ait müstakil defterler olarak numaralandırılmıştır.

⁷² BOA., ML. VRD. TMT. nr. 9918.

mukim ahalinin emlak ve arazi Temettuâtlarını mübeyyin defterdir.” başlığı bulunmaktadır. Bundan sonra “*Karye-i filan tâbi -i kaza-i Burdur*” veya “*mahalle-i filan*” ibareleri ile yazımı yapılan köy veya mahallenin adı yazılmıştır⁷³.

Temettuât sayımlarına mahallenin imamı, muhtarı veya müderris, muallim‘ül sıbyan gibi din ve eğitim hizmetleri yürüten görevlilerden başlandığı görülmektedir. Fakat hepsinde böyle değildir. Eğitim ve din hizmetlerini yürüten görevliler ile Tımarlı sipahi ve Tımar tekaüdü olanların Temettuât bilgileri verilmekte; vergiden muaf olanlar belirtilmektedir. Ancak, idari zümre mensuplarına ait kayıt yoktur. Vergiye tabi olmadıkları anlaşılan bu zümreye ait bilgi verilmemiştir.

Temettuât defterleri, vergi mükellefi hane reislerinin isimlerine göre düzenlenmiştir. “*Hane 1*” şeklinde numara verilerek, hane reisinin ismi ve şöhreti yazılmıştır. İsimler genellikle baba adından sonra “*oğlu*” kelimesi ve bir lakap veya unvan ile “*Abdurrahman oğlu Şeyh Mehmet*” gibi veya babasının şöhreti ile “*Ahur Kethûdası İsmail efza oğlu Abdurrahman*” şeklinde yazılmıştır. Kullanılan şöhret ifadeleri lakap olabilmektedir: “*Kocabıyık oğlu Ali*”, “*Soğanyemez oğlu Hacı Süleyman*”, “*Sağır Hacı Ali oğlu Osman Efza*” gibi. Meslek olabilmektedir: “*Muytab Mehmet oğlu Osman*”, “*Kasap Abdullah oğlu Osman*”, “*İmam Bekir oğlu Hacı Hafız Hasan*” gibi. Veya bir yer adı olabilmektedir: “*Bucaklı Gök Ahmet oğlu Musa*”, “*Yazı Karyeli Süleyman oğlu Süleyman*” gibi. İsimlerde kullanılan bu ifadeler kişinin tanınmasında önemli olduğu anlaşılan bilgiler vermektedir. Mesela, “*zâde*” ibaresi çok İstisnâî kullanılmıştır: Ve kullanılan kişilerin mal ve emlak durumları eşraftan olduklarını göstermektedir. “*Çelik Paşazâde Hacı Mahmut Bey*”, “*Çelik Paşazâde Mahmut Bey oğlu Hacı Ahmet Bey*”, “*Gök Hüseyin Zâde Hacı Hüseyin Ağa*” misalleri gibi.

Hane sıra numaralarına göre akraba olanların birbiri arkasına veya yakın yazıldığı görülmektedir. Mesela: “*Yağcı İbrahim oğlu Hacı Hüseyin*” den sonraki hanede “*Biraderi Hasan*” veya “*Baba Yusuf oğlu Yusuf*” un arkasından yazılan hanede “*Baba Yusuf oğlu Hafız Ahmet*” gibi. Aynı hanedeki kardeşler “*Ali Efza oğlu Molla Abdullah ve Hacı Mehmet*”, “*Çiloğlu Hacı Mehmet’in oğlu Yakup ve Ali ve Reşit*” şeklinde yazılmıştır. Bazen damat gibi akrabaların da “*Ağzı güzel oğlu Mehmet Ali ve damadı Hacı Ahmet*” şeklinde yazıldığı da görülmektedir.

⁷³ Bakınız. EK I, Belge I, BOA., ML. VRD. TMT. nr. 9918; Bu bölümde verilen örnekler söz konusu defterden seçilmiştir. Defterin muhtelif sayfalarında benzerlerini görmek mümkündür. Bu nedenle örneklerin sayfa numaraları belirtilmemiştir.

Defterlerin teşekkülü adil bir vergi düzenlemesi için yapıldığından, sadece vergi mükellefi kişiler deftere kaydedilmiştir. Mükelleflerin ekseriyetini erkek nüfus teşkil etmekle beraber, zaman zaman yetim çocuklar ve kadınların kayıtlarına da rastlanmaktadır. Bazen de ismin üzerinde (mesleğin yazıldığı yerde) “*fevt*” (ölü) ibaresi bulunan haneler vardır. Bu hanelerde kişinin ismi yazıldıktan sonra, mal ve emlâki varsa yazılmış; mal ve emlâki yoksa “*Emlâke dair bir şeyi olmadığı*” gibi açıklamalar yapılmıştır. Yine aynı şekilde “*Eytâm ....*” (yetimler) veya “*Sabî*”⁷⁴ olduğu belirtilen kişilerin ismi “*Et yemez İbrahim oğlu Mehmet*”, “*Gökçe oğlu Molla Halinin kerimleri .....*” gibi yazılarak, mal ve emlâki ile ilgili açıklama yapılmıştır. Bazense “*Mehmet Beyin kerimesi Dudu Hanım*”, “*Leblebici Osman halilesi Halime Hatun*” şeklinde hanımların isimleri de yazılmıştır.

Defterlerde hane reislerinin mesleği, söz konusu kişinin adının üzerine yazılarak belirtilmiştir⁷⁵. Meslekler genellikle yazılmıştır; veya kişinin durumu belirten açıklayıcı bilgi verilmiştir. Mesela: “*Amelmânde idiği*”, “*Derviş fukârâsından*”, “*mecnûn idiği*”, “*Fakir ‘ül hâl olup vergisi olmadığı*”, “*sabî*”, “*fevt*” gibi ifadelerle açıklanmıştır. Ayrıca hane reisi bulunduğu mahalleden başka bir mahalleye göç etti ise “*filan mahalleye nakil ettiği*” şeklinde belirtilmiş; veya başka bir yere gittiye “*Aydın cihetine gittiği*” ya da “*firarî*” açıklamaları yapılmıştır.

Hane reislerinin İsmi üzerinde, o kişinin mesleğinden sonra “*bir senede vergüsü*” ibaresi ile hane reisine geçen senede vergi-yü mahsusa olarak tahakkuk eden vergi miktarı yazılmıştır⁷⁶. Ayrıca hububattan âşar olarak verdiği miktar “*kile*” ve “*bedel-i kuruş*” olarak belirtilmiştir. Bağ, bostan ve bahçenin “*..... dönümü*” ve “*bedel-i öşrü*” “*..... kuruş*” olarak yazılmıştır. Ayrıca arı kovanı varsa adeti ve öşür bedeli belirtilmiştir. Bundan sonra öşürlerin toplamı verilmiştir.

İsmi üzerinde yer alan “*Tefenni kazasında ovacık çiftliği olup emlâki ve hayvanâtı çiftlik-i mezbûrede tahrîr olunmuş idiği*” şeklindeki açıklamalar ile de çiftlik sahipleri hakkında bilgi verilmektedir.

İsmi altında kişinin bütün mal ve emlâki küme küme yazılmıştır. Önce “*mezrû tarla* (ekili tarla) *dönümü*” yazılmış; altında “*hasılat-ı senevî*”nin 1844 senesine ve 1845 senesine ait meblağları kuruş olarak alt alta yazılıp, toplamı verilmiştir⁷⁷. “*Gayri mezrû*”

⁷⁴ Sabî: Akıl bâliğ olmamış erkek çocuk. Ş.Sami, a.g.s., s.817.

⁷⁵ Bkz. EK 1: Belge 1. BOA., ML. VRD. TMT. nr. 9918. s.1.

⁷⁶ M. S. Kütükoğlu, a.g.m., s. 411.

⁷⁷ Hasılat-ı Senevî'nin 1844 senesine ait olanı gerçek geliri. 1845 senesine ait olanı tahmini olanıdır. Burdur Temettuât defterinde 1845 senesine ait meblağların tahmini olduğunu açıklayan bir bilgiye rastlanmadık.

tarla dönümü” (ekili olmayan –nadas- tarla) yazılmıştır. Mezrû tarla olarak gösterilen zirâî alanların, hububat ekimi yapılan tarlalar olduğu anlaşılmaktadır⁷⁸. Hububat dışında ürün çeşitleri yonca, fasulye, afyon, bostan, bahçe ve bağ gibi belirtilerek, “*bostan dönümü* .....”, şeklinde ibarelerinin altında “*hasılat-ı senevi*” ve “*bedel-i kuruş*” miktarları verilmiştir.

Kişini meskun olduğu hanesinden başka varsa dükkan, değirmen, han, hamam gibi gelir getiren gayri menkullerine ait bilgiler verilmiştir. Gayri menkulün çeşidi, adeti, hisseli olup olmadığı ve şehir dışında bir başka yerde olanların nerede olduğu belirtilmiştir. Arazi ve gayri menkullerden icar gelirleri de “*âhere icar eylediği tarla*”, “*âherin tarlasına icara zer’ ettirdiğinden icar-ı senevîsi*”, “*Asiyâb hissesi icarı*” gibi açıklamalarla belirtilmiştir.

Din ve eğitim hizmetlerini yürüten görevlilere vazifeleri karşılığı verildiği anlaşılan “*vakıf meşrûta*” belirtilmiştir. Mesela “*Dershâneye meşrûta dükkan*”, “*hatmiye meşrûta dükkan*”, “*vakıf Bağ dönümü*” gibi. Ayrıca vazife karşılığı maaşı varsa belirtilmiştir. Mesela: “*Burdur ve Isparta’da tevliyet ve tedris ve imamet ve hitabet ve hafız-ı kitap*” gibi.

Daha sonra şahsa ait hayvanlar bütün ayrıntıları ile tek tek ele alınmaktadır. Yük ve binek hayvanları; bargir, kısarak, tay, merkep, öküz, deve vb. ait bilgiler yazılmıştır. Et ve süt veren inek, camus, koyun ve keçi cinslerinin; sağmal ve yoz olup olmadığı ve bunların yavrularının adetleri belirtilmiştir. Yıllık gelirleri varsa, hayvan sayısının altında 1845 senesi gelir miktarı kuruş olarak belirtilmiştir. Arı kovanlarının sayısı ve yıllık geliri de verilmiştir.

Şahsın meslek, ticaret, hizmet ve diğer gelirleri de “*ticareti Temettuâtı*”, “*sanatı Temettuâtı*”, “*halifelik Temettuâtı*”, “*hattabçılığından Temettuâtı*” gibi ibareler ile açılarak altına yazılmıştır. Sonunda “*mecmûundan bir senede Temettuâtı*” denilerek vergi mükellefinin toplam kazancı yazılmıştır. Şahsın herhangi bir mal varlığı ve kazancı yoksa bu durum ismin altında “*emlâke dair nesnesi olmayıp şunun bunun ianesi ile idare olunduğu*” gibi açıklamalar yapılmıştır.

Şehirde ve köylerde yerleşim düzeni genellikle dini ve etnik özelliklere göre olduğu için gayrimüslim mahallelerin ayrı yazıldığını görüyoruz. Sayımı yapılan mahalle veya köydeki vergiye tabi mükelleflerin tamamı deftere kaydedildikten sonra köy veya mahallenin toplam Temettuâtı ve vergi miktarları verilmektedir.

Ancak 1844-1845 tarihli diğer Temettuât defterlerinde bu hususun açıklandığı görülmektedir. Bakınız: M. S. Kütükoğlu, a.g.m., s.405; A. Akgündüz – S. Öztürk, a.g.e., s. 47.

⁷⁸ M. S. Kütükoğlu, a.g.m., s. 406.

BİRİNCİ BÖLÜM

19.YÜZYIL ORTALARINDA BURDUR'UN SOSYAL YAPISI

A) OSMANLI DEVLETİ'NDE NÜFUS SAYIMLARI

Devletlerin veya sosyal grupların tarihinin yazılmasında nüfus meselesi, sosyo-ekonomik durum belirlenmesi için son derece önemlidir. Sosyologlar ve ekonomistler nüfus ve kalkınma ilişkisine dikkat çekerek nüfusu, *ekonomik kalkınmaya tesir eden bir faktör* olarak incelemektedirler. Nüfus artışı ve azalması, nüfus-üretim ilişkileri, nüfusa ait nitelik ve nicelik bilgileri, sosyal ve ekonomik yapının açıklanmasında temel veriler olarak ele alınmaktadır⁷⁹.

Bilindiği gibi Osmanlı Devleti'nde ilk dönemlerden itibaren çeşitli sayımlar ve yazımlar yapılmıştır. Toprak yazımı ve vergi mükelleflerinin tespiti için hazırlana Tapu Tahrir defterleri bunlardan en önemlisidir. Ancak tahrir defterlerinde kişi yerine vergi yükümlüsü hane, yani geniş aile birimi esas alınmıştır. Bazen de vergi yükümlüsü olarak evlenmemiş erkekler (mücerred) ve dul kadınlar da sayım içine alınmıştır. Tarih araştırmacıları modern demografi biliminin metotlarını kullanarak, söz konusu sayımlardaki bilgilerden faydalanıp, gerçek nüfusu hesaplama girişimleri yapmışlardır⁸⁰. Nüfus bilgilerine ait bir başka önemli belge cizye defterleridir. Belli yaşa gelmiş gayrimüslim erkeklerden alınan verginin belirlenmesi için tutulan Cizye defterlerinde kadınlar, çocuklar ve vergiden muaf tutulanlar yazılmamıştır⁸¹.

19. yy. da Osmanlı Devleti'nde yapılan ilk önemli nüfus sayımı II. Mahmut dönemindeydir. II. Mahmut, 1831 yılında yapılan nüfus sayımı ile yeni kuracağı ordu için gerekli vergi kaynakları ve askerlik yapabilecek yaştaki halkın sayısını tesbit etmek istemiştir. Bu amaçla nüfus işleri ile uğraşmak üzere Ceride Nezareti kuruldu. Eyalet ve sancak merkezlerinde ise buna paralel olarak nüfus işlerine bakmak üzere Defter Nazırlığı oluşturulmaya başlandı⁸². Bundan sonra 19. yy. da nüfusla ilgili çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Ancak kaynakların nüfusla ilgili nitelik ve nicelik hususunda kısıtlı bilgiler

⁷⁹ Mehmet Eröz, *İktisat Sosyolojisine Başlangıç*, İstanbul, 1982, s. 355 vd.

⁸⁰ Nejat Göyünç, *a.g.m.*, s.331 vd.

M. Ali Ünal, *Harput Sancağı*, s.57 ve 73.

⁸¹ M.Z. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c.I. MEB. Yay., İstanbul, 1983, s. 297.

⁸² Musa Çadırcı, *a.g.e.*, s.44 vd.

içermesi kesin sonuçlara ulaşılmasını mümkün kılmamaktadır. Mesela 1831 nüfus sayımında sadece erkek nüfus sayılmıştır. 1845 tarihli Temettuât defterlerinde ise hane reislerinin ismi ve toplam hane sayısı yer almaktadır. Bir diğer kaynak Nüfus yoklama defterlerinde, erkek nüfusa ait bilgiler verilmektedir. 19. yy. ın sonlarına doğru yayınlanan Salmelerde verilen nüfus bilgilerinde de nitelik ve nicelik olarak farklılık vardır. Adı geçen kaynaklardan 19. yy. ortalarında Burdur şehrinin nüfus yapısına ait bilgileri aktarırken, yer yer değerlendirmeler yaparak nüfus konusunu incelemeye çalışacağız.

B) 19. YÜZYIL ORTALARINDA BURDUR'UN NÜFUS YAPISI

1- Müslüman Nüfus

Burdur şehrinin ilk nüfus bilgileri 16. yy. tahrir kayıtlarına dayanmaktadır. 1522 ve 1568 yıllarına ait tahrir kayıtlarına göre şehirdeki hane dağılımı tablo 1'de görüldüğü gibidir⁸³. Tahrir kayıtlarına göre tahmini nüfusun hesaplanmasında genellikle her hanede ortalama 5 kişi olduğu kabul edilerek hesaplamalar yapılmıştır.⁸⁴

Tablo 1: 1522 ve 1568 yıllarında nüfus dağılımı

	1522		1568		Tahmini Nüfus			
	Nefer	Hane	Nefer	Hane	1522	%	1568	%
Müslüman	369	216	702	339	1080	91	1695	89.4
Gavrimüslim	39	22	71	40	110	9	200	10.6
Toplam	408	238	773	379	1190		1895	

Tablo 1'de görüldüğü gibi şehirde müslüman nüfus %89-91 civarındadır. Ancak tahrirlerde verilen hane sayısının vergi mükellefleri olduğu; vergiden muaf olan idareci ve ilmiye sınıfına mensup müslüman nüfusa ait bilgiler verilmediği dikkate alınırca müslüman nüfusu oranı daha yüksek olmalıdır. 1522 yılından 1568'e kadar 46 yıllık sürede nüfus artışı %55 oranındadır⁸⁵. 1522 yılında müslüman nüfus sur içinde 3 mahallede, gayrimüslimler sur dışındaki hristiyan mahallesinde oturmaktadır. Sur dışında müslümanların oturduğu 3 köy vardır⁸⁶. Sur dışındaki bu üç köy daha sonraki yüzyıllarda şehir merkezi mahallesi olarak gösterilmiştir. 19. yy. da şehir nüfusuna ait ilk önemli

⁸³ Zeki Arıkan, a.g.e., s.55.

⁸⁴ 15. ve 16. yy. Tapu Tahrir Defterleri'nden nüfus hesaplanması hakkında bakınız: Nejat Göyünç, "Hane Deyimi Hakkında", *Tarih Dergisi*, sayı 32 (Mart 1979), s. 331-348; Ayrıca, M. Ali Ünal, *16. Yüzyılda Harput Sancağı*, Ankara, 1989, s. 63.

⁸⁵ Aynı dönem ait Harput Sancağındaki nüfus artışının da %57 olduğu görülmektedir. Bkz. M. Ali Ünal, *16. yy. da Harput Sancağı*, s.57.

⁸⁶ *Yurt Ans.*, s. 1553.

bilgileri 1831 nüfus sayımından öğreniyoruz. 1831 nüfus sayımına göre şehrin nüfusu tablo 2'de görüldüğü gibi tesbit edilmiştir⁸⁷.

Tablo 2 : 1831 nüfus sayımına göre nüfus dağılımı

1831	Müslüman	%	Gavrimüslim	%	Toplam
Burdur Merkez	8505	92	683	8	9118

1833 tarihli Burdur müfredat defterinde en küçük erkek çocuklar da dahil olmak üzere mahallelere göre erkek nüfusun sayımı yapılmıştır. Nüfusun şehir ve köylerde dağılımı tablo 3'de gösterilmiştir. Toplam nüfus bilgileri bizim defterde yaptığımız tetkiklere göre 5043 dür. Ancak defterde verilen bilgilere göre İslam nüfusu 5963 olup ayrıca "*Matlûb-ı Âliyye 'ye muvâfık zuhûr idip mim vaz' olunan .....*" açıklaması ile eklenen 2542 ile toplam 8505 olarak çıkarılmıştır⁸⁸.

Tablo 3 :1833 nüfus sayımında nüfus dağılımı

1833	Müslüman	%	Gavrimüslim	%	Toplam*
Şehir	5043	87.9	693	12.1	5736
Köyler	3447		-		3447
Toplam	8490	92.5	693	7.5	9183

* Erkek nüfus toplamıdır.

1833 nüfus sayımında şehir merkezi ve köylerin ayrı ayrı sayıldığı ve nüfuslarının belirtildiğini görüyoruz. Bu nüfus miktarları dikkate alındığında, 1831 nüfus sayımında verilen nüfus rakamının şehir ve merkez köylerin toplamı olduğu anlaşılmaktadır.

Temettuât defterinde sayım mahallelere göre ve hane esasına göre yapılmıştır. Her aile bir vergi mükellefi kabul edilerek ayrı ayrı yazıldığı görülmektedir. Bazen kazançları bir olan aileler varsa, ayrı haneler olarak yazıldıktan sonra "*... hanesine dahil*" açıklaması yapılmış, kazanç ve vergi gösterilmemiştir. Tablo 4'de görüldüğü gibi merkezde hane dağılımı %90,3 müslüman, %9,7 gayrimüslim oranındadır.

Tablo 4 : 1844 Temettuât defterine göre hane dağılımı

1844	Hane	%
Müslüman	2456	90.3
Gavrimüslim	264	9.7
Toplam	2720	

⁸⁷ E. Ziya Karal, *Osmanlılarda İlk Nüfus Sayımı 1831*, Ankara, 1943, s.124 ve 205.

⁸⁸ BOA., *D. CRD.* nr. 40609 / 823, s.55.

1833 sayımına göre Burdur merkezde erkek nüfus 5043 müslüman, 693 gayrimüslim olmak üzere toplam 5736 dır. Bu nüfusa aynı oranda kadın nüfusu eklersek şehirde yaklaşık olarak 11472 kişi olduğu söylenebilir. Hanedeki nüfusu 5 kişi olarak kabul ettiğimizde; 1844 yıllarında şehir nüfusunun 12280 müslüman ve 1320 gayrimüslim olmak üzere toplam 13600 civarında olduğu söylenebilir. Bu durumda 1833 den 1845 e kadar 12 yıl içerisinde nüfus artışının %15,6 oranında olduğunu görüyoruz.

19. yy. ortalarında Burdur şehrinin nüfusuna ait 1872 tarihli Salnamede müslüman ve gayrimüslim nüfus tablo 5’de görüldüğü gibidir. Burada verilen toplam nüfus erkek nüfus olmalıdır⁸⁹.

Tablo 5 : 1872 tarihli Salnameye göre nüfus dağılımı

1872	Hane	Nüfus
Burdur Merkez	2586	5237

19. yy. sonlarına doğru 1881 tarihli salnamede Burdur şehrinde hane sayısı ile müslüman ve gayrimüslim nüfusun dağılımı tablo 6’da görüldüğü gibi verilmektedir⁹⁰.

Tablo 6 : 1881 tarihli Salnameye göre nüfus dağılımı

1881	Hane	Müslüman Nüfus	%	Gayrimüslim Nüfus	%	Toplam
Burdur Merkez	3097	5284	81.9	1165	18.1	6449

Belgelerde nüfus değerlerinin nitelikleri farklı olduğu ve çoğu zaman belirtilmediği için yapılan değerlendirmeler tahmini olmaktadır.

2- Gayrimüslim Nüfus

Burdur’a ait 16. yy. tahrirlerinden gayrimüslimlerin sur dışında bir hıristiyan mahallesinde oturdukları anlaşılmaktadır. 1522 yılında 22 hane gayrimüslim, toplam nüfusun %9’u ve 1568 yılında 40 hane gayrimüslim, toplam nüfusun %10,6’sı kadardır. (Bkz. Tablo 1)

⁸⁹ KVS. H.1289 (M.1872). s.148-149.

⁹⁰ KVS. H.1298 (M.1881), s.53.

19. yy. a gelindiğinde gayrimüslim nüfusu tespit edebilmek için Cizye defterleri ve Nüfus Yoklama defterlerindeki bilgilerin değerlendirilmesi gerekiyor. 1833 yılına ait nüfus yoklama defterindeki bilgiler tablo 7’de gösterilmiştir. Cizye veren gayrimüslimlerin durumları ile sabî (çocuk) ve muaflar belirtilmiştir⁹¹.

Tablo 7 : 1833 yılında Burdur’da gayrimüslim nüfus dağılımı

1833	A’la	Evsat	Edna	Sabî	Muaf	Toplam	%
Rum	37	212	96	175	7	527	76
Ermeni	6	80	32	48	-	166	23.9
Toplam	43	292	128	223	7	693	
%	6.2	42.1	18.4	32.1	1.0		

Tablo 7’de görüldüğü gibi gayrimüslim toplam nüfusun %76’sını Rumlar, %24’ünü Ermeniler oluşturmaktadır. Gayrimüslimlerin şehir toplam nüfusu içerisindeki oranı %8’dir.

Tablo 8’de gayrimüslim erkek nüfusuna ait bilgiler verilmektedir. 1833 ve 1835 tarihli Nüfus Müfredat defterinde Cizyeye tâbi olanlar, çocuklar ve muaflar olmak üzere toplam gayrimüslim erkek nüfus görülmektedir⁹².

Tablo 8 : 1833-1835 yıllarında Burdur’da gayrimüslim nüfus

Yıllar	Rum	%	Ermeni	%	Erkek Nüfus
1833	527	76	166	24	693
1835	562	73	206	26	768

Tablo 9’da gayrimüslim nüfusun Cizye verenlere göre yapılan değerlendirmesi görülmektedir. 1833 yılında toplam erkek nüfus içerisinde Cizye ödemeyen sabî ve muafların oranı %33 olduğu dikkate alınarak, 1842 ve 1846 yıllarına ait Cizye veren nüfusa oranladığımızda toplam erkek nüfus tahmini olarak belirlenmiştir. Tahmini erkek nüfus kadar kadın varsayılarak yaklaşık toplam nüfus bulunmuştur⁹³.

⁹¹ BOA., D. CRD. nr. 40699 / 823, s.112.

⁹² 1883 yılına ait bilgiler; BOA., D. CRD. nr. 40699 / 823, s.112.

1835 yılına ait bilgiler; BOA., D. CRD. nr. 40356 / 480, s.31.

⁹³ 1842 yılına ait bilgiler; BOA., ML. VRD. CMH. nr. 154, s.24-25 .

1846 yılına ait bilgiler; BOA., ML. VRD. CMH. nr. 588, s.2.

Tablo 9 : 1833-1846 yıllarında Burdur'da gayrimüslim nüfus dağılımı.

Yıllar	Gayrimüslim			Cizye Nüfusu	Tahmini Erkek Nüfus	Tahmini Toplam Nüfus
	A'la	Evsat	Edna			
1833	43	292	128	463	693	1386
1842	36	217	222	475	712	1424
1846	35	181	233	449	673	1347

Şimdi de 1845 tarihli Temettuât defteri kayıtlarının bilgilerine göre gayrimüslim nüfusun durumunu değerlendirelim.

Tablo 10: 1845 Temettuât defterine göre gayrimüslim hanelerin dağılımı

Yıl	Hane				Toplam Hane	Tahmini Erkek Nüfus	Tahmini Toplam Nüfus
	Rum	%	Ermeni	%			
1845	180	68	84	32	264	660	1320

Tablo 10'da görüldüğü gibi 1845 yılında gayrimüslimlere ait hanelerin sayısı bilinmemektedir. Hanede yaşayan birey sayısını 5 kabul edersek gayrimüslim toplam nüfusun 1320 olduğu; bu nüfusun yaklaşık olarak yarısının (660) erkek nüfus olduğu sonucuna ulaşabiliriz. Bu rakam 1846 tarihli Cizye defterindeki (Bkz. Tablo 9) verilere yakındır. Bu durumda 19. yy. ortalarında Burdur şehir merkezinde bulunan gayrimüslimlere ait hane ve nüfus bilgilerini yaklaşık olarak tesbit etme imkanına sahibiz.

Burdur'un 19. yüzyılın sonlarına doğru nüfus bilgilerini Salnamelerde de bulunmaktadır⁹⁴. Konuyu tamamlayıcı olması; Burdur'da nüfus hareketleri ile ilgili fikir vermesi açısından, 1887 yılına ait bilgileri veriyoruz. Tablo 11'de görüldüğü gibi 1845 yılına göre gayrimüslim nüfusunda 42 yılda %92,5 artış olmuştur.

Tablo 11 : 1887 tarihli Salnameye göre Burdur'da nüfus dağılımı

	Rum	Ermeni	Toplam	İslam	Şehir Toplam
Erkek	877	396	1273	12122	13395
Kadın	873	395	1268	11937	13205
Toplam	1750	791	2541	24059	26600
%	69	31	9.5	90.5	

1887 tarihinde Burdur merkez kazasını toplam nüfusu 26600'dür. Müslüman nüfusu 24059'dur. Sadece şehir merkezinde bulunan gayrimüslimler, Burdur nüfusunun %9,5'ini oluşturmaktadır.

⁹⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız.: M. Ali Uysal, *Salnamelere Göre Burdur*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 1998.

C) 19. YÜZYIL ORTALARINDA BURDUR'DA MESLEK TEŞEKKÜLÜ ve MESLEK GRUPLARI

1- Meslek ve Meslek Teşekkülleri

Fert ya da ailenin, tüm ihtiyaçlarını kendi faaliyetleri sonucu elde ettiği mallarla karşılaması mümkün değildir. Tarih boyunca her fert kabiliyetleri ile yaşadığı sosyal ve iktisadi çevrenin şartları ölçüsünde bir mal üretme ve ürettiği malın kendi ihtiyacından fazla olan kısmını başka mallarla değiştirme yoluna gitmiştir. Bu şekilde toplumdaki fertler arasında *iş bölümü* ortaya çıkmış ve bu iş bölümüne göre belirli bir malın üretimini sağlayanlar, zamanla uzmanlaşmışlar meslek dallarını meydana getirmişlerdir⁹⁵.

Sosyal yapıdaki iş bölümü içinde gelişen meslek, fert ve toplum arasındaki önemli etkileşim bağlarından birini oluşturur. Sosyologlar mesleği, “..... fertlerin geçimini sağlayan, genel sosyal statülerini belirleyen ve kendine özgü hukuki ve ahlaki kuralları olan izafi sürekli bir faaliyet tarzı” olarak tanımlamaktadırlar. Mesleğin sosyal hayat içindeki fonksiyonuna göre ferdin gelir seviyesini ve itibarını belirleyici etkisi olduğu kabul edilmektedir. Mesleklerin fertlerde oluşturduğu psikoloji ile gelişen sosyal ve fiziki çevre farklılıklarının sosyal tabakalaşmaya sebep olduğu bilinmektedir⁹⁶.

Meslek olgusu ile ilgili bu genel değerlendirmelerin incelediğimiz dönem (1844-1845) için de söz konusu olup olmadığını yapacağımız çalışma ortaya koyacaktır.

Temettuât defterinde hane reislerinin mesleği veya mesleği yoksa durumlarını açıklayıcı bilgiler mutlaka yazılmıştır. Mesela çalışamaz durumda olanlar için “amelmânde” ibaresi yazılmıştır. Bu bölümde, Temettuât bilgileri ışığında Burdur'daki meslekler ve bunlara ait özellikler ele alınacaktır.

2- Burdur Şehrinde Meslek Grupları ve Dağılımı

Temettuât sayımlarında hane reislerine yazılan meslekler, çeşitli özelliklerine göre tasnif edilebilir. Biz de meslekleri üretim fonksiyonlarını göre tasnif ederek, 7 grup oluşturduk. (Bkz. Tablo 12). Fonksiyonlarına göre meslek gruplarını ziraat ve hayvancılık, mal üreten (küçük ölçekli sanayi ile ilgili), hizmet üreten, ticaret, işçilik ve kamu görevi yapanlar oluşturmaktadır. Bunlardan başka ‘işsiz-güçsüzler’ ve mesleği belirsiz hanelerin yer aldığı ‘diğerleri’ grubu vardır.

⁹⁵ Zeynel Dinler, *İktisada Giriş*, Bursa, 1995, s. 21.

⁹⁶ Beğlü Eke, “Bir Sosyal Sınıf Belirleyicisi Olarak Meslek Faktörü”, *İÜİF. Mecmuası*, c.43, Prof. Dr. Sabri F. Ülgener’e Armağan Özel Sayısı, İstanbul, 1987, s. 377 vd.

Tablo12:Fonksiyonlarına Göre Mesleklerin Gruplandırılması ve Şehirdeki Dağılımı

Mal Üreten		Hizmet Üreten		Ticaret Alım-Satım		Fiziki Güç İşçilik		Ziraat Hayvancılık		Kamu Görevlileri		İşsiz-Güçsüzler Diğerleri	
Bakırcı	15	Bahçıvan	1	Attar	15	Amele	254	Bostancı	3	Emimmeden	32	A'ma	14
Basmacı	8	Berber	46	Bakkal	15	Çoban	8	Davarcı	14	Hatip	5	Amelmande	62
Bıçakçı	1	Boyacı	30	Pazarcı	66	Hizmetkar	3	Ziraatçı	116	İmam	15	Fakir	3
Bizci	1	Değirmenci	42	Bezzaz	59	Oduncu	165			Kayyum	5	Fevt	10
Çakmakçı	1	Deveci	12	Bohçacı	39	Tebaa	63			Kızır	1	Firari	9
Çarıklı	1	Duvarcı	3	Çerezci	7	Z Hademesi	10			Kuzzat	1	İhtiyar	4
Çıkrıkçı	3	Hamamcı	16	Çerçi	24	Tellak	7			M Kahyası	2	Nakil	35
Çilingir	2	Hancı	1	Duhancı	19					Meşayhiyn	2	Sabi	26
Çubukçu	2	Hattat	1	Eskici	24					Muallim Sb	15	Seele	33
Çulha	274	Hekim	1	Hıncacı	2					Muhtar	4	Yetimler	7
Debbağ	104	Kahveci	23	Karı	2					Müderri	22		
Demirci	69	Kalaycı	20	Kasap	3					Müezzin	7		
Dikici	112	Kıracı	41	Keresteci	1					Nakib'ül Eş.	2		
Dülger	58	Mücellid	2	Kuyumcu	9					Papaz	3		
Ekmekçi	18	Nalbant	18	Kökçü	1					Sipahi Teka.	7		
Elekçi	10	Nalçeci	1	Tuzcu	4					Sipahi	13		
Göncü	2	Sa'i (Posta)	2	Tüccar	66					Tekke Şeyhi	2		
Haffaf	5	Saki	6	Uncu	2					V. Mütevelli	1		
Hallaç	25	Seyis	1	Yemişçi	1					Zaviyedar	1		
Helvacı	14	Su Yolcu	3										
Kadayıfçı	5	Tellal	4										
Kazancı	7	Yazıcı	1										
Kazzaz	1												
Kepeci	25												
Külahçı	1												
Kürkçü	1												Diğerleri
Leblebici	10											Mesleksiz	34
Mumcu	2											... ile	6
Muytab	74											Talebe	23
Neccad	1											Hatun	9
Neccar	1											Derviş	6
Pabuççu	2											Askerde	15
Pepeci	1												
Saatçi	1												
Sabuncu	2												
Saraç	5												
Semerci	38												
Şerbetçi	2												
Taşçı	18												
Terzi	82												
Urgancı	3												
Yağcı	2												
Yorgancı	1												
Toplam	1010	Toplam	275	Toplam	359	Toplam	510	Toplam	133	Toplam	140	Toplam	296
%	37,1	%	10,1	%	13,2	%	18,8	%	4,9	%	5,1	%	10,8

a) Ziraat ve Hayvancılıkla İlgili Meslekler

Mesleği ziraatçı olarak yazılan 116 hane reisi ile 3 bostancı ve hayvancılıkla uğraşan 13 davarcının yer aldığı bu grup şehirdeki toplam hanenin %4,9'unu oluşturmaktadır. Ziraî faaliyetlerle ilgili mesleklerin “çiftçi, rençber” ve “erbab-ı ziraat” gibi kelimelerle ifade edildiği bilinmektedir⁹⁷. Ancak incelediğimiz defterde sadece “ziraatçı” ifadesi kullanılmıştır. Ziraatçılar, toplam gelirleriyle şehir toplam hasılası içinde en yüksek paya(%11,8) sahiptirler. Mesleği ziraatçı olarak yazılan hane reislerinden bir kısmının büyük toprak sahipleri olduğu anlaşılmaktadır⁹⁸. Gelir düzeyi yüksek olan büyük toprak sahibi ziraatçıların şehir sosyal hayatında da etkili kimseler olmaları muhtemeldir. Buna bir örnek olarak Hacı Ahmet mahallesinde 31 numaralı hanede kayıtlı, Çelik Paşazade Mahmut Bey oğlu Hacı Ahmet Bey'in dedesi Çelik Mahmut Paşa adına Üçdibek mahallesinde bir medrese olduğunu tesbit ettik⁹⁹.

Tablo 13 : Ziraat ve Hayvancılık İle Uğraşan Meslekler

Mahalle Adı	Hane Sayısı	Bahçıvan	Bostancı	Çoban	Davarcı	Seyis	Ziraatçı	Mahalle Toplam	Mah.Hane Sayısı %
Hacı Ahmet	120		1				3	4	3,3
Hacı Ömer	52							0	0,0
Yenice	480		1	3	11		19	34	7,1
Hecin	131							0	0,0
Dere	65						1	1	1,5
Recep	73							0	0,0
Kuyu	83						2	2	2,4
Divan Baba	215			1			5	6	2,8
Manastır	89			2			19	21	23,6
Cami-i Kebir	89						6	6	6,7
Üçdibek	155						7	7	4,5
Yoğurtcu	53						4	4	7,5
Şeyh Sinan	234			1	2		14	17	7,3
Karasenir	141			1			25	26	18,4
Hacı İbrahim	117						3	3	2,6
Burç	79				1		2	3	3,8
Derslik	281	1	1			1	6	9	3,2
Rumiyân	179							0	0,0
Ermeniyân	84							0	0,0
Şehir Toplam	2720	1	3	8	14	1	116	143	
Şehir %		0,0	0,1	0,3	0,5	0,0	4,3		5,3

⁹⁷ Aynı dönemde Mudurnu kazasında bu örnekleri görmek mümkündür. Bkz.: Mehmet Ekincikli, **Temettuât Defterlerine Göre Mudurnu Kazasının Sosyo-Ekonomik Yapısı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İÜ. Sos. Bil. Ens.,1996. s.70.

⁹⁸ Bkz. Burdur'da Zirai İşletmelerin Büyüklüğü Bölümü. s.74.

⁹⁹ BOA., EV.HMH., nr. 11948. s.1.

Tablo/4 Mesleki Özelliklere Göre Mesleklerin Dağılımı

Dokümana	Deri	Madeni Eşya	Gıda	Sağlık Temizlik	Ticaret	İnşaat	İşçilik	Nakliye	Hizmet	Görevli	Ziraatçılık Hayvancılık	İşsiz Güçlüler	Diğer
Basmacı	Pabuççu	Bakırcı	Çerezci	Attar	Bohçacı	Çıkrıkçı	Amele	Deveci	Hancı	A Takatid	Bahçıvan	A'ma	Belirsiz
Bezzaz	Çarıklı	Bıçakçı	Değirmenci	Berber	Çerçi	Çilingir	Hizmetkar	Kıracı	Hattat	Eimmeden	Bostancı	Amelmande	...ile
Boyacı	Debbağ	Bizci	Ekmekeçi	Hamamcı	Duhancı	Dıvarcı	Oduncu		Kahveci	Hatip	Çoban	Fevt	Askerde
Çulha	Dikici	Çakmakçı	Helvacı	Hekim	Eskici	Dülger	Tebaa		Mücellit	İmam	Davarcı	Firari	Derviş
Hallaç	Elekçi	Çilingir	Kadayıfçı	Hinnacı	Tüccar	Keresteci	Z Hademesi		Sa'i	Kayyum	Seyis	İhtiyar	Hatun
Kazzaz	Göncü	Çubukçu	Karcı	Kökcü	Neccar	Neccar			Tellal	Kızır	Ziraatçı	Nakil	Talebe
Keçeci	Haffaf	Demirci	Kasap	Sabuncu	Taşçı	Taşçı			Yazıcı	Kuzzat		Sabi	
Külahaçı	Kırkçı	Kalaycı	Leblebici	Su yolcu						M Kahyası		Seele	
Muytab	Nalçeci	Kazancı	Saki	Tellak						Meşayihin		Yetimler	
Neccad	Saraç	Kuyumcu	Şerbetçi							Muallim Sb			
Peçeci	Semerci	Mumcu	Tuzcu							Muhtar			
Terzi		Nalbant	Uncu							Müdderris			
Urgancı		Saatçi	Yağcı							Mütezzin			
Yorgancı			Yemişçi							Papaz			
			Bakkal							Sipahi			
			Pazarıcı							T Şeyhi			
										V Mütevellî			
										Zaviyedar			
										N Eşraf			
Toplam / %													
584	282	148	197	94	171	85	495	52	34	140	143	203	94
21,5	10,4	5,4	7,2	3,5	6,3	3,1	18,2	1,9	1,3	5,1	5,3	7,4	3,5

Ziraatçılıkla ilgili mesleklerden 10 ziraatçı hademesi, işçilik ve 1 bahçıvan, hizmet üreten meslekler grubunda incelenmiştir. Şehirde hayvancılıkla ilgili mesleklerin başında küçük baş hayvancılık yapan 14 davarcı gelmektedir. Ayrıca ticaret grubunda değerlendirdiğimiz 3 kasabın önemli hayvancılık geliri olduğu görülmektedir. Hayvancılıktan gelir sağlayan meslekler olarak 41 kiracı (nakliyecisi), 11 deveci ve 8 çoban olduğunu belirtmeliyiz. Bunlar hizmet üretenler grubunda incelenmiştir. (Bkz. Tablo 12)

b) Küçük Ölçekli Sanayi Esnafı

Tablo 12 'de mal üreten meslekler grubunda gösterdiğimiz sanat erbabı esnaflardan oluşan bu grubun daha iyi anlaşılması için kendi içinde sınıflandırılarak inceledik. Esnafları mesleki özelliklerine göre tablo 14'de görüldüğü gibi dokuma, deri, madeni eşya ve gıda işkolu şeklinde alt gruplara ayırdık.

Burdur'da, mal üreten meslekler grubuna dahil ettiğimiz 44 çeşit meslek vardır. Bir şehirdeki meslek çeşitliliği ve iş kollarında uzmanlaşma, şehrin iktisadi ve sosyal yapısındaki canlılığı göstermesi bakımından önemlidir. Belli mesleklerde şehrin ihtiyacından fazla sayıya ulaşılması bu iş kolunda şehirde uzmanlaşma olduğunu ve şehir ekonomisinin dış piyasaya üretim yaptığını gösterir¹⁰⁰. Aynı şekilde bazı mesleklerin görülmemesi de bu ihtiyacın dışarıdan karşılandığı ile izah edilebilir.

ba) Dokuma İşkolu

Bu işkolunda yer verdiğimiz 13 çeşit meslek dalına mensup 584 hane reisi, şehir nüfusunun %21,5'ini oluşturmaktadır. Dokumacılıkla ilgili esnafların sayısı ve şehir üfusu içinde oranları şu şekilde sıralanmaktadır: Çulha 273 (%10), terzi 82 (%3), muytab 74 (%2,7), bezzaz 60 (%2,2), boyacı 30 (%1,1), hallaç 25 (%0,9), keçeci (%0,9), basmacı 8, urgancı 3, yorgancı 1, kazzaz 1, külahçı 1, neccad 1 ve peçeci 1. Bkz. Tablo 15.

Çulha esnafı çoğunlukta görünse de diğer meslekler iş kolunun birer üniteleri olarak bütünlüğü sağlamaktadırlar. Çulha mesleği mensupları kıl ve yünden dokuma çuha imal eden ve satan sanat erbabıdır¹⁰¹. Burdur'da dokumacılık mesleğinin ve çulhalığın 15. yüzyıldan beri gelişen bir iş kolu olduğu tarihi belgelerden anlaşılmaktadır. Boğası denilen ince astardan bez ve bürüncek 15. ve 16. yy.larda İstanbul'a ve yabancı ülkelere pazarlanırdı¹⁰². 1882 yılında Burdur'da "... her nev'i bez ve alaca ve kilim ve seccâde ve mutâbiye imal edildiği ve hatta alaca imalatında Halep kumaşlarında farkı yok denilecek

¹⁰⁰ Mesela, Temettuât kayıtlarına göre Bilecik şehrinin, ipek üretiminde (Bkz. S. Öztürk, a.g.e., s. 93); Mudurnu kazasının da iğne imalatında (Bkz. M. Ekincikli, a.g.t., s.63) önemli merkezler olduğu tesbit edilmiştir.

¹⁰¹ Şemseddin Sami, Kâmûs-ı Türki, Dersaadet, 1317, s. 523.

¹⁰² Z. Arıkan, a.g.e., s. 115.

kadar gelişme gösterdiği ....” anlaşılmaktadır¹⁰³. Çulhalık yapabilmek için bir destgah olması yeterlidir. Dolayısıyla bu iş kolunda çalışanların 273 hane reisi ile sınırlı kaldığı düşünülemez. Evlerde başta kadınlar olmak üzere yetişkin aile fertlerinin de bu işkolunda çalıştığı düşünülürse çulhalığın Burdur ekonomisindeki önemi daha iyi anlaşılacaktır.

Dokumacılık iş kolunda diğer bir meslek *muytablık*, kıl dokuyan anlamındadır. 74 hane reisinin bu mesleğe mensub olması çulhalıktan sonra muytablığın, dokumacılık sınında bir ihtisas mesleği olduğunu göstermektedir. Dokumacılık iş kolunda *keçecilerin* sayısı 25’dir. *Hallaç*, pamuk işleme mesleğidir. Bu meslekle uğraşanların çulhalara hammadde hazırladıkları söylenebilir. Dokumacılık alanında ticaret yapan *bezzaz* esnafının sayısının

Tablo 15: Dokuma İşkolundaki Meslekler

Mahalle Adı	Hane Sayısı	Basmacı	Bezzaz	Boyacı	Çulha	Hallaç	Kazzaz	Keçeci	Külahçı	Muytab	Peçeci	Terzi	Urgancı	Yorgancı	Mahalle Toplam	Mahl.Hane Sayısı %
Hacı Ahmet	120		4		1			1		6		3	1		16	13,3
Hacı Ömer	52		5		1	1		1				1			9	17,3
Yenice	480		3		89	9		3		12	1	4			121	25,2
Hecin	131		7		30	2		1				1	1		42	32,1
Dere	65				13	1		1		1					16	24,6
Recep	73		3	1	13							2			19	26,0
Kuyu	83		2	1	11	1				1			1		17	20,5
Divan Baba	215		6	3	42	1		2		8		5			67	31,2
Manastır	89									33					33	37,1
Cami-i Kebir	89		8	2	6			1				2			19	21,3
Üçdibek	155		6	2	14	1						3			26	16,8
Yoğurtcu	53				3							4			7	13,2
Şeyh Sinan	234		4		6	3		1		3		7			24	10,3
Karasenir	141		1		4	1				3					9	6,4
Hacı İbrahim	117		2	1	5		1	6				2			17	14,5
Burç	79		2		5	5		6	1	2		1	1		23	29,1
Derslik	281		3	2	8			2		5		7			27	9,6
Rumiyân	179	7	4	17	4							13			45	25,1
Ermeniyân	84	1		1	18							27			47	56,0
Şehir Toplam	2720	8	60	30	273	25	1	25	1	74	1	82	3	1	584	
Şehir %		0,3	2,2	1,1	10,0	0,9	0,0	0,9	0,0	2,7	0,0	3,0	0,1	0,0		21,5

da 60 olması, dokumacılık alanındaki üretim ve pazarlama sirkülasyonunun göstergesidir. Konfeksiyon sektörünün henüz adının bilinmediği bu yüzyılda, *terzi* esnafının dokuma mamullerinin değerlendirilmesindeki önemi, şehirde 82 terzi esnafının bulunmasından anlaşılmaktadır.

¹⁰³ KVS., H. 1299, s.121.

Boyacı esnafının da dokumacılık ve çulhalığın yan iş kolunu oluşturduğu bilinmektedir. Daha 17. yy. da Hamit Sancağı'nda "... azim boyahaneler ..." olduğunu Kâtip Çelebiden öğreniyoruz¹⁰⁴. Şehirde bulunan 30 boyacı nüfusun %1,1'i kadardır.

Şehir genelinde çeşitli özelliklere göre yaptığımız değerlendirmelerin sayısal değerleri, dokumacılığın şehrin sosyal ve iktisadi yapısında önemli bir yeri olduğunu göstermektedir. Mesela sadece çulha esnafının gelirleri, şehir toplam hasılası içinde %8,8 paya sahiptir. Bu oran ziraatçılıktan sonra en yüksek değerdir. Hemen her mahallede dokumacılıkla ilgili bir meslek erbabını görmek mümkündür. Ancak bazı mesleklerin bazı mahallelerde çoğunluğu teşkil etmesi dikkat çekmektedir. Mesela şehirdeki 74 muhtabtan 33'ü Manastır mahallesindedir ve bu mahallede çulha hiç yoktur. 25 keçeci esnafından 6'sı Hacı İbrahim ve 6'sı Burç mahallesindedir. Çulha dağılımında da mahallenin toplam hane sayısına göre yoğunluk, Divan Baba ve Hecin mahallelerinde oluşmaktadır.

Dokumacılık iş kolunda gayrimüslimlerin çoğunlukta olduğu meslekler vardır. Ermeni mahallesindeki 84 haneden 27'si terzi ve Rum mahallesinde de 13 terzi olmak üzere şehirdeki 82 terziden 40'ının gayrimüslim olduğunu görüyoruz. Ayrıca şehirdeki 30 boyacıdan 18'i ve şehirdeki 8 *basmacı*¹⁰⁵ da gayrimüslimdir. Dokuma işkolundaki toplam gayrimüslim hane sayısı 92 dir. (Bkz. Tablo 15)

bb) Deri İşkolu

Dericilikle ilgili meslekler olarak; dikici 112 (%4,1), debbağ 103 (%3,8), semerci 38 (%1,4), haffaf 8 (%0,3), elekçi 10 (%0,4), saraç 5 (%0,2), çarıkcı 1, göncü 2, kürkçü 1 ve nalçeci 1 olmak üzere bu iş kolunda 282 esnaf vardır. Bkz. Tablo 16.

Sektörün ana ünitesini debbağ esnafı oluşturmaktadır. *Debbağ*; deriyi işleme sanatı, dericilik işidir¹⁰⁶. Burdur'da Hacı Ahmet mahallesinin diğer bir adının *Debbağhane* mahallesi olarak geçmesi¹⁰⁷ bu iş kolunun şehirdeki önemini göstermektedir. *Dikici* esnafının fazla olması ayakkabı imalatının dış piyasaya yönelik yapıldığını düşündürmektedir. Şehirde ayakkabı ticareti yapan 8 *haffaf* bulunmaktadır. 1882 yılına ait Salnamede yer alan "... ma'mûlat-ı debbağiye hayli de hayli ilerleyerek bu yüzden esnafı epey istifade etmekte ....."¹⁰⁸ ifadeleri bu durumu açıklamaktadır.

Dericilik, hayvancılığa dayalı bir iş koldur. Burdur'da iktisadi yapı içinde hayvancılık gelirlerinin payı büyük değildir. Ancak aynı dönemde Erzurum şehrindeki

¹⁰⁴ Z. Arıkan, a.g.e., s.115.

¹⁰⁵ Basmacı: Tülbent üzerine kalıp basan kişi. Ş.Sami, a.g.s., s.268.

¹⁰⁶ M. Z. Pakalın, a.g.s., s. 408.

¹⁰⁷ BOA. EV.HMH., nr.12139, s. 1.

¹⁰⁸ KVS., H. 1299, s. 121.

küçükbaş hayvan sayısı 1300¹⁰⁹, Bilecik şehrinde 507¹¹⁰ iken Burdur'da 7615 küçükbaş hayvan vardır. Çevre köy ve kazalardaki hayvancılık faaliyetleri de dikkate alınırsa dericilik için gerekli hammadde kaynağının olduğu anlaşılmaktadır. Hayvancılıkla ilgili meslekler olarak 38 *semerci*, 5 *saraç* ve 18 *nalbant* esnafı vardır.

Deri işkolundaki esnafın mahallelere dağılımında debbağ esnafının sayısal çoğunluğu; 27 debbağ bulunan Yenice mahallesindedir. Ancak yoğunluğun Hacı Ömer, Cami-i Kebir ve Hacı Ahmet mahallerinde oluştuğunu söyleyebiliriz. Dikici esnafının Tablo 16 : Dericilik İşkolundaki Meslekler

Mahalle Adı	Hane Sayısı	Pabuççu	Çarıkçı	Debbağ	Dikici	Elekçi	Göncü	Hafif	Kürkçü	Nalçeci	Saraç	Semerci	Mahalle Toplam	Mah.Hane Sayısı %
Hacı Ahmet	120			16	3						1		20	16,7
Hacı Ömer	52			10	4								14	26,9
Yenice	480		1	27	10		2					3	43	9,0
Hecin	131			3	2						1		6	4,6
Dere	65			1	1								2	3,1
Recep	73			3	11							1	15	20,5
Kuyu	83			6	6								12	14,5
Divan Baba	215			3	9							2	14	6,5
Manastır	89											1	1	1,1
Cami-i Kebir	89			10	6								16	18,0
Üçdibek	155			8	13			4		1		8	34	21,9
Yoğurtcu	53			2	1						1	1	5	9,4
Şeyh Sinan	234			2	21			1				6	30	12,8
Karasenir	141				1							5	6	4,3
Hacı İbrahim	117			3	8							7	18	15,4
Burç	79			3							2	1	6	7,6
Derslik	281			6	15			1				2	24	8,5
Rumiyân	179	1			1			2	1				5	2,8
Ermeniyân	84					10						1	11	13,1
Şehir Toplam	2720	1	1	103	112	10	2	8	1	1	5	38	282	
Şehir %		0,0	0,0	3,8	4,1	0,4	0,1	0,3	0,0	0,0	0,2	1,4		10,4

çoğunluğu, Şeyh Sinan mahallesindedir. Yoğunluk, Recep ve Üçdibek mahallelerinde görülmektedir. Deri işkolunda en az esnaf sayısının, Manastır mahallesinde 1 semerci ve Dere mahallesinde 1 debbağ ile 1 dikici olduğunu görüyoruz.

¹⁰⁹ Haydar Çoruh. *Temettuât Defterlerine Göre Erzurum Şehri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, MÜ. Sos. Bil. Enstitüsü., İstanbul,1998, s. 95

¹¹⁰ S. Öztürk, a.g.e., s. 84.

çoğunluğu, Şeyh Sinan mahallesindedir. Yoğunluk, Recep ve Üçdibek mahallelerinde görülmektedir. Deri işkolunda en az esnaf sayısının, Manastır mahallesinde 1 semerci ve Dere mahallesinde 1 debbağ ile 1 dikici olduğunu görüyoruz.

Gayrimüslimlerin bu iş kolundaki durumu şöyledir: şehirde Ermeni mahallesine bağlı "Elekçiyan cemaatine" mensup 10 hane reisinin mesleği elekçi olarak kaydedilmiştir. Rum mahallesinde 2 haffaf, 1 dikici ve 1 kürkçü esnafı vardır. Ayrıca 1 Ermeni semerci vardır.

bc) Madeni Eşyalar ile İlgili Meslekler

insanların günlük hayatlarında ve işlerinde kullandıkları çeşitli alet ve edevatın bazı madenlerden yapılmış olması madenlerin önemini açıkça göstermektedir. Ayrıca ticarî hayatta mübadele aracı olarak ve askeri alanda kullanılması madenlerin önemini daha da arttırmıştır. Toplumların maden üretimi ve sahip oldukları değerli madenler maddi güç ve

Tablo 17 : Madeni Eşyalar İle İlgili Meslekler

Mahalle Adı	Hane Sayısı	Bakırcı	Bıçakçı	Bizci	Çakmakçı	Çilingir	Çubukçu	Demirci	Kalaycı	Kazançı	Kuyumcu	Mumcu	Nalbant	Saatçi	Mahalle Toplam	Mah. Hane Sayısı %
Hacı Ahmet	120							1	1				1		3	2,5
Hacı Ömer	52							2							2	3,8
Yenice	480	1		1				2	8	1			3		16	3,3
Hecin	131							1					2		3	2,3
Dere	65	1				1			3						5	7,7
Recep	73							1					2		3	4,1
Kuyu	83							1					1		2	2,4
Divan Baba	215									2					2	0,9
Manastır	89								1						1	1,1
Cami-i Kebir	89							2							2	2,2
Üçdibek	155						2	1					2	1	6	3,9
Yoğurtcu	53								1						1	1,9
Şeyh Sinan	234	6			1			3	2	4					16	6,8
Karasenir	141							3							3	2,1
Hacı İbrahim	117	1						5					1		7	6,0
Burç	79								1						1	1,3
Derslik	281	6	1					48	2		2	2	6		65	23,1
Rumiyân	179								1		9				10	5,6
Ermeniyân	84														0	0,0
Şehir Toplam	2720	15	1	1	1	1		70	20	7	9	2	18	1	146	
Şehir %		0,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2,6	0,7	0,3	0,3	0,1	0,7	0,0		5,4

refah seviyesinin göstergesi olarak kabul edilir. Osmanlı Devleti'nde maden ocaklarının işletilmesi başlı başına bir sektör haline gelmiştir. Madencilik sektörüne bağlı olarak çeşitli zanaat grupları gelişmiştir¹¹¹.

Temettuât sayımları hane reislerinin gelir kaynaklarını tesbit etmeye yönelik bir sayım olduğu için defterde maden ocakları gibi işletmeler hakkında bilgi yoktur. Bu nedenle madeni eşya ile ilgili meslek erbabı hane reisleri hakkındaki bilgileri değerlendirmekle yetineceğiz.

Temettuât defterine göre Burdur'da madeni eşya üretim ve tamiri gibi işleri yapan mesleklere mensup toplam hane sayısı 146'dır (%5,4). (Bkz. Tablo 17) Bunların 70'i *demirci* esnafıdır ve demircilerin 48'i derslik mahallesindedir. Şehirdeki 20 *kalaycının* 8'i Yenice mahallesindedir. Bunlardan başka şehirde 18 nalbant vardır. Bunların 6'sı Derslik mahallesindedir. Ayrıca 15 *bakırcı* esnafının da 6'sı Derslik ve 6'sı Şeyh Sinan mahallesinde bulunmaktadır. Derslik mahallesi toplam 65 esnaf sayısı ile bu iş kolunda diğer mahallelerden açık bir farkla çoğunluğa sahiptir.

Şehirdeki 9 *kuyumcunun* Rum olması, şehirdeki ticarî ve sosyal yapı içerisinde Rumların durumlarını gösteren önemli bir özelliktir. Bu sektördeki diğer esnafın dağılımı şu şekildedir: 7 kazancı, 2 mumcu, 1 bıçakçı, 1 bizci, 1 çakmakçı, 1 çilingir, 1 çubukçu¹¹² ve 1 saatçi esnafı vardır. Şehirde madeni eşyalar ile ilgili esnaf çeşidi ve mevcutlarının az olması dikkat çekicidir. Mesela aynı döneme ait Erzurum Temettuât defterlerinde alet ve edevat üreten ve satan esnaf çeşidinin sayısı çok daha fazladır¹¹³.

bd) Gıda İşkolu

İnsan hayatının devamında zorunlu ihtiyaçların ilkinin gıda maddelerinin oluşturduğu muhakkaktır. Gıda maddelerinin üretim ve satışıyla ilgili meslekler belki de insanların oluşturduğu ilk mesleklerdir. Bu sektörde faal mesleklerin çeşitliliği ve yeterli sayıda bulunması sosyal hayatı kolaylaştırarak şehirdeki ticarî hayata canlılık kazandırmaktadır. Burdur'da bu işkolunda incelediğimiz meslek dalında 197 (%7,2) esnaf vardır. Bunlardan 42'si Rum değirmencidir¹¹⁴. Müslümanlardan mesleği değirmenci olan

¹¹¹ Fahrettin Tızlak, *Osmanlı Döneminde Keban-Ergani Yöresinde Madencilik (1775-1850)*. Ankara, 1997. s.2 vd.

¹¹² Çubukçu: Tütün içmek için kullanılan çubuk yapanlar. M. Z. Pakalın, a.g.s., c.1. s.383.

¹¹³ H. Çoruh, a.g.t., s.37.

¹¹⁴ I. Dünya Savaşı ve Millî mücadele sırasında Rum ve Ermenilerin çıkarmış olduğu olaylar üzerine söylanmiş bir *Değirmen Türküsü* vardır. Günümüzde Burdur'da çalınan ve oynanan bir Zeybek havası olan bu değişten bir kıtasına yer veriyoruz: " onikidir şu burdurun dermeni / dermencisi urum değil ermeni / ya kendisi efeler, ya kellesi gelmeli / ay karanlık görünmüyor izimiz / üç kardeşiz kurban gitsin birimiz ". Bkz. *Burdur 1967 İI Yılığı*, s. 215.

yoktur. Ancak “âsiyâb hissesiden geliri”¹¹² olanlar; yani değirmenlerde hissesi olanlar vardır.

Gıda iş kolunda gayrimüslimlerden 4 Rum da bakkaldır. Bu iş kolundaki diğer esnafların mesleklere göre dağılımında 65 pazarcı, 18 ekmekçi, 15 bakkal, 14 helvacı, 10 leblebici, 7 çerezci, 6 sâki, 5 kadayıfçı, 4 tuzcu, 3 kasap, 2 karcı, 2 şerbetçi, 2 uncu, 2 yağcı ve 1 yemişi olduğu görülmektedir. (bkz. Tablo 18)

Mesleklerin çeşitliliği ve sayısı bakımından mahallelere göre dağılımında Derslik mahallesinin 39 hane ile çoğunluğa sahip olduğunu söyleyebiliriz. Buna en yakına 18 esnafın bulunduğu Yenice mahallesidir. Kuyu mahallesinde 7 pazarcı ve 4 bakkal bulunmaktadır.

Tablo 18: Gıda İşkolundaki Meslekler

Mahalle Adı	Hane Sayısı	Bakkal	Pazarcı	Çerezci	Değirmenci	Ekmekçi	Helvacı	Kadayıfçı	Karcı	Kasap	Leblebici	Saki	Şerbetçi	Tuzcu	Uncu Yağcı	Yemişi	Mahalle Toplam	Mah.Hane Sayısı %
Hacı Ahmet	120	1	5					1									7	5,8
Hacı Ömer	52		3			1	1										5	9,6
Yenice	480	1	6	1		4	1			1		4					18	3,8
Hecin	131	1	5	1					1								8	6,1
Dere	65																0	0,0
Recep	73		2			1	1					1	1				6	8,2
Kuyu	83	4	7	1		1								1			14	16,9
Divan Baba	215		4	1					1			1					7	3,3
Manastr	89		1														1	1,1
Cami-i Kebir	89		1														1	1,1
Üçdibek	155	4	3	1							2			2		1	13	8,4
Yoğurtcu	53	2	2				1										5	9,4
Şeyh Sinan	234	2	6			1					1			1			11	4,7
Karasenir	141		4			1	1										6	4,3
Hacı İbrahim	117						3	1									4	3,4
Burç	79		3				1	1		1							6	7,6
Derslik	281		9	2		9	5	2		1	7		1			3	39	13,9
Rumiyân	179		4		42												46	25,7
Ermeniyân	84																0	0,0
Şehir Toplam	2720	15	65	7	42	18	14	5	2	3	10	6	2	4	3	1	197	
Şehir %		0,6	2,4	0,3	1,5	0,7	0,5	0,2	0,1	0,1	0,4	0,2	0,1	0,15	0,11	0		7,2

¹¹² Âsiyâb: Su değirmeni. Ş.Sami, a.g.s., s.34

Pazarıcı esnafının belli günlerde kurulan pazarlara çıkarak alış-veriş yaptığı bilinmektedir¹¹⁶. Ancak bunların sadece gıda maddeleri pazarladıklarını söyleyemeyiz çoğunlukla böyle olduğunu varsayarak bu bölüme dahil ettik. Alım-satım yapan bu esnafları ticaret grubunda mütalaa etmekte mümkündür.

Bakkal esnafı zahire, sebze, pirinç, şeker, peynir, zeytin vb. gibi şeyler satan kimseler olarak tanımlanmaktadır¹¹⁷. Şehirde 14 helvacı ve 10 leblebici esnafı bulunmaktadır. Bu esnafların sayılarının, genele göre oranının fazla olması dikkat çekmektedir.

c) Sağlık ve Temizlik ile İlgili Meslekler

Sağlık ve temizliğe verilen önemin insanların ve toplumların medeniyet seviyeleri ile paralellik gösterdiği kabul edilir. İnsan ve toplum hayatında değeri taktir edilemeyen bir

Tablo 19: Sağlık ve Temizlik İşkollarındaki Meslekler

Mahalle Adı	Hane Sayısı	Attar	Berber	Hamamcı	Hekim	Hımmacı	Kökeci	Sabuncu	Su yolcu	Tellak	Mahalle Toplam	Mah. Hane Sayısı %
Hacı Ahmet	120	2	3	2							7	5,8
Hacı Ömer	52	1									1	1,9
Yenice	480	1	2	6						2	11	2,3
Hecin	131		2	1							3	2,3
Dere	65	1	2								3	4,6
Recep	73		7								7	9,6
Kuyu	83		3								3	3,6
Divan Baba	215	1	1								2	0,9
Manastır	89										0	0,0
Cami-i Kebir	89	1	1	1						1	4	4,5
Üçdibek	155	1	5	2		1					9	5,8
Yoğurtcu	53		2	1				1			4	7,5
Şeyh Sinan	234		3			1			2	1	7	3,0
Karasenir	141	1	7								8	5,7
Hacı İbrahim	117	3	4	2							9	7,7
Burç	79			1						2	3	3,8
Derslik	281	3	4					2		1	10	3,6
Rumiyân	179				1		1		1		3	1,7
Ermeniyân	84										0	0,0
Şehir Toplam	2720	15	46	16	1	2	1	3	3	7	94	
Şehir %		0,6	1,7	0,6	0,0	0,1	0,0	0,1	0,1	0,3		3,5

¹¹⁶ Ş.Sami, a.g.s., s.263.

¹¹⁷ F. Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara,1980, s.85.

yeri vardır. Bu iş kolunda değerlendirmeye aldığımız 9 çeşit meslekte faaliyet gösteren 94 % 3i5 esnaf vardır. (Bkz. Tablo 19)

Bu iş kolunda gayrimüslimlerin iştirak ettiği 3 meslek vardır. Mesleği *hekim* olarak yazılmış 1 kişi Rum'dur. Çeşitli kuru ot, kök vs. ile hazırladığı ilaçlarla hastalara bakan 1 *kökçü* de Rum'dur¹¹⁸. Rum mahallesinde bir de suyolcusu vardır¹¹⁹.

Berber esnafının sayısı 46'dır. Hacı Ömer, Manastır ve Burç mahallerinden başka her mahallede berber vardır. *Hamamcılık*la ilgili olan 16 hane reisinin 5'i hamamcı, 3'ü hamamcı hademesi ve 8'i hamamcı tebaası olarak yazılmıştır. Ayrıca 7 tane de tellak vardır. Güzel kokulu yağlar (ıtriyat), baharat ve tıbbî ecza satan 15 *attar* esnafı vardır¹²⁰. Bunlardan başka 1 hınnacı (kınacı), 3 sabuncu, 3 suyolcu olduğunu tesbit ettik.

Tablo 20: Ticaret İle İlgili Meslekler

Mahalle Adı	Hane Sayısı	Bohçacı	Çerçi	Duhancı	Eskici	Tüccar	Mahalle Toplam	Mah. Hane Sayısı %
Hacı Ahmet	120		1	4	1	6	12	10
Hacı Ömer	52			1		3	4	7,7
Yenice	480	1	4	6	4	6	21	4,4
Hecin	131			1	1	1	3	2,3
Dere	65			1			1	1,5
Recep	73						0	0,0
Kuyu	83		1	1	1	1	4	4,8
Divan Baba	215		5		1	2	8	3,7
Manastır	89						0	0,0
Cami-i Kebir	89					8	8	9,0
Üçdibek	155			1	1	10	12	7,7
Yoğurtcu	53					2	2	3,8
Şeyh Sinan	234			1	4	2	7	3,0
Karasenir	141		2			2	4	2,8
Hacı İbrahim	117			1	2	8	11	9,4
Burç	79	1	1		1	1	4	5,1
Derslik	281		5	2	7	5	19	6,8
Rumiyân	179	27	1			6	34	19,0
Ermeniyân	84	10	4			3	17	20,2
Şehir Toplam	2720	39	24	19	23	66	171	
Şehir %		1,4	0,9	0,7	0,8	2,4		6,3

¹¹⁸ Ş.Sami, a.g.s., s. 1208.

¹¹⁹ Suyolcusu: Şehrin içme suları ile ilgili görevliler. Bkz. M. Z. Pakalın, a.g.s., s. 286.

¹²⁰ Ş.Sami, a.g.s., s. 939.

d) Ticaret ile İlgili Meslekler

Mesleği tüccar veya tacir olarak yazılanlardan başka yaptıkları iş ticarî bir faaliyete (alım-satım) dayanan meslekleri de bu grupta değerlendirdik. Bunlardan başka diğer meslek gruplarında, yaptıkları işten sağladıkları ticaret gelirleri olanlar da vardır. Bu dönemde Burdur merkezde Ticaretle ilgili meslek sahibi 171 (%6,3) hane reisi olduğunu tespit ettik.

İncelediğimiz Temettuât defterinde, *tacir* veya *tüccar* kaydedilmiş 66 kişi vardır. Bu kişilerin Temettuâtlarında ticaret geliri olarak belirtilen bir meblağ vardır. Ancak ticarî faaliyetlerinin hangi emtia üzerine olduğu belirtilmemiştir. Tüccar grubu içinde Rum mahallesinde 1 Avrupa tüccarı, Karasenir mahallesinde 2 Hayriye tüccarı¹²¹ ve Hacı İbrahim mahallesinde 1 İranlı tüccar¹²² bulunmaktadır.

Ticaretle ilgili diğer mesleklerin dağılımı şu şekildedir. 39 *bohçacının* 27'si Rum ve 10'u Ermeni'dir. 2 Müslüman bohçacı vardır. Şehirde bulunan 24 *çerçinin* 5'i gayrimüslimdir. Diğer çerçilerin 5'i Divan Baba mahallesinde, 5'i Derslik mahallesinde ve 4'ü Yenice mahallesinde bulunmaktadır. 23 *eskicinin* de müslüman mahallelerde olduğunu görüyoruz. 19 *duhancının*¹²³ 6'sı Yenice mahallesindedir. Gayrimüslimlerden duhancı yoktur. (Bkz. Tablo 20)

e) Nakliyecikle İlgili Meslekler

İktisadi hayatı oluşturan üretim-tüketim faaliyetlerinin köprüsü (nakliyecilik) ulaştırma dır. Türk tarihinde siyasi, askeri ve ticarî nedenlerle ulaştırma ve nakliyecilik düzeninin sağlanmasına daima önem verilmiştir. Kervansaraylar, hanlar ve menziller bu durumu göstermektedir¹²⁴. İktisadi hayatın sürdürülebilmesinde önemli bir yeri olan ulaşım ve nakliyecilik işleriyle meşgul esnaf grupları teşekkül emiştir. İncelediğimiz Burdur Temettuât defterinde, *kiracı* ve *deveci* olarak belirtilen nakliyeciler esnafı olduğunu gördük. Ayrıca diğer mesleklerden (ziraatçı ve tüccarlar gibi) bazılarının kiracılık veya hamüle (taşımacılık) geliri olduğunu tesbit ettik¹²⁵. Şehirde mesleği kiracı olarak belirtilen 36 hane

¹²¹ Avrupa tüccarı: Yabancı uyruklu (müste`min) tüccarları sahip oldukları ticarî imtiyazlardan faydalanması için devlet tarafından kendilerine berat verilmiş Osmanlı vatandaşı gayrimüslim tüccarlara verilen ad. Hayriye tüccarı: Müste`min tüccarların imtiyazlarından gayrimüslimlerden Avrupa tüccarı beratı olanların faydalanması. Müslüman tüccarlar tarafından hoş karşılanmamıştır. 1826`da alınan bir kararla, Müslüman tüccarlardan iç ve dış ticaretle uğraşmak isteyenlere müste`min tüccarlar ve Avrupa tüccarlarının sahip olduğu haklar tanındı ve hayırlı olması dileğiyle "Hayriye tüccarı" denilmiştir. (Bkz. M. Çadırcı, a.g.e., s. 112-114.)

¹²² Hacı İbrahim mahallesinde 8 numaralı hancede mesleği *tüccar* yazıldıktan sonra "İranlı olduğundan vergisi olmadığı" açıklaması yapılmıştır. Mal, emlak ve Temettuât yazılmamış; sadece bir at yazılmıştır.

¹²³ Duhancı: Tütüncü, tütün kıyan ve satan.

¹²⁴ Selahattin Tozlu. "Osmanlı Yol düzenlemeleri", **Osmanlı**, c.3, YT. Yay., Ankara, 1999, s.644.

¹²⁵ Bkz. Hayvancılık bölümünde Nakliyecilik s.96.

reisi, 1 kiracı hademesi, 1 kiracı tebaası ve 3 taş kiracısı ile 10 deveci ve 2 deveci hademesi olmak üzere toplam 53 nakliyecikle ilgili esnaf bulunmaktadır. Nakliyecilik mesleğinden olanların çoğunluğunun Yenice mahallesinde 3 Deveci, 12 kirası; Derslik mahallesinde 4 deveci, 4 kiracı; Manastır mahallesinde 6 kiracı; Hecin mahallesinde 4 kiracı olmak üzere dağılım gösterdiğini görüyoruz. Hacı Ömer, Hacı Ahmet, Recep ve Ermeniyân mahallelerinde bu mesleklerle iştilal eden hane reisi yoktur. Rumiyan mahallesinde 1 kiracı vardır.

Tablo 21: Nakliye İşkolundaki Meslekler

Mahalle Adı	Hane Sayısı	Deveci	Kiracı	Mahalle Toplam	Mahalle Hane Sayısı %
Hacı Ahmet	120			0	0,0
Hacı Ömer	52			0	0,0
Yenice	480	3	9	12	2,5
Hecin	131		4	4	3,1
Dere	65		1	1	1,5
Recep	73			0	0,0
Kuyu	83	1		1	1,2
Divan Baba	215	2	4	6	2,8
Manastır	89		6	6	6,7
Cami-i Kebir	89		1	1	1,1
Üçdibek	155	1		1	0,6
Yoğurtcu	53		1	1	1,9
Şeyh Sinan	234	1	3	4	1,7
Karasenir	141		4	4	2,8
Hacı İbrahim	117		2	2	1,7
Burç	79		1	1	1,3
Derslik	281	4	4	8	2,8
Rumiyan	179		1	1	0,6
Ermeniyân	84			0	0,0
Şehir Toplam	2720	12	41	53	
Şehir %		0,4	1,5		1,9

f) Hizmet Üreten Meslekler

Daha çok el emeği ve bedeni gücün yeterli olduğu hizmet üretiminde çalışanların, az bir bölümünde sermaye gerekmektedir. Genel olarak nakliye, inşaat, sağlık ve temizlik gibi alanlar hizmet üreten iş kolları olarak kabul edilir. Ancak adı geçen iş kollarını ayrı ayrı incelediğimiz için, bu bölümde söz konusu alanların dışında kalan meslekleri ele aldık.

Hizmet üreten toplam yedi çeşit meslekten, 34 (%1,3) esnafın yer aldığı, bu grupta dağılım şu şekildedir: 23 kahveci, 4 tellal, 2 mücellid, 2 sa'i (ulak, postacı), 1 yazıcı, 1 hattat ve 1 hancı. (bkz. Tablo 22)

Tablo 22: Hizmet Üreten Meslekler

Mahalle Adı	Hane Sayısı	Hancı	Hattat	Kahveci	Mücellid	Sa'i	Tellal	Yazıcı	Mahalle Toplam	Mah. Hane Sayısı %
Hacı Ahmet	120			3			1		4	3,3
Hacı Ömer	52								0	0,0
Yenice	480			7	2		2	1	12	2,5
Hecin	131								0	0,0
Dere	65			2					2	3,1
Recep	73			1					1	1,4
Kuyu	83		1						1	1,2
Divan Baba	215			1					1	0,5
Manastır	89								0	0,0
Cami-i Kebir	89			1					1	1,1
Üçdibek	155								0	0,0
Yoğurtcu	53	1		1		1			3	5,7
Şeyh Sinan	234			2					2	0,9
Karasenir	141								0	0,0
Hacı İbrahim	117			2					2	1,7
Burç	79					1			1	1,3
Derslik	281			3					3	1,1
Rumiyân	179								0	0,0
Ermeniyân	84						1		1	1,2
Şehir Toplam	2720	1	1	23	2	2	4	1	34	
Şehir %		0,0	0,0	0,8	0,1	2,4	0,1	0,0		1,3

g) İnşaat İş Kolundaki Meslekler

Şehirde inşaat iş kolunda yedi çeşit meslekte 85 (%3,1) hane reisinin çalıştığını görüyoruz. Bu sektörde işçi olarak çalışanlar ayrıca belirtilmediği için sayısını bilemiyoruz. Şehirde çok sayıda *amele (işçi)* olduğunu görüyoruz. Muhtemelen bunların bir kısmı bu sektörde çalışmaktadır. Bu iş kolundaki 85 kişiden 58'i dülgerdir.¹²³ Diğer mesleklerin dağılımı ise; 18 taşçı, 3 duvarcı, 3 çıkırcı, 1 çilingir, 1 keresteci ve 1 neccar bulunmaktadır. Bu işkolunda çalışan 7 Rum vardır. (bkz. Tablo 23)

¹²³ Dülger: Binanın kapı pencere hariç ahşap işlerinin yapımıyla meşgul olan sanatkâr: Ş.Sami, a.g.s., s. 633.

Tablo 23: İnşaat İş Kolundaki Meslekler

Mahalle Adı	Hane Sayısı	Çıkrıkçı	Çilingir	Duvarcı	Dülger	Keressteci	Necar	Taşçı	Mahalle Toplam	Mah. Hane Sayısı %
Hacı Ahmet	120	1			1				2	1,7
Hacı Ömer	52				1				1	1,9
Yenice	480				11				11	2,3
Hecin	131				10				10	7,6
Dere	65				4				4	6,2
Recep	73				2				2	2,7
Kuyu	83	2			1				3	3,6
Divan Baba	215				3			2	5	2,3
Manastır	89								0	0,0
Cami-i Kebir	89		1		2			2	5	5,6
Üçdibek	155				1	1			2	1,3
Yoğurtcu	53								0	0,0
Şeyh Sinan	234				7			3	10	4,3
Karasenir	141				2			11	13	9,2
Hacı İbrahim	117				6				6	5,1
Burç	79				1				1	1,3
Derslik	281				3				3	1,1
Rumiyân	179			3	3		1		7	3,9
Ermeniyân	84								0	0,0
Şehir Toplam	2720	3	1	3	58	1	1	18	85	
Şehir %		0,1	0,0	0,1	2,1	1,2	0,0	0,7		3,1

h) Fiziki Güç (İşçilik) ile ilgili Meslekler

Bu grupta beden gücüne dayalı hizmet üreten veya bedenen çalışarak elde ettiği malı ticaretinden kazanç sağlayan meslekleri inceledik. Fiziki güce dayalı 5 çeşit mesleğe mensup, 495 (%18,2) hane reisinin olduğunu tesbit ettik. Burdur'da, özelliklerine göre mesleklerin tasnifi içinde dokuma işkolundan sonra en yüksek oranı bu grup oluşturmaktadır. (bkz Tablo 14)

Bu grubun %9,3'ünü, 254 *amele* oluşturmaktadır. Gündelikle çalışan işçi, fiziki güç ve emeğini bir başkasının işinde harcaması ile kazancını temin eden amelelerin, hangi iş sahalarında çalıştıkları belirtilmemektedir. Bu dönemde, sanayi öncesi tarım toplumunun özelliklerini gösteren Osmanlı Devleti'nde, amele mesleğine mensup kişilerin genellikle yoğun emek ve iş gücüne dayanan ziraat alanında çalıştığını söyleyebiliriz¹²⁷. Ayrıca inşaat ve nakliyecilik gibi, fiziki güçle çalışanların yardımı ile sürdürülen iş kollarında da amele

¹²⁷ Tefvik Güran, 19. yy. Osmanlı Tarımı, İstanbul, 1998, s. 164-165.

(işçi) istihdam olunduğu muhakkaktır. Bu grup içinde mesleği *ameleci* olarak yazılan az sayıda kişi vardır. Bunların ameleleri organize eden; iş sahipleri ile ameleler arasında koordinatör kişiler olduğu düşünülebilir¹²⁸.

Tablo 24: Fiziki Güç (İşçilik) İle İlgili Meslekler

Mahalle Adı	Hane Sayısı	Amele	Hizmetkar	Oduncu	Tebaa	Ziraatçı Hademesi	Mahalle Toplam	Mah. Hane Sayısı %
Hacı Ahmet	120	18		3	3		24	20
Hacı Ömer	52	1		1	2		4	7,7
Yenice	480	84		28	7	3	122	25,4
Hecin	131	19		8	6		33	25,2
Dere	65	8		13	1		22	33,8
Recep	73	3		4	3		10	13,7
Kuyu	83	8	1	4	2		15	18,1
Divan Baba	215	24		20	9	2	55	25,6
Manastr	89	4		11	1		16	18,0
Cami-i Kebir	89	5		1	2		8	9,0
Üçdibek	155	8		3	3		14	9,0
Yoğurtcu	53	4		2	3		9	17,0
Şeyh Sinan	234	19		40	8	3	70	29,9
Karasenir	141	7		17	4		28	19,9
Hacı İbrahim	117	9		3	2		14	12,0
Burç	79	3		4	4		11	13,9
Derslik	281	16		3	2	2	23	8,2
Rumiyân	179	13	1		1		15	8,4
Ermeniyân	84	1	1				2	2,4
Şehir Toplam	2720	254	3	165	63	10	495	
Şehir %		9,3	0,1	6,1	2,3	43,5		18,2

Temettuât defterinde *Hattabçılık* olarak yazılan, odunculukla geçimini sağlayan 165 (%6,1) hane reisine bu grup içinde yer verdik. Bu meslek mensuplarının gelirleri belirtilirken “hattabçılığından ....” veya “ticaretinden” açıklamaları yapılmıştır¹²⁹.

Bu grupta yer verdiğimiz *Tebaalık* veya Temettuât defterinde yazıldığı şekliyle “tebaadan” olan 63 hane reisi vardır. Mesleği bölümünde genellikle *tebaadan* bazen de *kahveci tebaası*, *deveci tebaası* şeklinde yazılan; gelirleri bölümünde “tebaalığında

¹²⁸ Günümüzde de yörede bu tür fonksiyonu yürüten *Amele çavuşu* adı verilen kişiler vardır.

¹²⁹ Bu dönemde odunculunun bazı yerlerde bir geçim kaynağı olarak önemli olduğu görülmektedir.

Denizli'nin Honaz kazasında nüfusun %23,8'inin oduncu olduğu tesbit edilmiştir. Bkz. Selahattin Özçelik, “19. yy. Türkiye'si'nde Köy ve Kasaba Hayatı Üzerine Gözlemler” . *Osmanlı*, c.4, YT. Yay., Ankara, 1999, s.121.

Temettuâtı ....” açıklaması ile gelir meblağı belirtilen, bu zümrenin çalışma şartları ile ilgili başka açıklayıcı bilgi yoktur. Bilgi, tecrübe ve ustalık gerektiren demircilik, semercilik vb. bazı mesleklerde yardımcı elaman olarak çalışan halife (kalfa) ve şakirt (çırak) olduğu gibi, kahvecilik, devecilik, hamamcılık vb. bazı mesleklerde de yardımcı eleman olarak çalışanlara *tebaa* deniliyor olabilir¹³⁰. Ayrıca tebaaların, ameleden farklı olarak devamlı aynı işte (ve aynı kişilerle) çalışan kimseler olduğu düşünülebilir¹³¹.

Fiziki güce dayanan mesleklerden ziraatçı hademesi olarak yazılan 10 hane reisi vardır. 3 hizmetkarın, 2’si gayrimüslimdir. Genel toplamda bu grupta 17 gayrimüslim olduğunu görüyoruz. (Bkz. Tablo 24)

1) Kamu Hizmeti Yürüten Meslekler (Görevliler)

Sosyal hayatın gereği, beşeri ilişkiler sonucu gelişen yönetim, eğitim ve dini hizmetler gibi, kamunun ihtiyacını karşılamak üzere teşekkül etmiş meslekleri bu grupta inceledik. Temettuât defterinde meslek bölümünde Sipahi, Piyade Sipahi ve Sipahi tekaüdü, Asker tekaüdü gibi ifadelerle durumları açıklanmış kişiler vardır. Bunlardan sipahi sayısı 13’tür. Asker tekaüdü sayısı 7’dir.

Osmanlı toplumunda 19. yüzyıla kadar mahallenin yönetimini (halk-devlet ilişkilerini) *imamlar* sağlamaktaydı¹³². 1836’dan sonra taşrada, mahalle ve köylerde muhtarlık teşkilatı kurulmaya başlandı. *Muhtar*, halkın temsilcisi olup en küçük yönetim birimi olan köy ve mahallede devlet ile halkın ilişkisini sağlar¹³³. Ancak bu dönemde kethüda ve kahya tabirlerinin de kullanıldığı görüyoruz. Temettuât defterinde her mahallede “muhtar” kaydına rastlamadık. Burdur’da Cami-i Kebir, Burç, Hacı İbrahim ve Derslik mahallelerinde *muhtar* olduğu yazılan birer kişinin, ayrıca bir meslekleri olduğu belirtilmiştir. Bu kişilerin Temettuâtlarında, mesleklerinden ve diğer kaynaklardan gelirleri olduğu; maaş veya vazife gelirleri olmadığını görüyoruz. Ancak muhtarlardan ikisi için “... muhtar olduğundan vergisi olmadığı” açıklaması yapılmış; diğer iki muhtarın ise vergisi vardır. Muhtarlardan başka Burç mahallesinde *kahya*, Hacı İbrahim mahallesinde *kizire* (muhtar yamağı) vardır. Rumiyân mahallesinde “..... kahya olduğundan vergisi olmadığı” ve “kahyalığından 150 kuruş ....” gelir kaydedilmiştir.

¹³⁰ Tcbaa: Tâbi olanlar, birinin emri altında olanlar. Ş.Sami, a.g.s., s.1468.

¹³¹ Mudurnu Temettuât defterinde tebaalığın “Kapı uşaklığı” olarak açıklandığı anlaşılmaktadır. Bkz. M. Ekincikli, a.g.t., s. 71.

¹³² Ziya Kazıcı, “Osmanlılarda Mahalle İmamları ve Yerel Yönetim İlişkisi”, *İslam Geleneğinden Günümüze Şehir ve Yerel Yönetimler*, c.1, İstanbul, 1996, İlke Yay., s.432-433.

¹³³ T. Baykara, a.g.e., s.33.

Burdur'da, dini hizmetleri yürüten görevlilerin dağılımı şu şekildedir: Eimmeden 32, imam 15, müezzin 7, hatip 5, kayyum 5, tekke şeyhi 2, meşayihynden 2, nâkibü'l eşraf 2, zaviyedâr 1, kuzât 1 ve vakıf mütevellisi 1 ayrıca 3 papaz olmak üzere toplam 44 (%1,6) kişi vardır. Eğitim hizmetlerinde görevli, 15 muallimü'l sıbyan ve 22 müderris vardır. Bazı cami görevlilerinin (imam, hatip, müezzin gibi) Temettuâtları arasında "muallimü'l sıbyanlığından ...." gelirleri olduğunu görüyoruz. Kamu görevi yapan toplam 140 kişi, şehirdeki toplam hanelerin %5,1 oluşturmaktadır.

Tablo 25: Kamu Hizmeti Yürüten Meslekler (Görevliler)

Mahalle Adı	Hane Sayısı	A Takatü	Eimmeden	Hatip	İmam	Kayyum	Kızır	Kuzat	M Kahyası	Meşâyihin	Muallimü'l sıbyan	Muhtar	Müderris	Müezzin	Papaz	Sipahi	Tekke Şeyhi	Nakib'ül Eşraf	Vakıf Mütevellisi	Zaviyedâr	Mahalle Toplam	Mah. Hane Sayısı %
Hacı Ahmet	120		4								1		1				1				7	5,8
Hacı Ömer	52		3							1			2								6	11,5
Yenice	480		3	1	1						3		1	1				2			12	2,5
Hecin	131		1	1	2						1		1	1							7	5,3
Dere	65																				0	0,0
Recep	73		3	1									2								6	8,2
Kuyu	83				1						2										3	3,6
Divan Baba	215	4	7		1	2					2		1			2					19	8,8
Manastır	89				1						1			1							3	3,4
Cami-i Kebir	89				1						1	1	1								4	4,5
Üçdibek	155		1		1	3				1				1		2	1				10	6,5
Yoğurtcu	53		2										1			2					5	9,4
Şeyh Sinan	234		5		2						1		5						1	1	15	6,4
Karasenir	141		1	1	1						1		1	1		4					10	7,1
Hacı İbrahim	117	2	2	1	1		1	1				1	1	1							11	9,4
Burç	79								1			1	1			3					6	7,6
Derslik	281	1			3						2	1	4	1							12	4,3
Rumiyân	179								1						2						3	1,7
Ermeniyân	84														1						1	1,2
Şehir Toplam	2720	7	32	5	15	5	1	1	2	2	15	4	22	7	3	13	2	2	1	1	140	
Şehir %		0,3	1,2	0,2	0,6	0,2	0,0	0,0	0,1	0,1	0,6	0,1	0,8	0,3	0,1	0,5	0,1	0,1	0,0	0,0		5,1

i) İşsiz – Güçsüzler

Kazanç getiren bir mesleği olmayan hane reisleri vardır. Bu hane reislerinin, geçimini sağlamayacak durumda olduğunu belirtmek için kullanılmış tanımları (sıfatları) bu grupta topladık. Bunlar: Amelmânde (çalışamaz), alfil (düşkün, hasta), âmâ, seele

(dilenci), müsinn (ihtiyar) ve fakir gibi tanımlar ile yazılmış olanlardır. Bunların için genellikle “Temettuâta dair bir nesnesi olmayıp şunun bunun ianesi ile idare olunduğu” açıklaması yapılmıştır. Ancak bazılarının az çok bağ veya icar tarla, dükkan veya ticaret gibi gelirleri ve vergilerinin olduğu da görülmektedir.

Temettuât defterinde, sabî ve yetim olanlar için, mesleği yerine “sabî veya yetim olduğu” açıklaması yapılmıştır. Bu hanelerde, hane reisinin ismi olarak da “kimin çocukları veya yetimleri olduğu belirtilerek” isim yazılmıştır.

Burdur Temettuât defterinde kişinin adının yazılıp, meslek bölümünde “fevt (ölü)” veya “... firar ettiği, firari ” açıklaması yazılı haneler vardır. Rum mahallesinde bir hanede “mekûd (kaybolmuş)” ve bir hanede “Der-i âliyede ....” açıklamamaları yazılmıştır. Ayrıca, bir yere “Aydın cenâhına ....” veya bir mahalleye “Şeyh Sinan mahallesine nakil etmiş” şeklinde yer değişiklikleri açıklamaları yazılı haneler vardır. Bazen de “İrle kazasında idiği” gibi, hane reisinin bulunduğu yer belirtilmiştir.

Tablo 26: İşsiz-Güçsüzler ve Diğerleri

Mahalle Adı	Hane Sayısı	Aına	Amelmânde	İhtiyar	Sabî	Seele	Yetimler	Fakir	Fevt	Firari	Nakil	Mahalle Toplam	Mah. Hane Sayısı %	...ile	Askerde	Derviş	Talebe	Hatun	Mesleksiz	Mahalle Toplam	Mah. Hane Sayısı %
Hacı Ahmet	120		2							2	3	7	7,5	1	1		5			5	4,2
Hacı Ömer	52		2	1	1							4	7,7						2	2	3,8
Yenice	480	2	7		9	8			3	3	5	37	7,3		8		1		1	12	2,5
Hecin	131	4		1		3				2	2	12	6,1							4	3,1
Dere	65				1				1	1	4	7	3,1				1			6	9,2
Recep	73					1					2	3	1,4						1	3	4,1
Kuyu	83	1	1		1		1					4	4,8						2	2	2,4
Divan Baba	215	1	6		4	5					3	19	8,8		2		1		1	4	1,9
Manastır	89		2		2							4	7,9	1			2			0	0
Cami-i Kebir	89	1	2			2			1			6	9			1	1	1	5	6	6,7
Üçdibek	155	1	2		4	1						8	11,6		1	4	2	3	3	3	1,9
Yoğurtçu	53		3			1					1	5	7,5						2	3	5,7
Şeyh Sinan	234	2	2	1	1	2	1		2		4	15	6,4				1	5	1	7	3
Karasenir	141	1	4			4	1		2		3	15	10,6				5		4	9	6,4
Hacı İbrahim	117		4			3		1				8	10,3	1	1		2		1	1	0,9
Burç	79		3		2		3	1	1			10	12,7	1					2	3	3,8
Derslik	281	1	15	1	1	3	1				7	29	10,3	2	2	1	2		3	10	3,6
Rumiyân	179		3					1		1	1	6	2,2						5	7	3,9
Ermeniyan	84		4									4	4,8						1	1	1,2
Şehir Toplam	2720	14	62	4	26	33	7	3	10	9	35	203		6	15	6	23	9	34	93	
Şehir %		0,5	2,3	0,1	1,0	1,2	0,3	0,1	0,4	0,3	1,3		7,5	0,2	0,6	0,2	0,8	0,3	1,3		3,4

Burdur'da işsiz - güçsüzler grubundaki hane reislerinin sayıları ve dağılımı şu şekildedir: Amelmânde 62, a'ma 14, seele 33, ihtiyar 4, fakir 3, sabi 26, yetim 7, fevt 10, firari 9 ve nakil 35 olmak üzere olmak üzere, toplam 203 kadardır. Şehir nüfusunun %7,4' ünün oluşturmaktadırlar. Ancak bu toplam içinden firari, nakil ve fevt çıkartılırsa oran %5,3'e düşmektedir. Gayrimüslimlerden 7 amelmânde, 1 fakir, 1 firar ve 1 nakil vardır.

j) Diğerleri

Mesleği belirtilmemiş haneler ile kazanç sağlayan bir mesleği olmayan hane reislerinin durumunu açıklayan tanımlamaları bu grupta topladık. Bunların çeşidi ve sayısının dağılımı şu şekildedir: Mesleği belirsiz 34, hatun 9, ... ile 6, talebe 23, askerde 15 ve derviş 6. Temettuat defterinde az sayıda hane reisinin adının yazıldığı bölümde, hanım isimlerine rastlıyoruz. "... halilesi Fatma Hanım", "... kerimesi Vesile Hanım" şeklinde yazılan hanımlara ait meslek belirtilmediği için biz de *hatun* kişi olarak yazdık.

Defterde hane reisi olarak adı yazılmış, mesleği bölümünde "talebe-i ulûmeden" veya "talebe idiği" şeklinde açıklama yapılmış haneler vardır. Bunların bazılarının az çok gelirleri (ticaret veya gayrimenkul icarı gibi) ve vergileri olduğunu görüyoruz. Hane reisi olarak yazıldığı, kendilerine ait gelirleri ve vergileri olduğu halde, talebe olmalarının dönemin nüfus defterlerinden elde ettiğimiz bilgilerle açıklanabileceğini düşünüyoruz. Bu dönemde Burdur'da, Hacı Ahmet mahallesinde, Çelik Paşazâde Hacı Mahmut Bey'in inşa ettiği medresede 19 talebe bulunmaktadır. Bu talebelerin yaşları sırasıyla şu şekildedir: 30, 28, 35, 40, 45, 40, 30, 50, 50, 45, 20, 18, 15, 30, 20, 25, 18, 15, 30.¹³¹ Bu yaş dağılımından anlaşıldığına göre, hane reisi olarak kabul edilebilecek veya daha ileri yaştaki kimseler medrese talebesi olabilmektedir.

Temettuat sayımlarında ayrı hane numarası verilmiş veya verilmemiş ancak ayrı hane gibi hane reisinin ismi yazılmış, mesleği bölümüne "hanesine dahil" ibaresi ile bir önceki hane ile birlikte olduğu belirtilmiş haneler vardır. Mesleği hanesinde "biraderi ile" veya "kayınpederi ile" gibi açıklamalar vardır. Bunları da "... ile olarak bu gruba dahil ettik. Defterde hane reisinin mesleği bölümünde "asker nizamiyede ..." veya "askerde idiği" şeklinde açıklamalar yazılmış haneler vardır.¹³² Bunların bazılarının gelirleri ve vergileri de yazılmıştır. Ayrıca derviş, dervişân zümresinden olanları da bu gruba dahil ettik.

¹³¹ BOA., D. CRD. nr. 40699/823, s.6.

¹³² 1844 yılına kadar uygulanan asker alma yönteminde, görevli memurlar bir yerin ileri gelenleri ile birlikte istedikleri sayıdaki erleri halkın arasından zorla seçerlerdi. Bekâr veya evli ayrımına bakılmadan gençler yakalanıp götürülürdü. 1844 yılından başlanarak 5 yıl süreli askerlik uygulamasına geçildi. (bkz. Musa Çadırcı, a.g.e., s.315)

D) 19. YÜZYIL ORTALARINDA BURDUR'DA DİNİ VE SOSYAL VAKIF FAALİYETLERİ VE ESERLERİ

Temettuât defterinde kurumlar hakkında bilgi yoktur. Din ve eğitim hizmetini yürüten görevlilerin gelir kaynaklarında “vakıf meşrûta” gelirleri yazıldığı görüyoruz. Vakıf arazi veya dükkan vb. gayrimenkul gelirlerinin *meşrûta* olarak görevlilere verildiği anlaşılmaktadır. Vakıf faaliyetleri ve kurumlarının Osmanlı Devleti'nin sosyal yapısında önemli bir yeri olduğu bilinmektedir. Vakıf, kişilerin mülkiyetine sahip olduğu menkul ve gayrimenkul mallarını, nakit paralarını veya gelirleri, toplumun yararında kullanma üzere bağışlamaları olarak tanımlanabilir. Bu niteliklerde kurumlar çeşitli medeniyetlerde görülmekle birlikte Türk – İslam medeniyetinde bu faaliyet “Allah'ın rızasını kazanmak inancıyla yapılan” dini niteliği bulunan bir kurumdur. Osmanlı Devleti'nde dini ve sosyal amaçlı medrese, cami, mescit, kütüphane, dârüşşifa, hamam, sebîl, kabristan vb. çeşitli alanlarda vakıf faaliyetleri olduğunu görüyoruz. Din, eğitim, sağlık ve belediye hizmetlerinin vakıflar aracılığı ile yapılması Osmanlı Devleti'nde, devlet – toplum – fert ilişkileri açısından dengeli ve uyumlu bir yapının kurulmasını sağlamıştır¹³⁶.

Vakıfların kuruluş gayesi ve işleyişine ait esasları belirleyen *vakfiyeleri* vardır. Devlet vakıf faaliyetlerini denetlemektedir. 1832'de Evkaf-ı Hûmayun Nezareti kuruldu. 1839'da nezaretin taşra teşkilatına atanan Evkaf Müdürleri kazalarda vakıf faaliyetlerini denetleyerek *Vakıf Muhasebe Defterlerini* hazırladılar¹³⁷. 1844 yılına ait Burdur kazası Vakıf Muhasebe Defterine göre şehrin merkezinde bulunan vakıflara ait bilgileri istatistikî olarak tablo 27'de görüldüğü gibi özetledik¹³⁸. Şehirde yer alan vakıflara ait bilgilerin tamamı tablolar halinde EK 2'de verilmiştir.

1- Cami ve Mescitler

Osmanlı şehirlerinde mahallenin kuruluşunda cami ve mescitlerin önemi ve mahallenin yönetiminde imamların rolü bilinmektedir. Vakıf eserleri içinde de cami, mescit ve dini hizmetlere meşrûta¹³⁹ vakıflar önemli yer tutmaktadır. 1844 yılında Burdur'da 22 cami vakfi, 12 mescit vakfi ve 9 dini hizmetlere meşrûta vakıf olduğunu görüyoruz. Bu vakıfların gelirlerinin toplamı (10468 kuruş) şehirdeki vakıfların toplam gelirinin %29,8'ini meydana getirmektedir. Vakıflar, kurumların tamir, bakım gibi giderlerini ve görevlilerin maaşlarını sağlamaktadırlar

¹³⁶ Osmanlı Devleti'nde vakıflar hakkında geniş bilgi için bakınız: Bahattin Yediyıldız, “İslam'da Vakıf”, Doğ. Gün. İslam Tarihi, c.14, İstanbul, 1990, s. 19 vd.; Ayrıca bakınız: Bayram Kodaman, “Vakfın Sosyal Fonksiyonu”, I. Vakıf Haftası, Vakıflar Gnl. Md. Yay., Ankara, 1984.

¹³⁷ Nazif Öztürk, *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, TDV: Yay., Ankara, 1995, s.83.

¹³⁸ BOA., EV.HMH., nr. 12376; 1844 yılında Burdur'da vakıflara ait bilgiler bu kaynaktan sağlanmıştır.

¹³⁹ Meşrûta: Şartlı olarak, vakıf sahibi tarafından hangi amaca yönelik tasarruf edileceği belirlenmiş.

Tablo 27 : 1844 (H.1260) yılında Burdur kazasında vakıflar

Vakıf	Sayısı	Geliri	Gideri
Cami-i Şerif	22	6655,5	6097,5
Mescid-i Şerif	12	974	974
Dini Hizmetlere meşrûta	9	2838,5	2838,5
Medrese	15	4714,5	4714,5
Mektep	9	1224	963
Muallimhane	6	465,5	465,5
Âvarız ve Tekâlif	17	6576,5	6604,5
Zaviye	10	3374	3165,5
Kütüphane	2	360,5	361,5
Lihye-i Şerif	1	75	75
Sebilhane	2	272,5	272,5
Ber'i Mâi	3	130	130
Abdesthane	1	80	80
Pınar	1	55	55
Hamam	9	3250	1439,5
Diğer Vakıflar	14	4045	3386
Toplam	133	35090,5	31622,5

. Burdur Temettuât defterinde din hizmetlerinde görevlilerin “imameti cihetiyle meşrûta maaşı” şeklinde belirtilen “vazifelerinden maaş” kaydedilmiştir. Bazen de, bu görevlilerin “vakıf tarla, bağ veya dükkan” gibi gayrimenküllerden icar gelirleri olduğunu görüyoruz.

2- Tekke ve Zaviyeler

İslam toplumlarında tarikat mensuplarının oturup-kalktığı, dini-ilmi faaliyetlerini yürüttükleri yerlere tekke veya zaviye denilmektedir. Vakıf olarak kurulan zaviyelerin misafirhane gibi hizmet verdiği ve fakirlere yardım ettiği de bilinmektedir¹⁴⁰. 1844 yılında Burdur kaza merkezi ve köylerinde 10 zaviye vakfi olduğunu görüyoruz. 15. yy. kayıtlarında Halit oğlu Arif'in yaptırdığı zikredilen¹⁴¹, vakıf muhasebe defterinde Debbağhane (Hacı Ahmet) mahallesinde gösterilen *Arif Efza Zaviyesinin* geliri 512 kuruş olarak kaydedilmiştir. Temettuât defterinde, *Molla Osman oğlu Hüseyin Efza'nın* “mutasarrıf olduğu Arif Efza Zaviyesi'ne meşrûta evkaftan Temettuâtı 500 kuruş ...”

¹⁴⁰ M.Z. Pakalın, a.g.s.c.3., s. 445.

¹⁴¹ Z. Arıkan, a.g.e., s.136.

olduğu yazıldıktan sonra “âyine ve rûzeye meşrûta ettiği, İt‘âmiye¹⁴²” açıklaması yapılmıştır. Yani, dini törenler, oruçlular ve fakirler için yiyecek olarak kullanılmak şartıyla vakfedildiği belirtilmiştir. Yine buna benzeyen bir başka örnek: Üçdibek mahallesinde kayıtlı, Mevlevi Şeyhi, *Şeyh Kalender Babanın* “... âyinde ve rûze İt‘âm için Sadaka-i Hümayun maaşı 1800 kuruş .....” olduğu ve “1800 kuruş sadaka etmiş, hissesine 150 kuruş kaldığı ....” belirtilmiştir.

Burdur’da, 15. yüzyılda kurulmuş olduğu anlaşılan *Gaybi Zaviyesi*¹⁴³, Şeyh Sinan mahallesindedir. Burdur Temettuât defterinde, Şeyh Sinan mahallesindeki bir zaviyadarn, vakıf meşrûta bağ ve dükkan icar gelirleri vardır. Bu mahallede *meşâyihinden* olarak yazılmış iki kişinin ise Temettuâtı olmadığını görüyoruz. Üçdibek mahallesinde, *Dervişân Hacı Ahmet Oğlu Hacı Mustan*’ın “sadaka-i şahane olup İt‘am, taam 2400 kuruşun sadaka olarak verildiği” belirtilmiştir. Bu mahalledeki diğer üç dervişin, vakıflardan gelirleri olmayıp, kendi Temettuâtları vardır.

Zaviye vakıflarının toplam gelirleri 3374 kuruştur. Şehirdeki toplam vakıf gelirlerinin %9,6’sı kadardır.

3- Mektepler

Osmanlı Devleti’nde ilk eğitim ve öğretimin yapıldığı yer Sıbyan Mektebi idi. Bu mekteplerde 5-10 yaş arasındaki çocuklar okuduğu için bu ad verilmiştir¹⁴⁴. Genellikle camilere bitişik; ayrı bir yapı halinde kurulan Sıbyan Mektepleri’nin öğretmenleri ise medrese eğitimi görmüş görevliler veya imam, hatip, müezzin ve kayyum gibi din görevlileri arasından seçilen kişilerdir¹⁴⁵.

Temettuât defterinde bazen “Muallimü’l Sıbyan” olarak meslek belirtilmiş bazen de cami görevlilerine “Muallimü’l Sıbyanlığından maaşı ...” olduğu kaydedilmiştir. Mesleği Muallimü’l Sıbyan olan 15 kişi vardır. 1884 yılında Burdur’da 9 mektep vakfının toplam 124 kuruş geliri olduğunu görüyoruz. Ayrıca Muallimhane olarak kaydedilmiş 6 vakfın toplam geliri 465,5 kuruştur. Muallimhanelerin de Sıbyan Mektebi seviyesinde eğitim kurumu anlaşılmaktadır¹⁴⁶.

¹⁴²İt‘amiye: Vakıfların fakirlerin doyurulması için ayırdığı yiyecek tahsisâtı. Dini törenler ve oruçlular için yiyecek tahsisâtı.

¹⁴³Z. Arıkan, a.g.e., s.136.

¹⁴⁴M. Z. Pakalın, a.g.s.c.3., s. 201.

¹⁴⁵Ekmeleddin İhsanoğlu, “Osmanlı Eğitim ve Bilim Müesseseleri”, *Osmanlı Medeniyet Tarihi*, c. 1, IRCICA Yay., İstanbul, 1999, s.231.

¹⁴⁶M. Z. Pakalın, a.g.s. c.2., s. 201.

4- Medreseler

Medrese, ders okutulan yer; müderris de ders veren anlamındadır¹⁴⁷. Osmanlı Devleti'nde eğitim öğretimde ihtisaslaşmanın ve ilmi faaliyetleri sürdürüldüğü medreselerin kuruluşu ve teşkilat yapısı vakıf temeli üzerinedir. Devletin merkezî şehirlerinde padişahların ve devlet erkanın kurduğu medreseler gibi taşrada sancak ve kaza merkezlerinde hayır sahibi kimselerin kurduğu medreseler vardır¹⁴⁸.

1844 yılında Burdur'da 15 medrese vakfi vardır. Bu vakıfların toplam gelirleri 4714,5 kuruş olup, şehirdeki toplam vakıf gelirlerinin %13,4'ünü oluşturmaktadırlar. Temettuât defterinde mesleği müderris olarak kaydedilmiş 22 kişi vardır. Müderrislerin bazılarının "cihet-i dersiyeden maaşı ...." veya "imame, hitabe ve tedrisiye meşrûta ..." gelirleri olduğunu, bazılarının ise "Temettuâta dair bir şeyi olmadığından şunun bunun ianesi ile idare olunduğunu ..." görüyoruz. Müderrislerden 16'sının vergisi olmadığı belirtilmiştir¹⁴⁹. Hacı İbrahim mahallesinde bir de *kuzât* (kadılardan olduğu) kaydedilmiştir.

5- Avâız ve Tekâlif Vakıfları

Bu tür vakıflar, avâız vergisinin sık sık ve nakdi olarak toplanmaya başlamasından sonra bir bölgenin (köy, mahalle) avâız vergisini karşılamak üzere kurulmuş vakıflardır. Avâız vergisi alınmadığı zamanlarda vakfın gelirleri mahalli hizmetler ve ihtiyaç sahipleri için harcanırdı¹⁵⁰.

1844 yılında Burdur'da, müslüman mahallelerinin hepsinde Avâız ve Tekâlif vakfi vardır. Toplam gelirleri 6576,5 kuruştur. Şehirdeki toplam vakıf gelirlerinin %18,7'sini oluşturmaktadır. Avâız ve Tekâlif vakıflarına ait bu bilgilerden, vakıfların pek bilinmeyen bir özelliğini daha öğrenmiş oluyoruz.

6- Kütüphane Vakıfları

1844 yılında Burdur'da, vakıf kayıtlarında adı geçen iki kütüphane vardır. Bunlardan Şeyh Mustafa Efendi kütüphanesinin mevkii belirtilmemiştir. Derviş Mehmet Paşa kütüphanesinin Şeyh Hacı Ömer Efendi Vakfı'nda olduğu belirtilmiştir. Bu kütüphane

¹⁴⁷ M. Z. Pakalın, a.g.s.c.2., s. 436.

¹⁴⁸ Medreseler hakkında geniş bilgi için bakınız: İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İltiye Teşkilatı*, TTK. Yay., Ankara, 1984.

¹⁴⁹ Vergi bölümünde açıklanmıştır: Bkz. s.116, Hiç vergisi olmayan haneler.

¹⁵⁰ Mithat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lûgati*, İstanbul, 1986, s.24.

Şeyh Sinan mahallesindeki “Şeyh Hacı Ömer ve Hacı İbrahim Medresesi” bünyesinde olabilir. Kütüphanelerin toplam gelirleri 360,5 kuruştur.

Ayrıca, Derviş Mehmet Paşa kütüphanesinde “Lihye-i Şerif” adına vakıf vardır¹⁵¹. Bu vakfın 75 kuruş geliri vardır.

7- Su Vakıfları

Vakıf muhasebe defterinde Burdur civarında Karaman söğüdü mevkiinde bir pınar vakfı, çarşı içinde Cami-i Kebir sebîlhanesi, Mumcu Hacı sebîlhanesi, Karasenir mahallesinde Emine Hatun şifalı suyu, Cami-i Kebir mahallesinde Bizcioglu şifalı suyu ve Hacı İbrahim mahallesinde İsmail Kethüda şifalı su vakıflarının adı geçmektedir. Ayrıca Vakf-ı Kemer olarak belirtilmiş; su yolu vakfı olduğunu görüyoruz.. Temettuât defterinde *su yolcusu* veya *yolcu* mesleğinden olduğu belirtilen hane reisleri de şehrin su işlerinde görevli kişilerdir.

8- Hamam Vakıfları

1844 tarihli vakıf muhasebe defterinde adı geçen vakıf hamamları: Mehmet Kethüda hamamı Üçdibek mahallesinde, Hacı Ömer hamamı Yenice mahallesinde, Hoca Balı hamamı Şeyh Sinan mahallesinde kaydedilmiştir. Toplam gelirleri 3250 kuruştur.

9- Diğer Vakıflar

İncelediğimiz vakıf muhasebe defterinde muhtevası açıklanmayan; çeşitli amaçlar için kurulmuş vakıflar vardır. Vakfedenin ismi ve mahallesi yazılıdır. Bunlardan birisinin de Kırçalı Köprü Tamiri Vakfı olduğu anlaşılmaktadır. Çeşit amaçlarla kurulmuş 14 vakfın toplam gelirleri 4045 kuruş olup, şehirdeki toplam vakıf gelirlerinin %11,5’ini oluşturmaktadır.

1844 yılında hazırlanan Vakıf Muhasebe Defteri’nden faydalanarak hazırladığımız bu bölümde adı geçen eserler sosyal hayatın belli alanlardaki ihtiyaçlarını karşılamaktadır.

¹⁵¹ Lihye-i Şerif, Hz. Muhammed’in sakalı şerifidir.

İKİNCİ BÖLÜM

19. YÜZYIL ORTALARINDA BURDUR ŞEHRİNİN EKONOMİK YAPISI

A) GELİR KAYNAKLARI VE DAĞILIMINDA GENEL DURUM

Tarihin konusu olan insan faaliyetlerinin kapsamı çok geniştir. İnsanlar hayatlarını sürdürebilmek için çeşitli faaliyetlerde bulunmak zorundadırlar. Ancak insan hayatının iki temel unsuru, üretim ve tüketim faaliyetleridir. İnsanlar ihtiyaçlarını karşılamak ve hayat standartlarını yükseltmek; arzuladıkları mallar ve hizmetleri ürettikleri şeylerle mübadele etmek (satın almak) düşüncesi ile çalışırlar.¹⁴⁹

Sosyal hayatın önemli bir bölümünü oluşturan üretim ve tüketim faaliyetleri iktisadi hareketleri meydana getirir. İktisat, üretim ile tüketim dengesinin sağlanması ve üretim faktörlerinin (toprak, emek, sermaye ve müteşebbis) kullanılması ile ilgilidir. Sosyal olayların açıklanmasında bu unsurların önemli bir yeri vardır. Toplumların refah düzeyi ile iktisadi güç yani kaynaklar, üretim ve tüketim arasında iç içe bir ilişki görülür.¹⁵⁰ Bu nedenle sosyal olayların açıklanmasında iktisadi durumun dikkate alınması, olayların arka planlarına farklı bakış açılarından yaklaşarak tarihin tahlilini zenginleştirecektir. Bu düşüncelerle 19. yy. ortalarında Burdur şehrinin iktisadi yapısını temettuat defterindeki bilgileri inceleyerek değerlendirdik.

Temettuat sayımlarında hane reislerinin gelir getiren muhtelif iktisadi faaliyetleri ayrı ayrı belirtilmiştir. Gelir kaynağının niteliğine ait açıklamalardan elde edilen bilgiler; şehirde yürütülen iktisadi faaliyetlerin gelir getirme oranını ve önemini göstermektedir. Hane reislerinin gelir kaynaklarını niteliklerine göre sanat, ticaret, ziraat, hayvancılık, işçilik, görev, icar ve diğer gelirleri başlıkları altında toplamak mümkündür. Tablo 28 Burdur şehrinde hane reislerinin gelir kaynaklarının dağılımını göstermektedir.¹⁵¹

Tablo 28'den anlaşılacağı gibi şehrin ekonomik yapısını belirleyen en önemli iktisadi faaliyetler ve oranları; sanat (%36,5), ticaret (%20), ziraat (%19,9) ve işçilik (%10,9) olarak sıralanmaktadır. Bunlardan başka icar gelirleri (%4,4), hayvancılık (%4,3), görevlilerin ücretleri (%3,2) ve diğer gelirler de (%1,9) şehir ekonomisini tamamlayan unsurlardır.

¹⁴⁹ Frederick Floud, "İktisat Tarihi Nedir?"; *Tarih Çevresi Dergisi*; Mayıs-Haziran 2000, Ankara; s.7.

¹⁵⁰ Ali Özgüven, *İktisat Bilimine Giriş*, İstanbul, 1991, s.3-12.

¹⁵¹ İncelediğimiz Temettuat defterinde mahallelerin sonunda verilen toplam gelirler ile bizim yaptığımız toplamlar arasında farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Bu farklılığın hane reisinin gelir kaynaklarının toplamını alırken veya hanelerin toplam temettuatlarını hesaplarırken ortaya çıkan yanlışlıklardan olduğu görülmektedir. Bu araştırmada kendi bulduğumuz toplamlara göre değerlendirme yaptık.

Tablo 28 :Gelir Kaynaklarının Dağılımı

Mahalleler	Hane Sayısı	Ziraat Gelirleri Toplam	Hayvan Gelirleri Toplam	İcar Toplam	Sanat	Ticaret	İşçilik	Görev	Diğer	Gelirlerin Toplamı
		Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş
Hacı Ahmet	120	8572,5	606	4920	16860	12250	6700	1640	6500	57933,5
Hacı Ömer	52	3612	400	1555	9650	6835	1025	500	0	23152
Yenice	480	34417,25	8443	3802,5	65682	18685	27764	646,5	1910	160326,75
Hecin	131	4333	2165	875	15725	4400	6900	959,5	100	34712,5
Dere	65	2193,5	305	30	8450	700	5400	0	100	17148,5
Recep	73	2549	40	915	12180	2200	2250	443	450	20612
Kuyu	83	4421,5	1495	845	11090	10255	3930	40	0	32076,5
Divan Baba	215	15580,25	4289	2890	27345	11250	11325	5870	510	77949,25
Manastır	89	15834,5	3071	1435,5	9190	2340	3670	535	1800	36440,5
Cami-i Kebir	89	12727,5	1783	7640	12638	15600	1620	317	1450	53115,5
Üçdibek	155	17396,75	3193	6454	19611	29094	2695	3984	3800	84279,75
Yoğurtçu	53	5470,75	282,5	3417	3933,5	3748	1260	4506	200	21689,75
Şeyh Sinan	234	26155,4	4854	2038,5	24445	6710	19928	1541	200	85317,9
Karasenir	141	19296	3804	690	11165	11790	8460	6073	250	61048
Hacı İbrahim	117	7681,5	2447	1867	21921	8405	2100	2125	0	46326,5
Burç	79	8588,5	2885	2695	9860	5455	2345	3960	1000	36598,5
Derslik	281	24347,5	4441	4374	53365	21004	6964	700	2350	117376,5
Rumiyân	179	2525	2202	1088	45860	34510	4100	0	0	90165
Ermeniyân	84	1543	30	635	19825	13455	240	450	0	36056
Toplam	2720	217245,4	46735,5	48166,5	398795,5	218686	118676	34290	20620	1092324,9

Şehir ahalsinin temel geçim kaynağı olarak toplam hasıla içindeki payı %56,7'ye ulaşan *esnaflık ve ticaret* olduğu görülmektedir. Bu durum hane reislerinin meslek dağılımından da anlaşılmaktadır. Mesleği esnaflık ve ticaretle ilgili hane reislerinin sayısı şehir toplamının %60,4'ünü oluşturmaktadır.

Gelir kaynağı olarak şehir ekonomisine %19,9 oranında bir katkı sağlayan *ziraî üretim* faaliyetlerinin ayrı bir önemi vardır. Zira hane reislerinin mesleki dağılımında mesleği ziraatçılık ile ilgili olan hane reisi sayısı şehir toplamının sadece %4,4'üdür. Bu durumu iki sebep vardır: Birincisi şehirde hemen hemen her hanenin bağcılık geliri olarak aile bütçesine katkı sağlayan gelirleri olması; ikincisi ise ziraatçı mesleği mensuplarının bir kısmı çevre köylerde veya kazalarda toprağı olan eşraftan kimselerdir. Ziraatçı gelirleri ortalaması 759 kuruş olup, şehirdeki gelir ortalamasından çok yüksektir.

Hane reislerinin geçim kaynağı olarak üçüncü sırada yer alan *işçilik gelirlerinin* toplam hasıladaki payı %10,9'dur. Ancak mesleği işçilik ile ilgili hane reisi sayısının şehirdeki hane sayısının %18'ini oluşturuyor olması gelir dağılımında nedenli farklılıklar olduğunu göstermektedir. Bu durum ortalaması 216 kuruş olan işçilik gelirlerinin, şehir ortalamasından çok küçük olması ile açıklanabilir. Gelir kaynakları içinde oranı %4,4 olan *ıcar gelirleri*: İcara verilen toprak (tarla, bağ, bahçe vb.) ve gayri menkuller (dükkan, mağaza) ile bazı işletmelerin (değirmen, hamam, han) kira gelirleridir. İşletmelerden ortaklık geliri olanlar "..... hissesinden" ibaresi ile açıklanarak yazılmıştır. Biz bunları da ıcar gelirlerine dahil ettik.

1844 tarihinde Burdur'da hayvancılık, hane reislerinin bir geçim kaynağı veya mesleği olarak önemli bir yer tutmamaktadır. *Hayvancılık* toplam geliri şehir ekonomisi içerisinde %0,8 oranında kalmaktadır.

Din ve eğitim hizmetlerini yürüten mesleklere mensup hane reislerinin "vazifelerinden maaşı" olarak yazılan görev gelirleri ile sipahilerin "tumar bedeli maaşları"nı dahil ettiğimiz *görev gelirlerinin* toplam hasıladaki payı %3,1 kadardır. Bunlardan başka %1,9 kadar *diğer* kaynaklarından sağlanan bir miktar gelir olduğunu görüyoruz.

Toplam hasılayı oluşturan gelir kaynaklarının şehrin etnik yapısı içerisindeki dağılımına baktığımızda müslüman kesim ile gayrimüslimler arasında farklılıklar görülmektedir.

Tablo 29: Etnik Ayrıma Göre Gelir Kaynaklarının Dağılımı

Mahalleler	Hane Sayısı	Ziraat Gelirleri Toplam	Hayvan Gelirleri Toplam	ıcar Toplam	Sanat	Ticaret	İşçilik	Görev	Diğer	Gelirlerin Toplamı
		Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş
Müslim	2457	213177,4	44503,5	46443,5	333110,5	170721	114336	33840	20620	966103,9
%	90,3	22,1	4,6	4,8	34,5	17,7	11,8	3,5	2,1	88,4
G.Müslim	263	4068	2232	1723	65685	47965	4340	450	0	126221
%	9,7	3,2	1,8	1,4	52,0	38,0	3,4	0,4	0,0	11,6
Toplam	2720	217245,4	46735,5	48166,5	398795,5	218686	118676	34290	20620	1092324,9

Tablo 29'da müslüman ve gayrimüslimlerin toplam gelirlerinin gelir kaynaklarına dağılımı verilmiştir. Her iki kesimin kendi grubu içindeki duruma baktığımızda; müslüman kesimin gelir kaynaklarında %34,5'lik pay ile sanat birinci, %22,1 orandaki ziraat gelirleri ikinci sırada yer almaktadır. Diğer önemli gelir kaynakları %17,1 oranında ticaret ve bunu

%11,8'lik payı ile işçilik gelirleri izlemektedir. Müslüman mahallelerinde esnaflık (sanat-ticaret) gelirleri; toplam gelirlerinin %52'i kadardır. Gayrimüslimlerin esnaflık (sanat-ticaret) gelirleri; toplam gelirlerinin %90'ı kadardır. Bunun %52'si sanat, %38'i ticaret gelirleridir. Gayrimüslimlerin İşçilik gelirleri %3,4 , ziraat gelirleri %3,2 , hayvancılık gelirleri de %1,8 miktarında kalmaktadır. Müslümanlar ile gayrimüslimlerin gelir kaynaklarının şehir ölçeğinde dağılımı yapıldığında da bu sonucu görürüz. Şehirde hane sayısının %9,7'sini oluşturan gayrimüslimler; şehir ticaret gelirinin %21,9'u, sanat gelirinin %16,5'ine sahiptirler. Yani şehirde esnaflık (sanat-ticaret) gelirinin %38,4'ü gayrimüslimlere aittir. Ziraat gelirleri ise sadece %1,9'dur. Bu sonuca göre geleneksel Osmanlı ekonomik yapısının Burdur'da da görüldüğünü söyleyebiliriz. Bilindiği gibi Osmanlı devletinin ekonomik yapısı içerisinde "etnik iş bölümü" görülmektedir. Türkler, çiftçi, devlet memuru, asker ve esnaflık (debağ, dokumacı, demirci, saraç, bakırcı gibi) işkollarında çoğunluktadır. Gayrimüslimler ise ticarete dayalı işkollarında etkilidirler¹⁵⁵.

B) BURDUR'DA GELİR DAĞILIMI

1- Hanelere Göre Gelir Dağılımı

İktisadi bir terim olarak gelir, üretime yapılan katkı karşılığında belirli bir sürede (genellikle bir yılda) elde edilen değerlerin (mal veya hizmet) toplamı olarak tanımlanmaktadır. Gelir ferdin ve toplumun refah seviyesinin değerlendirilmesinde önemli bir göstergedir. Toplam gelirin fert (veya aileler) arasında nasıl dağıldığını yani fertlerden ne kadarının ne miktar gelir elde ettiklerini ve gelir seviyeleri arasındaki farkın ne olduğunu incelediğimiz taktirde buna kişi başına gelir dağılımı adı verilmektedir. Kişilerin gelirlerinin gruplandırılması yapılarak toplam hasıladaki yüzde payları ve nüfusun yüzde kaçını oluşturdukları karşılaştırmaları incelenebilir¹⁵⁶.

Temettuât sayımlarında vergi yükümlülüğü hane reislerinin gelir getiren kaynakları yazılarak. Toplam geliri ve yıllık vergisi belirtilmiştir. İncelediğimiz Temettuât defterinden hanelerin gelirlerini mahalle ve şehir ölçeğinde çeşitli yönleri ile değerlendirdik.

Tablo 30'da görüldüğü gibi haneleri gelir seviyelerine göre gruplandırdık. Burdur şehir merkezindeki 2720 hanenin en yüksek gelire sahip hanesinden, hiç geliri olmayan hanelere kadar sıraladığımızda; şehirdeki gelir dağılımı en açık şekilde görülmektedir. Temettuât defterindeki bilgilere göre hane gelir sıralamasında, 3000 kuruşun üstünde geliri olan 13 hane vardır. Tablo 31'de, 13 hanenin mahalle, meslek dağılımı ve gelirleri görülmektedir. Şehirde en yüksek gelir 17083,5 kuruştur. Derslik mahallesinde

¹⁵⁵ Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi*, İletişim Yay., İstanbul, 1995, s. 213 vd.

¹⁵⁶ Ali Eker (Komisyon); *Maliye Politikası*, İzmir, 1997. s.297 vd.

kayıtlı bir ziraatçıya aittir. Bundan sonra ikinci sırada 12026,5 kuruş geliri olan Hacı Ahmet mahallesinden bir ziraatçı ve üçüncü sırada 6900,5 kuruş geliri olan Cami-i Kebir mahallesinden bir başka ziraatçı gelmektedir. Şehirde en yüksek gelirlere sahip 13 hane , şehirdeki hane sayısının %0,5'ini oluşturmaktadır. Bunların toplam hasıladaki payları ise %6,5'dir.

Tablo 30: Gelir Seviyelerine göre hanelerin durumu

Gelir Seviyesi	Hane Sayı	Şehir Toplam Hanenin %	Gelir Toplamı Kuruş	Şehir Toplam Gelirin %
3000 <	13	0,5	70668	6,5
2000-3000	17	0,6	41550	3,8
1000-2000	124	4,6	167192	15,3
413 - 1000	674	24,8	412871,5	37,8
200 - 413	1003	36,9	295349,25	27,0
100 - 200	615	22,6	100468,25	9,2
0 - 100	92	3,4	4649	0,4
0	182	6,7	0	0,0
Toplam	2720		1092748	
En yüksek	1		17083,5	
En az gelir	7		9	
Ortalama			410	
Ortalama Üstü	828	30,4	692282,9	63,4
Ortalama Altı	1710	62,9	400466,5	36,6
Gelirsiz	182	6,7	0	

Şehirde gelir seviyesi yüksek ikinci grup gelir seviyesi 2000-3000 kuruş arasında olan 17 hane gelmektedir¹⁵⁷. Bu grubun şehirdeki hane sayısına oranı %0,6 ve toplam hasıladaki payları %3,8 miktarındadır. Bu grubu izleyen gelir seviyeleri 1000-2000 kuruş olan 154 hanenin şehir nüfusundaki oranı %5,7 ve toplam hasıladaki payları %25,6'dır.

Burdur'da hane sayısının çoğunluğunu oluşturan 1677 hanenin gelir seviyeleri 200-1000 kuruş arasındadır. Nüfusun %61,7'sini oluşturan bu grubun, toplam hasıladaki paylarının %54,8 olduğunu görüyoruz. Gelir seviyeleri 2000 kuruşun altındaki hanelerin sayısı 770, oranları %26'dır. Gelirleri ise toplam hasılanın %9,6'sı kadardır. Burdur merkezinde hane başına ortalama gelirin 410 kuruş¹⁵⁸ olduğunu dikkate alarak genel bir tasnif yapabiliriz. Buna göre geliri şehir ortalamasının üstünde olan hane sayısı 828 olup,

¹⁵⁷Bkz. EK 1 : Tablo III .

¹⁵⁸ Mahalle ve şehir ortalama gelir hesaplamasında kullandığımız formüller: Mahalle Ortalama Geliri = Mahalle Toplam Geliri / Mahalle Hane Sayısı; Şehir Ortalama Geliri = Mahalle Ortalama Gelirleri Toplamı / Mahalle Sayısı

oranı %30,4'dür. Toplam hasıladaki payları ise %63,4'dür. Geliri olan ve şehir gelir ortalamasının altında kalan hane sayısı 1710 olup, oranı %62,9'dur. Bu grubun şehir hasılasındaki payları %36,6'dır.

Tablo 31: Gelirleri 3000'den fazla haneler

Mahalle	Hane No	Meslek	Gelirler Toplamı
			Krş
Derslik	240	Ziraatçı	17083,5
H Ahmet	55	Ziraatçı	12026,5
Cami-i Kebir	10	Ziraatçı	6900,5
Üçdibek	48	Tüccar	4360,5
Burç	2	Ziraatçı	3913,5
Divan Baba	203	Ziraatçı	3554
Üçdibek	49	Sipahi	3510
Üçdibek	15	Ziraatçı	3449,5
Üçdibek	95	Hamamcı	3379
Cami-i Kebir	40	Tüccar	3194
Divan Baba	202	Ziraatçı	3132,5
Divan Baba	5	Tüccar	3108
Üçdibek	6	Tüccar	3057,25
Toplam	13		70668,75
Ortalama			5436,1

Şehir gelir ortalamasına göre hanelerin dağılımında, hane sayıları ile şehir hasılasındaki payları arasında ters bir orantı vardır. Şehirdeki hanelerin %30,4'ü şehir gelirin %63,4'üne sahip olurken; şehirdeki hanelerin %62,9'unu oluşturan grup, şehir gelirin %36,6'sını paylaşmaktadır. Ayrıca hiç geliri olmayan 182 hane vardır. Bunlardan firari 9 kişi ve nakil etmiş olan 35 kişiyi hariç tutarsak; hiç geliri olmayan (Arnelmânde) çalışamaz, (âma-seele) dilenci vb. 138 hane olduğunu görüyoruz. Bunların şehir nüfusu içindeki oranı %5,1'dir. Bu grubun geçimi ile ilgili "... emlâke dair bir nesnesi olmayıp şunun bunun ianesi ile idare olduğunu" şeklinde açıklamalar yapılmıştır. Tablo 31'de gelir seviyelerindeki iki uç rakamlara dikkat ettiğimizde şehirdeki gelir dağılımındaki fark görülmektedir. Şehirde en yüksek gelir, kardeşleri ile müşterek bir haneye aittir; 17083,5 kuruştur. Gelirleri 100 kuruşun altında olan 92 hanenin toplam geliri ise 4649 kuruştur.

Şehirde gelir dağılımı ile ilgili bir başka ölçü de; gelir seviyelerine göre hane başına gelir ortalamasıdır. Burdur'da hane başına gelir ortalaması 5436 kuruş olan %0,5'lik bir hane grubu olduğu gibi, toplam hanenin %3,4'ünü oluşturan bir grup hanenin gelir ortalaması 50,5 kuruştur.

Hanelerin gelir durumlarını buldukları mahalle ve şehir gelir ortalamasına göre değerlendirdik. Tablo da görüldüğü gibi mahalle ve şehir gelir ortalamasının altında kalan hane sayıları bütün mahallelerde fazladır. Şehirdeki 2720 haneden toplam hanenin %67'si olan 1822 hane, buldukları mahallenin gelir ortalamasının altındadır. Toplam hanenin %33'ü olan, 898 hane ise mahallelerinde gelir ortalamasının üstünde gelir seviyesine sahiptir. 2720 hanenin şehir ölçeğindeki dağılımında ise 1886 hane toplam hanenin %69,3'ü şehir gelir ortalamasının altında kalmaktadır. Bunlardan 182'sinin hiç geliri yoktur. Burdur'daki toplam hanelerin %30,7'si olan 834 hanenin gelir seviyesi, şehir gelir ortalamasından yüksektir.

Şehir ortalamasından yüksek geliri ortalaması olan 834 hanenin, hane başına gelirleri 836,1 kuruştur. Gelir ortalaması şehir ortalamasından düşük olan 1706 hanenin (%62,9) hane başına gelir ortalaması 234,2 kuruştur.

Hanelere göre gelir dağılımındaki bu sonuçlar, 19. yy. ortalarında Burdur şehrinde gelir dağılımındaki farklılıkları göstermektedir. Bilindiği gibi ekonomik yapı içerisinde gelir dağılımında aşırı farklılıkların oluşmaması idealize edilir. Toplumun refah ölçüsü olarak değerlendirilen gelir durumu ve dağılımının büyük ölçüde dengeli olması gerekir¹⁵⁹. Burdur şehrindeki gelir dağılımı dengesizliği; Osmanlı Devleti'nin 19. yy. ortalarındaki ekonomik yapısının taşradaki yansıması olarak değerlendirilmelidir.

2- Mahallelere Göre Gelir Dağılımı

Osmanlı şehirlerinde mahallelerinin oluşmasında iktisadi ve mesleki şartların da etkili olduğu da bilinmektedir. Aynı meslekten olanların bir mahallede toplanması veya bazı mesleklerin babadan oğla devam ettiriliyor olması mahallelerdeki iktisadi yapıyı şekillendirmektedir¹⁶⁰. Mahalleler arasındaki bu farklılıklar gelir durumu ve gelir dağılımını etkilemektedir. Mahallelerin gelir seviyesini etkileyen diğer bir faktör de gelirleri şehir ortalamasından çok yüksek hane reisleridir.

Burdur'da hane başına ortalama gelir yaklaşık olarak 410 kuruştur. Tablo 32'de mahallelerin ortalama gelirleri ve şehir ortalamasının üstünde veya altında gelire sahip mahallelerin yüzde oranları görülmektedir. Şehir gelir ortalamasından %45 yüksek gelir ortalamasına sahip mahalleler olduğu gibi şehir gelir ortalamasından %36 düşük gelir ortalamasına sahip mahalleler vardır. Bu tablo mahalleler arasındaki gelir seviyesi ve gelir dağılımının ne kadar farklı olduğunun açık göstergesidir.

¹⁵⁹ A. Özgüven, a.g.e., s.425.

¹⁶⁰ Burdur'da Hacı Ahmet mahallesine *Debbağhane* mahallesi de denildiğini belirtmiştik. Bakınız, Deri İş kolu s. 30.

Tablo 32: Mahalle Gelir Ortalamalarının Şehir Ölçeğinde Durumu

Mahalle	Hane Sayı	Mahalle Toplam Geliri	Ortalama Gelir	Şehir Ortalama Üstünde%	Şehir Ortalama Altında %
Hacı Ahmet	120	57934	482,8	18	
Hacı Ömer	52	23152	445,2	9	
Yenice	480	160326	334,0		19
Hecin	131	34713	265,0		35
Dere	65	17149	263,8		36
Recep	73	20612	282,4		31
Kuyu	83	32077	386,5		6
Divan Baba	215	77949	362,6		12
Manastr	89	36441	409,4		0
Cami-i Kebir	89	53116	596,8	46	
Üçdibek	155	84280	543,7	33	
Yoğurtçu	53	21690	409,2		0
Şeyh Sinan	234	85318	364,6		11
Karasenir	141	61048	433,0	6	
Hacı İbrahim	117	46327	396,0		3
Burç	79	36599	463,3	13	
Derslik	281	117377	417,7	2	
Rumiyân	179	90165	503,7	23	
Ermeniyân	84	36056	429,2	5	
Mahallelerin Ortalaması			409,9		

Burdur'da en yüksek gelir ortalaması 596,8 kuruşla Cami-i Kebir mahallesine aittir. Şehir ortalamasından %45 fazladır. Cami-i Kebir mahallesinde 89 hanenin %30,3'ü olan 27 hane, mahalle gelir ortalamasının üstünde; %69,7 oranındaki 62 hane, ortalama gelirin altındadır. Cami-i Kebir mahallesindeki hanelerin, şehir gelir ortalamasına göre durumları: 44 hane (%49,4) şehir gelir ortalamasının üstünde, 45 hane (%50,6) şehir gelir ortalamasının altında kalmaktadır.

Şehirde en düşük gelir ortalaması 263,8 kuruş ile Dere mahallesinde görülmektedir. Dere mahallesinin gelir ortalaması şehir gelir ortalamasından %36 düşüktür. Dere mahallesindeki 65 hanenin 28'i mahalledeki hanelerin %43,1'i; mahalle gelir ortalamasının üstündedir. Diğer %56,9 oranındaki 37 hane ise, gelir ortalamasının altındadır. Bu mahallenin şehir gelir ortalamasına göre durumu ise; sadece 7 hane (%10,8) şehir gelir ortalamasının üstünde, diğer 58 hane (%87,8) ortalama gelirin altındadır.

Tablo 33: Mahalle ve Şehir Ölçeğinde Ortalama Gelirlere Göre Hanelerin Durumu

Mahalle	Hane Sayısı	Mahalle ortalama Geliri (Kuruş)	Mahalle Ortalaması Üzerinde Gelire Sahip Hane Sayısı	%	Mahalle Ortalaması Altında Gelire Sahip Hane Sayısı	%	Şehir Genel Ortalama (Kuruş)	Şehir Ortalamasının Üzerinde Gelire Sahip Hane Sayısı	%	Şehir Ortalamasının Altında Gelire Sahip Hane Sayısı	%
Hacı Ahmet	120	482,8	37	30,8	83	69,2	410	40	33,3	80	66,7
Hacı Ömer	52	445,2	20	38,5	32	61,5	"	21	40,4	31	59,6
Yenice	480	334,0	159	33,1	321	66,9	"	109	22,7	371	77,3
Hecin	131	265,0	48	36,6	83	63,4	"	16	12,2	115	87,8
Dere	65	263,8	28	43,1	37	56,9	"	7	10,8	58	89,2
Recep	73	282,4	18	24,7	55	75,3	"	10	13,7	63	86,3
Kuyu	83	386,5	30	36,1	53	63,9	"	26	31,3	57	68,7
Divan Baba	215	362,6	60	27,9	155	72,1	"	51	23,7	164	76,3
Manastır	89	409,4	34	38,2	55	61,8	"	34	38,2	55	61,8
Cami-i Kebir	89	596,8	27	30,3	62	69,7	"	44	49,4	45	50,6
Üçdibek	155	543,7	38	24,5	117	75,5	"	57	36,8	98	63,2
Yoğurtcu	53	409,2	12	22,6	41	77,4	"	12	22,6	41	77,4
Şeyh Sinan	234	364,6	91	38,9	143	61,1	"	80	34,2	154	65,8
Karasenir	141	433,0	65	46,1	76	53,9	"	68	48,2	73	51,8
Hacı İbrahim	117	396,0	45	38,5	72	61,5	"	43	36,8	74	63,2
Burç	79	463,3	22	27,8	57	72,2	"	24	30,4	55	69,6
Derslik	281	417,7	79	28,1	202	71,9	"	83	29,5	198	70,5
Rumiyân	179	503,7	59	33,0	120	67,0	"	82	45,8	97	54,2
Ermeniyân	84	429,2	26	31,0	58	69,0	"	27	32,1	57	67,9
Toplam	2720	409,9	898	33,0	1822	67,0		834	30,7	1886	69,3

Manastır ve Yoğurtcu mahallelerinin gelir ortalaması, şehir ortalaması ile aynıdır. Hacı İbrahim ve Derslik mahallelerinin gelir ortalaması ise, şehir ortalamasına yakındır. Bunlardan Manastır mahallesinin gelir ortalaması 409,2 kuruştur. Manastır mahallesindeki 89 haneden, %38,2 oranında olan 34'ü mahalle gelir ortalamasından yüksek gelir düzeyindedir. Çoğunluğu oluşturan %4,8 oranındaki 55 hane ise, mahalle gelir ortalamasından düşük gelire sahiptir. Bu mahalledeki hanelerin şehir gelir ortalamasına göre dağılımı da mahalle içindeki gibidir.

Burdur'da bulunan iki gayrimüslim mahallesi şehir nüfusunun %9,7'sini oluşturmaktadır. Ermeni ve Rum mahallelerinin gelir durumlarında farklılıklar olduğu gibi Müslüman kesimle karşılaştırıldığında da farklar görülmektedir. Gayrimüslimlerin toplam geliri şehir toplam hasılasının %11,6'sını oluşturmaktadır. Nüfusuna oranla %2 puanlık fazla gelire sahip oldukları görülmektedir. (Bkz. Tablo 29)

Rum mahallesinin gelir ortalaması 503,7 kuruştur. Bu ortalama şehir ortalamasından %23 yüksektir. Rum mahallesinde %33 oranındaki 59 hane mahalle gelir ortalamasından yüksek gelire sahiptir. %67 oranındaki 120 hane ise mahalle gelir ortalamasından düşük gelir düzeyindedir. Rum mahallesindeki hanelerin gelir düzeyinin şehir gelir ortalamasına göre dağılımı ise 82 (%45,8) hane yüksek, 97 (%54,2) hane düşük gelire sahiptir. Ermeni mahallesinde hane başına gelir ortalaması 429,2 kuruştur Ermeni mahallesindeki 84 hanenin %31 oranındaki 26'sı mahallenin gelir ortalamasından yüksek gelir düzeyindedir. Diğer %69 oranındaki 58 hanenin gelirleri, mahalle gelir ortalamasından düşüktür. Şehir gelir ortalamasına göre 27 hane (%32,1) yüksek, 57 hane (%67,9) düşük gelire sahiptir.

3- Mesleklere Göre Gelir Dağılımı

Mesleklere göre gelir dağılımında, fonksiyonlarına göre aynı nitelikte olan meslekleri gruplandırarak genel durumu değerlendirirken, grup içinde çoğunlukta olan meslekleri ayrı ayrı inceledik.

a) Ziraatçılık ve Hayvancılık ile İlgili Mesleklerin Gelir Durumu

Ziraatçılık ve Hayvancılık ile İlgili Meslekler grubunda; 116 Ziraatçı, 14 davarcı ve 3 bostancı bulunmaktadır. Bu grubun toplam gelirleri 141145,9 kuruştur. Şehir toplamındaki payları %12,9'dur. Ziraat gelirleri şehirdeki toplam gelirin %42,7'sini oluşturmaktadır.

Tablo 34: Ziraatçılık ve Hayvancılık ile İlgili Mesleklerin Gelir Dağılımı

Meslek	Hane Sayısı	Ziraat Toplam	Hayvan Toplam	İcar Toplam	Ticaret	Odunculuk	Kiracılık	Diğer Gelirleri	Gelirler Toplamı	Şehir Toplam İçinde %
		Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	
Bostancı	3	530,5		15	780				1675,5	0,2
Davarcı	14	4865,5	3096		2195				10156,5	0,9
Ziraatçı	115	87263,9	4439	13519	13427	1900	1600	8960	129314	11,8
Toplam	132	92659,9	7535	13534	16402	1900	1600	8960	141146	12,9

Bu grubun gelirlerinin %65,6 sı ziraat, %5,3 ü hayvancılık ve %11,6'sı ticaret geliridir. Şehirdeki toplam hanelerin %4,2'sini oluşturan ziraatçıların, şehir toplam gelirindeki payları %11,8'dir. Ziraatçıların meslek geliri ortalaması 759 kuruş, toplam gelirlerinin ortalaması ise 1125 kuruştur. Bu ortalamalar sipahi ve tüccarlardan sonra en yüksek miktarlardır. Ancak bu durum ortalama olarak ele alındığında çıkan sonuçtur. Hane

durumuna göre şehirde en yüksek gelir sahiplerinin bazı ziraatçılar olduğunu önceki bölümlerde açıklamıştık. (Bkz. Haneye Göre Gelir Dağılımı)

Davarcılar, küçükbaş hayvan yetiştiricileridir. Davarcıların hayvancılık gelirleri ortalaması 378 kuruşta kalırken, toplam gelir ortalamaları 725 kuruş olarak çıkmaktadır. Zira gelirlerinin %30'unu hayvancılıktan sağlamakta; %47,9'unu ziraattan ve %21,6'sını ticaretten sağlamaktadırlar.

b) Mal Üreten Mesleklerin Gelir Durumu

Küçük ölçekli sanayi esnafına yer verdiğimiz bu gruptaki toplam 1010 hane şehir nüfusunun %37,2'sini oluşturmaktadır. Gelirlerinin %78,2'sinin sanatlarından, %11,5'ini ziraattan ve %6,9'unu ticaretten sağlamaktadırlar. 43 çeşit sanat erbabının meslek, ticaret ve diğer gelirlerinin toplamı 368332,5 kuruş olup, şehir toplamındaki payları %33,7'dir. Toplam gelirleri üzerinden hane başına ortalama gelir 364,6 kuruştur.

Bu grup içinde ve şehrin iktisadi yapısında öne çıkan mesleklerden bazılarına ait gelir bilgilerini tespit ettik. Şehirdeki meslek dağılımında çoğunlukta olan 274 çulhanın toplam gelirleri 95805,2 kuruştur. Şehirdeki toplam gelirin %8,8'ini oluşturan bu meblağ önemlidir. Çulhaların meslek gelirleri ortalaması 332 kuruş ve toplam gelir ortalaması 359 kuruştur. Hane başına ortalama gelirleri şehir ortalamasından düşüktür. Ancak çulha sayısı fazla olduğu için şehir gelir toplamındaki payları büyük çıkmaktadır.

Debbağların gelirlerinin şehir toplamı içindeki oranı %3 kadardır. Meslek gelirleri ortalaması 473 kuruş ve toplam gelir ortalaması 613 kuruştur. Bu oranlar şehir ortalamasının üstündedir. Dikici esnafının şehir gelir toplamı %3 tür. Meslek gelirleri ortalaması 290 kuruş ve toplam gelir ortalaması 343 kuruştur. Muytabların şehirdeki toplam gelir içinde %1,9 oranında payı vardır. Gelir ortalamalarının meslekte 274 kuruş ve toplam gelirden 358 kuruş olduğu görülmektedir. Çoğunluğunu gayrimüslimlerin oluşturduğu terzi esnafının toplam gelirleri 30151,5 kuruş olup, şehirdeki toplam gelirin %2,8'ini oluşturmaktadır. Meslek gelirleri ortalaması 346 kuruş ve toplam gelir ortalamaları 413 kuruştur.

Tablo 35: Mal Üreten Mesleklerin Gelir Dağılımı

Meslek	Hane Sayı	Ziraat Toplam	Hayvan Toplam	İcar Toplam	Sanat	Halifelik	Ticaret	Diğer Gelirleri	Gelirler Toplamı
		Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş
Basmacı	8	94,5			3850		400		4344,5
Bakırcı	10	755,25		47,5	3625				4427,75
Bakırcı Hıfisi	5	188			450	550			1188
Bıçakçı	1				200				200
Bizci	1	36					250		286
Çakmakçı	1				325				325
Çarıklı	1	36			200				236
Çıkrıkçı	3	108			800				908
Çilingir	2	62,5			400				462,5
Çubukçu	2	130			150		250		530
Çulha	267	7019,3	134	320	86192		2400		95805,25
Çulha Hıfisi	7	90				900			990
Debbağ	53	4212,5	700	2574	24971	100		240	32432,5
Debbağ Hıfisi	43	220,5	25		475	8395		240	9445,5
Debbağ Şkrd	8	70,5			75	1150			1295,5
Demirci	40	1292,5	125	390	16670	140	250		18867,5
Demirci Hıfisi	29					4965	150		5135
Dikici	98	3694	295,5	450	27566	450	380	25	32825,5
Dikici Hıfisi	11		25			1820			1845
Dikici Şkrd	3					350			350
Dülger	51	587,5	25	9	16740		450		18072,5
Dülger Hıfisi	4					400	150		550
Dülger Şkrd	3					400			400
Ekmekçi	9	943,5		370	3200			130	4633,5
Ekmekçi Hıfisi	9	58,5			250	1570			1878,5
Elekçi	10				2790				2790
Göncü	2	364,5			600				964,5
Haffaf	5	620,5			250		1815		2685,5
Hallaç	25	492			5750				6242
Helvacı	10	477,5	100	392	4335				5224,5
Helvacı Hıfisi	2	27				400			427
Helvacı Şkrd	2					250			100
Kadayıfçı	5	135			900		250		1285
Kazancı	6	441,5		55	1985	150			2631,5
Kazancı Hıfisi	1					200			200
Kazzaz	1	260,5		190	531				941,5
Keçeci	23	966	186	165	8290		250		9857
Keçeci Şkrd	2	13,5					250		263,5
Külahçı	1	81			250				331
Kürkçü	1				250				250
Leblebici	10	480,5	150	250	4995				5875,5
Mumcu	2	85,5			800				885,5
Muytab	67	288	40,5	50	18390		100	1830	20808,5
Muytab Hıfisi	6					570			570
Muytab Şkrdi.	1					200			200
Neccar	1	27			1250				1277
Pabuççu	2				700				700
Peşeci	1	9			200				209
Saatçi	1	45		50	100				195
Sabuncu	3	91,75			107,5		800		999,25
Saraç	5	157,5	25		1120				1302,5
Semerci	36	3542,2	582	835	14170				19100,2
Semerci Hıfisi	1					150			150
Semerci Şkrdi.	1	96							96
Şerbetçi	2	39,5			200		150		389,5
Taşçı	19	1558	37,5	105	7462	150	1200		10407,5
Terzi	73	2410,5	501	650	25255	152	1250		30151,5
Terzi Hıfisi	9					1460			1540
Urganer	3	40,5			650				690,5
Yağcı	1	18					700		718
Yağcı Hıfisi	1					100			100
Yorgancı	1	90			250				340
Genel Toplam	1010	42243	2951,5	7132,5	287719,5	25222	11195	2465	368046,5
%	37,2	14,9	13,8	14,3	83,3	86,9	5	12	33,7
Şehir Toplam	2720	217245	21379,5	48166,5	345303,5	29017	223926	20620	1092325

c) Hizmet Üreten Mesleklerin Gelir Durumu

Hizmet üreten meslekler grubunda yer verdiğimiz 22 çeşit meslek dalında 275 kişi vardır. Şehirdeki hane sayısının %10,1 oranındadır. Bu grubun toplam gelirlerinin şehir toplamındaki payı %9,5 kadardır. Gelirlerinin %78,1'ini mesleklerinden, %9,1'ini ziraattan sağlamaktadırlar.

Tablo 36: Hizmet Üreten Mesleklerin Gelir Dağılımı

Meslek	Hane Sayı	Ziraat	Hayvan	İcar	Sanat	Halifelik	Ticaret	Kiracılık	İşçilik	Gelirler Toplamı
		Toplam	Toplam	Toplam	Toplam	Toplam	Toplam	Toplam	Toplam	
		Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	
Bahçıvan	1				250					250
Berber	43	914,5	119	210	12226					13289,5
Berber Halifesi	2	88,5			100	150				338,5
Boyacı	26	905,5	80	330	11330		550	225		13370,5
Boyacı Halifesi	4	58,5	25			1000				1083,5
Değirmenci	42	275	422		14960					15657
Tellal	4	94,5			1100					1194,5
Deveci	10	191,25	25				1400	5200		6816,25
Deveci Hademesi	2	18				150			162	330
Duvarcı	3	31,5			1100					1131,5
Hamamcı	5	1497	75		900		200	375		5015
Hamamcı Hademesi	3				500					535
Hamamcı Tebaa	8								1550	2000
Hancı	1				200					200
Hattat	1	33,75					250			283,75
Hekim	1	49,5					1000			1049,5
Kahveci	8		45	260	1650		550			2505
Kahveci Halifesi	4					700				700
Kahveci Tebaa	11					150			1950	2100
Kalaycı	15	477	9	90	4311					4887
Kalaycı Halifesi	5			15	200	500				715
Kiracı	36	3416,75	306	513			200	12980		17102,75
Kiracı Hademesi	2	13,5							500	513,5
Taş Kiracısı	3	66,5						789		855,5
Mücellid	2	396			850					1246
Nalbant	16	739	45		6699					7483
Nalbant Halifesi	1	9				200				209
Nalbant Şakirdi	1					75				75
Nalçeci	1	85,5			150					235,5
Sa'i (Postacı)	1				100					100
Saka	6	18			450		350			818
Seyis	1				150					150
Yazıcı	1				200					200
Su Yolcu	3	121			1055					1176
Genel Toplam	273	9499,75	1151	1418	58481	2925	4500	19569	4162	103615,8
%	10,0	4,4	5,4	2,9	16,2	10,1	2,0	77,2	26,2	9,5
Şehir Toplam	2720	217245,4	21379,5	48166,5	360263,5	29017	223926	25356	15860	1092325

Bu grup içinde çoğunluğu oluşturan berber, boyacı, değirmenci ve kiracıların gelir durumlarını tespit ettik. Berberlerin şehirdeki toplam gelirdeki payı %1,2'dir. Meslek gelirleri ortalaması 278 kuruş ve toplam gelir ortalamaları 302 kuruştur. Boyacı esnafının da toplam gelirdeki payı %1,2'dir. Boyacıların gelir seviyesinin şehir ortalamasının üzerinde seyrettiği görülmektedir. Meslek gelirleri ortalaması 457 kuruş ve toplam gelir ortalamaları 514 kuruştur.

Tamamı gayrimüslim olan değirmencilerin toplam gelirdeki payları %1,4 oranındadır. Meslek gelirleri ortalaması 356 kuruş ve toplam gelir ortalamaları 373 kuruştur. Kiracı (nakliyeci) esnafının şehir toplamında %1,6 oranında sahip olduğunu görüyoruz. Meslek gelirleri ortalaması 359 kuruş ve toplam gelir ortalamaları 475 kuruştur.

d) Ticaret İle İlgili Mesleklerin Gelir Durumu

Ticaret ile ilgili meslekler grubunda yer alan 359 hane reisi, şehirdeki hanelerin %13,2'sidir. Bunların toplam gelirleri 233989,5 kuruş olup, şehirdeki toplam gelirin %21,4'ünü oluşturmaktadır. Şehirdeki toplam ticaret gelirin ise %68,2'sine sahiptirler. Hane sayısına göre yüksek bir orandır. Genel olarak hane başına 659 kuruş gelir düştüğünü görüyoruz. Gelirlerinin %72,8'i ticaretten, %11,8'i ziraattan ve %16'sı diğerlerinden sağlanmaktadır.

Tablo 37: Ticaret İle İlgili Mesleklerin Gelir Dağılımı

Meslek	Hane Sayı	Ziraat Toplam	Hayvan Toplam	İcar Toplam	Sanat	Ticaret	Kiracılık	Vazife	Gelirler Toplamı
		Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş
Attar	15	1244	130	220		6090		30	7714
Bakkal	15	800,25	213	75	1300	3621			5999,25
Pazarıcı	66	4118	571	370		28239	450		33588
Bezzaz	58	4991,5	1400	2106	2550	23057			33657,5
Bezzaz Şkrd	1				150				150
Bohçacı	39	968	621	500	750	26555			29394
Çerçi	24	186		360	850	6670			8066
Çerezci	7				275	1900			2200
Duhancı	19	827,25		130	3050	3500			7447,25
Eskici	24	467,5			5650			50	6192,5
Hınnacı	2					250			250
Karcı	2	22,5			350				372,5
Kasap	2	485,5	884	50	700	500			2619,5
Kasap Hlfsi	1				250				250
Keresteci	1					300			300
Kökçü	1				250				250
Kuyumcu	9	194,5		40	3600				3794,5
Tuzcu	4	622	185	241		1475			2523
Tüccar	66	11308	2197,5	4478		68025	1125	25	88913
Uncu	1					150			150
Yemişçi	1	58,5				100			158,5
Genel Toplam	358	26293	6201,5	8570	19725	170432	1575	105	233989,5
%	13,2	12,1	29,0	17,8	6,0	68,2	6,2	0,3	21,4
Şehir Toplamı	2720	217245	21379,5	48167	330313,5	250081	25356	34290	1092325

Bu grupta tüccar, pazarcı, bezzaz ve bohçacılar çoğunluğu oluşturmaktadır. Tüccarların gelirlerinin toplamı şehir toplamı içinde %8,1'i gibi önemli bir oranda görülmektedir. Ticaret gelirleri de şehirdeki toplam ticaret gelirinin %27,2'si kadardır. Meslek gelirleri ortalaması 1031 kuruş ve toplam gelir ortalamaları 1362 kuruştur. Bu meblağlar sipahi ortalamalarından sonra en yüksek miktarlar olarak görülmektedir. Pazarcı esnafının gelirleri toplamının şehir toplamına oranı %3,1'dir. Hane başına meslek gelirleri ortalaması 428 kuruş ve toplam gelir ortalamaları 509 kuruştur. Bezzazların şehir toplamındaki payı da %3,1'dir. Meslek gelirleri ortalaması 442 kuruş ve toplam gelir ortalamaları 575 kuruştur. Çoğunluğu gayrimüslim olan bohçacıların gelir seviyesinin yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Toplam gelirlerinin şehir toplamı içinde %27 oranında olduğu görülmektedir. Hane başına meslek gelirleri ortalaması 700 kuruş ve toplam gelir ortalamaları 754 kuruştur. Yukarıda da belirttiğimiz gibi ticaretle ilgili mesleklerin oluşturduğu bu grubun gelir seviyesi şehir ortalamasının üzerinde seyretmektedir.

e) Fiziki Güç (işçilik vb.) ile İlgili Mesleklerin Gelir Durumu

Amele, oduncu ve tebaadan gibi mesleklerin yer aldığı bu grubun toplam sayısı 510 olup, şehirdeki toplam nüfus içindeki oranı %18,8'dir. Toplam gelirlerinin şehir toplamı içindeki oranı ise %12,4'tür. Gelirlerinin %50,4'ü işçilik, %33,7'si mesleklerinden (özellikle oduncu gelirleri), %12,5 ziraat gelirleri ve diğerlerinden oluşmaktadır.

Tablo 38: Fiziki Güç (işçilik vb.) ile İlgili Mesleklerin Gelir Dağılımı

Meslek	Hane Sayı	Ziraat Toplam	Hayvan Toplam	İcar Toplamı	Sanat	Ticaret	İşçilik	Diğer	Gelirler Toplamı
		Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş
Amele	254	6621,75	215	1055	725	1555	54611	410	64247,75
Çoban	8	1045	130	40	750	750			2675
Hizmetkar	3	36					320		356
Oduncu	165	8643	473	626	42588	300			52204
Tebaadan	63	387	175			100	11810	900	12472
Tellak	7	85,5			1350	150			1585,5
Ziraatçı Hdmsi	10	90			220		1420		1730
Genel Toplam	510	16908,3	993	1721	45633	2855	68161	1310	135270,3
%	18,8	7,8	4,6	3,6	13,8	1,5	100	6,4	12,4
Şehir Toplamı	2720	217245	21379,5	48166,5	330313,5	192531	68161	20620	1092324

Bu grubun çoğunluğunu, şehirdeki toplam hane sayısı içindeki oranı %9,3 olan 254 amele oluşturmaktadır. Amelelerin toplam gelirlerinin şehir toplamı içindeki payı %5,9'dur. Meslek gelirleri ortalaması 216 kuruş; toplam gelir ortalamaları 253 kuruştur. Fiziki güce dayalı mesleklerden önemli bir grup da odunculardır. Odunculuk şehirde sayısı yüz kişiden fazla olan 6 meslekten üçüncüsüdür. Şehirdeki toplam hane sayısı içindeki

oranı %6,1 olan 165 oduncunun, toplama gelirlerinin şehir toplamındaki payı %4,8'dir. Meslek gelirleri ortalaması 260 kuruş ve toplam gelir ortalamaları 316 kuruştur.

Temettuat defterinde "Tebaadan" veya "..... tebaalığından" şeklinde yazılmış olan 63 kişinin, şehirdeki toplam hane sayısı içindeki oranı %2,3'dür. Bunların toplam gelirlerinin şehir toplamı içinde oranı %1,1'dir. Meslek gelirleri ortalaması 187 kuruş; toplam gelir ortalamaları 241 kuruştur.

f) Kamu Hizmeti Yürüten Mesleklerin (Görevliler) Gelir Durumu

Bu grupta yer verdiğimiz din ve eğitim hizmetleri ile ilgili meslek sahiplerinden bazıları görevleri karşılığı maaş almakta ve hatta vergi ödememektedirler. Ancak aynı meslekten olanların bazılarının da görev geliri (maaşı) olmadığı görülmektedir. Ayrıca maaş alanların maaş miktarları farklıdır. Maaş, kuruş olarak belirtilen bir meblağ olabildiği gibi tarla, bağ, dükkan gibi "vakıf meşrûta" gayri menkulleri icar gelirleri olarak belirtilen meblağlar da olabilmektedir.

Tablo 39: Kamu Hizmeti Yürüten Meslekler (Görevliler) Gelir Dağılımı

Meslek	Hane Sayı	Ziraat Toplam	Hayvan Toplam	İcar Toplam	Sanat	Ticaret	Vazife	Diğer	Gelirler Toplamı
		Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş
Eimmeden	32	1446,25	50	260	100	700	3676	300	6372,25
Hatip	5	1352,5	25	500			360,5		2238
İmam	15	2155,5	65	89	200		1587,5	150	4238
Kayyum	5	159,25	13,5	5	150	246	356,5		925,25
Müezzin	7	436,5	300	30	50	500	95		1411,5
Muallim Sbyn	14	840,75	50	40		800	587,5		2278,25
Müderris	22	4063	113	2597		150	2093	150	8839
Nakib'ül Eşraf	2	796,5	25					200	1021,5
Tekke Şeyhi	2						500	150	650
Kuzat	1	1190		100					1190
V.Mütevelli	1	203,5		172		160	16		379,5
Zaviyadar	1			60			143		183
Meşayihin	2								
Muhtar	4	131	465		638	402			1636
Kizire	1	22,5				100			122,5
Mah.Kahyası	2	22,5			350				372,5
Sipahi	13	1540,5	97	420		500	21105	1450	24692,5
Sipahi Takaüd	7	132	63	105		1050	2860	1800	5965
Papaz	3	54							54
Genel Toplam	139	14528,3	1266,5	4378	1488	4608	33380	4200	61912,75
%	5,1	6,7	5,9	9,1	0,4	2,1	97,3	20,4	5,7
Şehir Toplam	2720	217245	21379,5	48166,5	345304	223926	34290	20620	1092324,9

Sipahilere ait “tımara bedeli maaş”, asker tekaütleri için de “tekaütlüğünden maaşı” meblağları belirtilmiştir. Görevlilerden muhtar, mahalle kahyası ve kızirenin maaşları yoktur. Muhtarların kendi meslekleri (berber, debbağ gibi) varsa belirtilmiştir. Bu grupta topladığımız 140 görevlinin şehirdeki hane sayısına oranı %5,1’dir. Gelirlerinin şehir toplamı içinde oranı ise %5,7’dir.

1844 yılında Burdur’da 13 Sipahi vardır. Sipahilerin gelirleri, görevliler grubunun toplam gelirinin %39,9’unu oluşturmaktadır. Sipahilerin şehir toplam geliri içindeki payları ise %2,3’tür. Meslek gelirleri ortalaması 1620 kuruş ve toplam gelirlerinin ortalaması 1899 kuruştur. Bu ortalamalar şehirde en yüksek miktarlardır. Kamu hizmeti yürüten meslekler grubu içinde çoğunluğu oluşturan 32 eimme’nin (imamlardan), meslek gelir ortalamaları 115 kuruş; toplam gelir ortalamaları 199 kuruştur. Eğitim hizmetlerini yürüten 22 müderrisin, meslek gelirleri ortalaması 402 kuruş; toplam gelir ortalamaları 440 kuruştur.

g) İşsiz – Gücsüzlerin Gelir Durumu

Bu gruba dahil ettiğimiz haneler geçimlerini bir meslekte faaliyet göstererek sağlayamayan düşkün vb. durumda olanlardır. Bunlardan bazılarının bağ ve gayri menkullerden icar gelirleri ile ticaret gelirleri görülmektedir. Bazılarında ise “Temettuâta dair bir nesnesi olmayıp şunun bunun ianesi ile geçinmektedir.” açıklamaları yapılmıştır. Bu grupta, şehirdeki hane sayısının %7,3 oluşturan 200 kişi yer almaktadır. Bunların toplam gelirleri 14858 kuruş, şehir toplamının %1,3’ü kadardır. Toplam gelirin hane başına ortalamasını hesaplamak reel bir sonuç vermeyecektir. Zira grup içinde hiç geliri olmayan 182 hane vardır. Amelmânde veya âlil olarak yazılmış bazı hane reislerinin ticaret ve çeşitli icar gelirleri vardır. Toplam gelirin %54’ü amelmândelere aittir.

Tablo 41: İşsiz – Gücsüzlerin Gelir Dağılımı

Meslek	Hane Sayı	Ziraat ve Hayvan	İcar Toplam	Sanat	Ticaret	İşçilik	Diğer	Gelirler Toplamı
		Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş
A’ ma , Âlil	14	120,5	100				100	320,5
Amelmânde , Fakir	69	2382,5	1060	800	2589	710	580	8021,5
Fevt(ölü)	10	382,5	222	60	660			1162,5
Firari	9							0
Nakil	35				300			300
Sabi	26	1550	473				400	1870
Seele	33	1201	1250		150	100	150	2851
Yetim	7	183	66				150	333
Genel Toplam	203	5819,5	3171	860	3699	810	1380	14858,5
%	7,4	2,7	6,6	0,3	1,9	1,2	6,7	1,4
Şehir Toplam	2720	217245,4	48166,5	330314	192531	68161	20620	1092324

h) Diğerlerinin Gelir Durumu

Bir meslek sınıfına dahil edilemeyen 98 hane reisinin yer aldığı bu grubun, şehirdeki toplam hane sayısı içindeki oranı %3,6'dır. Toplam gelirlerinin şehir toplamındaki oran %1,6'dır. Gruptakilerin gelir kaynaklarının dağılımı %30 ticaret, %26,4 ziraat, %20,9 sanat, %11,3 icar ve %14,5 diğer kaynaklardan olduğu görülmektedir.

Meslekleri belirsiz olan 34 hanenin bazılarının gelir seviyesi iyi olmakla birlikte genelde ortalamanın altında seyretmektedirler. Hane başına ortalama gelirleri 312 kuruştur. Bu grubun toplam gelirinin %68,8'ini meslekleri belirsiz haneler oluşturmaktadır. Temettuât defterinde "Asker nizamiyede ..." olarak yazılmış 15 kişinin, hane başına ortalama gelirleri 54 kuruştur. Hane reisi olarak *hanım* isminin yazıldığı 9 hanenin ortalama geliri 227 kuruştur. Bunların gelirlerinin %62'si icar, %25,8'i ziraat ve hayvancılık geliridir. Bu grup içerisindeki payları %12,4'tür. Temettuât defterinde "... ile beraber" yazılan hanelerin kayda değer gelirleri yoktur. Bunların Temettuâtları kendilerinden önce yazılmış haneler içinde gösterilmiştir. Bu grup içerisinde payları %0,5'dir. Bu grubun en az oranıdır.

Tablo 40: Diğerleri Gelir Dağılımı

Meslek	Hane Sayı	Ziraat ve Hayvan	İcar Toplam	Sanat	Ticaret	İşçilik	Diğer	Gelirler Toplamı
		Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş
Askerde	15	92,5	85	500			100	752,5
Derviş	6	94,5		290	100		250	734,5
Hatun	9	1201	1250	100		105	50	2181
...ile	6	85,5						85,5
Talebe	23				905		250	1752
Belirsiz	34	3185	659	2800	4290	0	1800	12145
Genel Toplam	93	4658,5	1994	3690	5295	105	2450	17650,5
%	3,4	2,1	4,1	1,1	2,8	0,2	11,9	1,6
Şehir Toplam	2720	217245,4	48166,5	330314	192531	68161	20620	1092324

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

19.YY ORTALARINDA BURDUR'DA ZİRAAT HAYATI ve HAYVANCILIK

A) ZİRAAT HAYATI

1- Osmanlı Devletinde Toprak Yönetimi

İnsanların, toplumların veya milletlerin hayatı üzerinde coğrafyanın yani tabiat şartlarının (iklim, bitki örtüsü, fiziki yapı, akarsular vb.) önemli etkilerinin olduğu bilinmektedir. Yaşadıkları coğrafyaya hakim olabilen, toprağı ve tabi çevreyi en iyi şekilde kullanabilen toplumlar gelişme göstermiş, iktisadi kalkınmalarını tamamlamış, siyasi olarak güçlenmişlerdir¹⁶¹. Nitekim bu durumun tarihi bir gerçeğini Osmanlı Devleti'nin toprak yönetiminde görmek mümkündür.

Osmanlı Devleti'nde ekonomik yapıyı belirleyen en önemli unsur ziraattır. Ziraat ekonominin temeli olan toprak yönetimi ise klasik dönemin sonuna kadar tımar sistemine dayanmaktadır. Tımar sistemi tarihi temelleri, hukuki dayanağı, sosyal desteğı, askeri gücü olan ve siyasi iradeyi toprağına hakim kılan bir toprak rejimidir. Osmanlı Devleti'nin klasik dönem sosyo-ekonomik yapısını belirleyen tımar sistemi 17. yy. bozulmaya başlamış, 18. yy. devlet "toprak yönetimi" üzerindeki hakimiyetini kaybetmiştir. 19. yy.'a gelindiğinde devletin topraklarının kimler tarafından, nasıl kullanıldığı karmaşası yaşanmaktadır. 1812'de sonra II. Mahmut'un başlattığı toprak yönetiminde merkezi denetimi kurama çabaları amacına ulaşamamıştır.

Tazimattan sonra toprak yönetimi ile ilgili hukuki düzenlemeler yapma girişimleri başlamış ve 1858'de hazırlanan Arazi Kanunnamesi ile ziraat toprakların mülkiyetleştirilmesinin önü açılmıştır¹⁶².

İncelediğimiz Temettuât Defteri'nin düzenlendiğı tarihi (1844-45) dikkate aldığımızda toprak yönetimi ve tasarrufu ile ilgili belirsizliğin olduğu, devletin toprak üzerinde hakimiyet kuramadığı bir ortam olduğunu söyleyebiliriz.

Temettuât sayımlarında hane reislerinin her türlü ziraat faaliyetleri, gelirleri ve vergileri ayrı ayrı yazılmıştır. Bu bilgilerin değerlendirilmesi ile şehirdeki ziraat hayat hakkında olduğu kadar ülke ekonomisinde ziraatın durumu ile ilgili ip uçlarını görmek mümkündür.

¹⁶¹ Bayram Kodaman, "Kalkınmada Çağdaş Devletlerin Görevleri" . Cumhuriyetin Tarihi ve Fikri Temelleri ve Atatürk, SDÜ.Yay., Isparta, 1999, s. 105-106.

¹⁶² Ahmet Tabakoğlu, Türk İktisat Tarihi, İstanbul, 1998., s.189 vd.

2- Burdur'da Ziraî Toprak Miktarı ve Dağılımı

1844 yılında Burdur'da bulunan 2720 hanenin %65'i olan 1757 hanenin az çok toprağı ve ziraî geliri vardır. 1757 hanenin ziraî amaçla kullandığı toplam toprak miktarı 39265 dönümdür. 1844 yılında toplam ziraat alanlarının %41,1'ini oluşturan 17327,5 dönümünde ziraî üretim yapılmıştır. Aynı yıl %55,8 oranındaki 21937,5 dönümlük ziraî alan ise "gayri mezrû tarla (ekili olamayan) " olarak tanımlanmıştır. Ekili olamayan tarlalar verimi arttırmak için üretim dışı, nadasa bırakılmış topraklar olmalıdır.

Tablo 42 : Ziraî Toprak Alanları ve Dağılımı

Mahalle	Hane	Bağ	Bahçe	Mezrû Tarla	Gayri Mezru	Toplam	Şehir Toplam	Hane Başına
Adı	Sayısı	Dönüm	Dönüm	Dönüm	Dönüm	Dönüm	İçinde %	Arazi Dönüm
Hacı Ahmet	120	90,5	8,5	509	1686	2294	5,8	19,1
Hacı Ömer	52	51	8	438	608,5	1105,5	2,8	21,3
Yenice	480	358,5	20	1512	1733	3623,5	9,2	7,5
Hecin	131	106,5	21,5	162	190,5	480,5	1,2	3,7
Dere	65	34,5	0	80	171	285,5	0,7	4,4
Recep	73	45	2,5	105	122	274,5	0,7	3,8
Kuyu	83	68,5	0	322	516,5	907	2,3	10,9
Divan Baba	215	137	12	1352	1914	3415	8,7	15,9
Manastır	89	54,5	2	1279	1008	2343,5	6,0	26,3
Cami-i Kebir	89	94	10	1125,5	1661	2890,5	7,4	32,5
Üçdibek	155	218,5	4	2358,5	2944,5	5525,5	14,1	35,6
Yoğurtçu	53	60	6	1082	1909,5	3057,5	7,8	57,7
Şeyh Sinan	234	195,5	41,5	1225	1588	3050	7,8	13,0
Karasenir	141	74,5	3,5	1281,5	1537	2896,5	7,4	20,5
Hacı İbrahim	117	124	45,5	678,5	1012	1860	4,7	15,9
Burç	79	125,5	7,5	407	552	1092	2,8	13,8
Derslik	281	197,75	12	1050	2768	4027,75	10,3	14,3
Rumiyân	179	71,5	3	0	8	82,5	0,2	0,5
Ermeniyân	84	41	4,75	0	8	53,75	0,1	0,6
TOPLAM	2720	2148,25	212,25	14967	21937,5	39265		14,4

Tablo 42'de görüldüğü gibi ziraî üretim alanlarını ürün çeşidine göre ayırdığımızda ekili alanın %86,4 ünde hububat (buğday, arpa) üretimi yapılmıştır. Bağ alanı (üzüm üretimine ayrılan) toprak %12,4 miktarındadır. Bahçe ve bostan, çayır ekimine ayrılan toprak miktarı ise ekili alanların %1,2 si kadardır.

3- Mahallelere Göre Toprak Dağılımı

Toprağın mahallelere göre dağılımına baktığımızda Üçdibek mahallesinin şehirdeki toplam arazinin %14,1'ine sahip olduğunu görüyoruz. Buna en yakın Derslik mahallesinin patına düşen miktar %10,3'dür. Yenice mahallesindeki toplam arazinin şehirdeki toplam araziye oranı %9,2'dir. Dönüm olarak en çok toprağa sahip olan bu üç mahallenin toplam arazileri, şehir toplamının %33,6'sını oluşturmaktadır.

Şehirde (müslüman mahalleler arasında) en az toprağı olan mahalleler ise sırası ile; Recep mahallesinde %0,7, Dere mahallesinde %0,7 ve Hecin mahallesinde %1,2 olduğunu oranında görüyoruz.

Tablo 43:Mahallelerde Hane Başına Düşen Toprak Miktarının Ortalamadan Farkı

Mahalle Adı	Hane Sayısı	Toplam Dönüm	Hane Başına Arazi Dönüm	Ortalama Üstünde +	Ortalama Altında -
Hacı Ahmet	120	2294	19,1	4,7	
Hacı Ömer	52	1105,5	21,3	6,8	
Yenice	480	3623,5	7,5		4,2
Hecin	131	480,5	3,7		8
Dere	65	285,5	4,4		7,3
Recep	73	274,5	3,8		7,9
Kuyu	83	907	10,9		0,8
Divan Baba	215	3415	15,9	1,4	
Manastır	89	2343,5	26,3	11,9	
Cami-i Kebir	89	2890,5	32,5	18,0	
Üçdibek	155	5525,5	35,6	21,2	
Yoğurtçu	53	3057,5	57,7	43,3	
Şeyh Sinan	234	3050	13,0		1,4
Karasenir	141	2896,5	20,5	6,1	
Hacı İbrahim	117	1860	15,9	1,5	
Burç	79	1092	13,8		0,6
Derslik	281	4027,75	14,3		0,1
Rumiyân	179	82,5	0,5		14,0
Ermcniyân	84	53,75	0,6		13,8
TOPLAM	2720	39265	14,4		

Mahallelere göre toprak dağılımında baz aldığımız başka bir kriter “hane başına düşen arazi ortalamasına” göre mahallenin şehir ölçeğindeki durumudur. Tablo da görüldüğü gibi mahallelerin toplam toprak miktarlarının hane sayısına oranı mahalle içinde hane başına düşen toplam toprak miktarını göstermektedir. Genel bir bakış açısıyla yaptığımız bu değerlendirme mahallelerin sahip olduğu reel toprak miktarını ortaya çıkartmaktadır.

Mahallelere göre hane başına düşen arazi miktarında çok büyük farklar vardır. Tablo 43’de görüldüğü gibi şehirde hane başına düşen toprak miktarı en yüksek oran Yoğurtçu mahallesindedir. Burada hane başına düşen 57,7 dönüm toprak, şehir ortalamasından 43 dönüm; 3 kat daha fazladır. Üçdibek mahallesinde haneye 35,6 dönüm toprak düşmektedir. Bu miktar şehir ortalamasından 21,2 dönüm; 1,5 kat fazladır. Cami-i Kebir mahallesinde de haneye düşen 32,5 dönüm toprak, şehir ortalamasından 18 dönüm; 1,2 kat fazladır.

Buradan çıkan sonuç; mahallelerden en çok toprak Üçdibek mahallesindedir. (5525,5 dönüm, şehirdeki toplam toprak miktarının % 14,1’i). Üçdibek mahallesinde haneye düşen toprak miktarı ise 35,6 dönüm olup, şehir ortalamasından 1,5 kat fazladır. Haneye düşen toprak miktarına göre en yüksek miktara sahip olan yoğurtçu mahallesinin toplam toprak miktarı 3057,5 dönümdür. Şehirdeki toplam toprak miktarının % 7,8’idir.

Tablo 44: Etnik Yapıya Göre Ziraî Alanların Dağılımı

	Bağ Bahçe Dönüm	Hububat Dönüm	G.Mezru Dönüm	Toplam Dönüm	Hane Başına Dönüm
Müslim	2240,3	14967	21922	39129	15,9
G.Müslim	120,25	0	16	136,25	0,5

Şehirdeki toprak miktarının dağılımını etnik yapıya göre de değerlendirebiliriz. Şehir nüfusunun %9,7’sini oluşturan gayrimüslimlerin sahip oldukları toplam arazi miktarı, şehir toplamının %0,3’ü kadardır. Tablo 44’de görüldüğü gibi gayrimüslimlere ait toprağın %88’i bağ ve bahçe ziraatının yapıldığı topraklardır. Hububat üretimleri yoktur. Gayri mevrû tarla 16 dönümdür. Hane başına düşen toprak miktarı 0,5 dönümdür. Müslüman mahallelerinde hane başına düşen toprak ortalaması ise 15,9 dönümdür.

4- Hanelere Göre Toprak Dağılımı

Hane reislerinin sahip olduğu ziraî alanları miktarına ve çeşidine göre değerlendirerek, toprağın kullanımı ve ziraî faaliyetlerin dağılımını izleyebiliriz. Ziraî alan miktarını seviyelendirerek şehirdeki ziraî işletmelerin büyüklüklerini görmek mümkündür. Seviyelendirme yaparken şehirden hane başına düşen toprak miktarının altında ve üstünde gruplar oluşturduk.

Tablo 45: Toprağın Hanelere Göre Dağılımı

Toprak Dönüm	Hane Sayısı	Şehir Toplam İçinde %	Toplam Toprak Dönüm	Şehir Toplam İçinde %
0	963	35,40	0	0,00
0 – 1	327	12,02	162,5	0,41
1 – 15	1076	39,56	2504	6,38
15 –50	162	5,96	4822	12,28
50 –100	118	4,34	7782,5	19,82
100 – 200	47	1,73	6253,5	15,93
200 – 600	12	0,44	3541,5	9,02
600 - 2832,5	15	0,55	14199	36,16
Toplam	2720		39265	
Şehir Ortalaması			14,4	
Ortalama Üstü	354	13,01	36598,5	93,21
Ortalama Altında	1403	51,58	2666,5	6,79
Topraksız Haneler	963	35,40	0	0,00

Tablo 45’de en yüksek toprak sahibi hanelerden, hiç topraksız hanelere kadar sayı, yüzde, dönüm miktarı görülmektedir. Vergi hanesi ölçeğinde hane başına düşen toplam toprak miktarı 14,4 dönümdür. Sadece ekili alanlarda hane başına ortalama 6,4 dönüm toprak düşmektedir.

Şehirdeki 2720 haneden %35,4 oranındaki 963’ünün hiç toprağı yoktur. 0,25 dönüm (1 evlek) ile 1 dönüme kadar toprağına sahip hanelerin sayısı 327, oranı %12’dir. Bunlara ait toplam arazinin oranı %0,4 olup, 162,5 dönümdür. 1 dönüm ile (şehirde hane başına ortalama dönüm 14,4’e en yakın) 15 dönüm arasında toprağı olan 1076 (%39,6) hane vardır. 1076 hanenin sahip olduğı toplam toprak miktarı 2504 dönüm olup, toplam arazi içindeki oranı %6,4’dür. Bu durumda toprak dağılımında, 0-15 dönüm arasında toprağına sahip olan hanelerin çoğunlukta olduğı görülmektedir. Bu miktarlarda toprağı olan ve hiç olmayan toplam 2366 (%87) hane vardır. Bunlara ait toplam arazi 2666,5 (%6,8) dönümdür.

Şehirde geriye kalan %93 oranındaki arazi, nüfusun %13’ü arasında paylaşılmaktadır. Bu miktarın dağılımı ise şöyledir: 15-100 dönüm aralığında toprağı olan nüfusun %10,3 oranındaki 280 hane, toplam arazinin %32’si kadar olan 12604,5 dönüm toprağına sahiptir. 100-600 dönüm arasında toprağı olan hane sayısı 59 olup, nüfusa oranları %2’dir. Bunlara ait toprak 9795 dönüm toprak, toplam arazi miktarının %25’idir. Şehirde 600 dönümden fazla (en fazla 2832,5 dönüm) toprağına sahip olan 15 hanenin 14199 dönüm toprağı bulunmaktadır. Bu miktar, toplam arazinin %32,6’sidir.

5-Burdur'da Ziraî İşletmelerin Büyüklüğü

Osmanlı Devleti'nde ziraat yapılan arazilerin büyüklüğü ile ilgili dönemlere göre düzenlenen ölçüler kullanılmıştır. 19. yy. da ziraatla ilgili değerlendirmelerde ziraî araziler büyüklüğüne göre üçe ayrılarak incelenmiştir. Yüz ölçümleri 10 dönümden az olan ziraî işletmeler “İmâlât-ı sağire”, 10-50 dönüm arası olanlar “ İmâlât-ı mutavassıta”, 50 dönümden büyük olanlar “İmâlât-ı cesime” olarak tanımlanmıştır.¹⁶¹

Bu ölçüler içerisinde Burdur'daki ziraî arazilerin durumuna baktığımızda 10 dönüme kadar ziraî alanların toplamı 2102 dönümdür. Şehirdeki toplam ziraat alanının %5,4 dür. 10 dönümden 50 dönüme karar olan büyüklükteki ziraî alanların toplamı 5886,5 dönüm olup, oranı %13,7'dir. 50 dönümden büyük ziraî alanlar 31775,5 dönümdür. Şehirdeki toplam arazinin %80,9'unun oluşturmaktadır. Burdur'da imâlât-ı sağire olarak tanımlanan küçük işletmeler bağ ve bahçe ziraatının yapıldığı alanlardır. 10 dönümden büyük işletmeler yani orta ve büyük ölçekli işletmeler ise hububat üretiminin yapıldığı işletmelerdir.

Osmanlı Devleti'nde ziraat işletmeleri için kullanılan en yaygın tabir çiftliktir. Çiftlik, çift sürülen ve ziraat yapılan yer manasına, muayyen büyüklükteki toprak parçaları veya çeşitli özellikleri olan ziraî işletmelerdir. Klasik dönemde kanunnamelerde resmi tarifine göre çiftlik, arazinin mahalline ve toprağın verimliliğine göre âlâ (60-80 dönüm), evsat (80-100) ve edna (100-150) olarak gruplandırılmıştır. Ancak çiftliklerin “muayyen miktarda tahıl ekimine müsait olan toprak sahası” olarak tarif edildiği de olmuştur. Ayrıca çiftlikler statülerine göre reaya çiftliği, hassa çiftliği gibi gruplara ayrılmakta idi.

Osmanlı toprak rejiminin yapısında yüzyıllar içinde gelişen tarihi ve iktisadi şartlarla hukuki ve idari büyük değişimler olmuştur. Devlet otoritesinin gevşemesi ve siyasi istikrarın bozulması ile memleketin her tarafında sosyal ve ziraî bir bünye olarak çiftlik sahibi, toprak zengini ağa ve bey denilen bir sınıf ile topraksız ve varlıksız köylüler arasında bir toprak meselesi meydana çıkmıştır. 19. yy. da Osmanlı Devleti, toprakları çiftlik haline sokulmuş olan büyük çiftlikler memleketi manzarasını almıştır.¹⁶² Çiftlik toprakları üzerinde yaşayan köylülerin toprak sahibi bey ve ağalar ile ilişkileri siyasi, sosyal ve iktisadi yönlerden bölgelere göre farklılıklar göstermektedir.

¹⁶¹ T. Güran, *Tarım Ekonomisi*, s.242-243.

¹⁶² Osmanlı Devletinde çiftliklerin oluşumu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Halil İnalçık, “Çiftliklerin Doğuşu: Devlet, Toprak Sahipleri ve Kiracılar”, *Osmanlı'da Toprak Mülkiyeti ve Ticarî Tarım*, Editörler: Çağlar Kaydar, Faruk Tabak, İstanbul, 1998.

Birçok yerlerde çiftlik sahipleri beylerin, topraklarının başında bizzat çiftliğin idaresine iştirak etmeyip, çiftçiler ile temas halinde yaşamayıp şehirlere yerleşerek oralardaki konaklarında topraklarının icar gelirleri ile geçinen, mıntkanın idaresinde ve devlete karşı temsilinde önemli rol oynamaya aday bir sınıf oluşturdukları görülmektedir¹⁶³.

Tablo 46: Kazalarda ve Köylerde Tarlası Bulunan Haneler

Mahaller	Hane No	Meslek	Hane Reisi	Tarla Mevki	Mezru Tarla Dönüm	Gayri Mezru Dönüm	İcar Tarla Dönüm
H Ahmet	31	Ziraatçı	Çelik Paşazade Mahmut Bey oğlu Hacı Ahmet	Kurna Köyü	150	600	
C Kebir	11	Ziraatçı	Hasan Bey oğlu Hüseyin	Yar Köyünde	100	280	
C Kebir	78	Tüccar	... Oğlu Adem	Yar Köyünde			60
C Kebir	86	Ziraatçı	Konyalı oğlu Mesut Beyin oğlu Ahmet Bey	Yazı Köyünde	100	150	
Üç Dibek	1	İmam	Mehmet Efendi oğlu İsmail Efendi	Tefenni Kara Hasan paşa köyü		90	
Üç Dibek	15	Ziraatçı	Katip Ahmet Efendi oğlu Osman Efendi	Kuruçay Köyü	30	108	
Üç Dibek	28	Debbağ	Çiloğlu Hacı Mehmed'in oğlu Yakup ve Ali ve Reşit	Erle Kazası Köylerinde		400	
Üç Dibek	37	Sabi	Kara Hacı Mehmed'in oğlu Ahmet	Yar Köyünde (Kız kardeşinin)	0	100	200
Üç Dibek	38	Tüccar	.. Hacı Osmanların Mehmet Efendi ve Hacı Ali Efendi	Kışla köyü	250	65	1
Üç Dibek	153		Haydar kızı Fatma	Kuruçay Köyü	10		
Ş Sinan	70	Dikici	Derviş Ağa oğlu İbrahim oğlu Ahmet	Akyaka ve Kışla Köyleri	17,5	120	36
Ş Sinan	80		Mısırlı Hacı Ahmed'in hanesinde sakın Çavuş oğlu Süleyman	Lengüme Köyü		20	
Karasenir	103	Sipahi Süvari	Bölükbaşı oğlu Hacı Veli Efendi	Erle Kazası	20		10
Karasenir	104	Teb'adan	Hanım oğlu Hüseyin Ağa	Afşar Kazası		40	50
H İbrahim	9	Kuzzattan	Mehmet Tahir Efendi	Gravgaz Köyü	230	420	100
Burç	64	Bazarcı		Yazır Köyü		45	
Derslik	240	Ziraatçı	Hacı Ömer Ağa oğlu Mustafa Efendi, Birader zadesi Sağır Ömer ve Fethulla ile ortak	Burdur'da Yar Köyü, Sarıova. Erle Kazası Değirmen ve Kraot köylerinde	570	2250	
Yoğurtçu	33	Hancı	Gümüşendaz oğlu Halil	Marmara ve Yazı köylerinde			53
Yoğurtçu	27	Ziraatçı	Durali oğlu Abdullah oğlu Yakub Ağa	Erle Kazası Köylerinde		500	250
Yoğurtçu	28	Ziraatçı	Durali oğlu Abdullah oğlu İsmail Ağa	Erle Kazası		500	250
				Toplam	1477,5	5688	1010

¹⁶³ Ö. L. Barkan, "Çiftlik", İA., C.3., s.392.

Burdur şehir merkezinde oturan ve temettuatında çevre köyler veya kazalarda çiftliği (veya tarlası) olduğu yazılı haneler vardır. (bkz. Tablo 46 ve 47) Temettuât defterinde çiftlik sahibi hane reisinin isminin üstünde “çiftliğin nerede olduğu hisseli ise miktarı ve temettuatı ve hayvanatının adı geçen kazada tahriri olunduğu” açıklaması yapılmıştır. Bu açıklamadan sonra bazı hane reislerine ait temettuât kaydı hiç yapılmamıştır. Bazılarında ise emlak, arazi ve temettuatlarına ait ayrıca kayıtlar görülmektedir. Bunların muhtemelen söz konusu çiftlikten başka temettuatları olmalıdır. Aşağıda örnekler verilecektir.

Temettuât bilgilerine göre çiftliklerin büyüklüğü konusunda sonuca ulaşmak mümkün değildir. Defterde çiftliklere ait dönüm ölçüğünde bilgi yoktur. Çiftlik olarak tanımlanamayan büyük araziler vardır. Bu arazilerin sadece miktarı, bazen de miktarı ile yeri (köy veya kaza) belirtilmiştir. (bkz. Tablo 46)

Hacı Ahmet mahallesinde 31 numaralı hanede kayıtlı, Çelik paşa zâde Mahmut Bey oğlu Ahmet Bey’in 150 dönüm ekili, 600 dönüm gayri mevrû tarlasının Kurna köyünde olduğu belirtilmiştir. Bu mahallede 55 numaralı hanede kayıtlı, Çelik paşa zâde Hacı Mahmut Bey’in 200 dönüm ekili, 900 dönüm gayri mevrû tarlasının nerede olduğuna ait bilgi yoktur. Divan Baba mahallesinde 204. hanede yazılı Mahmut Bey oğlu Ahmet Bey’in 150 dönüm ekili tarla, 750 dönüm gayri mevrû ve 100 dönüm icar tarlası vardır. Nerede olduğu hakkında açıklama yapılmamıştır. Bu haneden sonra gelen 205. hanede yazılı Mahmut Bey oğlu Kasım Bey’e 150 dönüm ekili, 750 dönüm gayri mevrû tarla yazılmıştır. Bu hanede ayrıca “İrle kazasında, bayındır çiftliğinin yarısı eşinin, yarısı biraderinin olduğunu; temettuatının adı geçen kazada tahrir olunduğu ....” açıklaması yapılmıştır.

Burdur merkezde ikamet eden, Burdur’a tabi köylerde çiftliği olan hanelerin (bkz. Tablo 47) adı geçen köylerde de kayıtları olduğunu gördük. Bu durumu bir örnekle açıklayabiliriz. Cami-i Kebir mahallesinde 88 numaralı hanede kayıtlı, Hacı Hüseyin Ağa kerimesi Vesile Hanım’ın ve damadı Hamid Bey’in Burdur’a bağlı Taşkapı, Marmara ve Çine çiftlikleri olduğu belirtilmiştir. Temettuât defterinde Taşkapı çiftliğinin yazıldığı bölümün son sayfasında, çiftliğin sahiplerinin Abdülhamit Bey’in eşi ve validesi Vesile Hanım olduğu yazılmıştır.¹⁶⁴ Burada 650 dönüm ekili tarla, 550 dönüm gayri mevrû tarla, toplam 5512 kuruş temettuat ile oşür miktarları belirtilmiştir. Çine çiftliğine ait temettuat kayıtlarının başlangıcında da “Burdur mahallelerinden Cami-i Kebir mahallesinin 88 numaralı hanesinde kayıtlı Nasuh zâde Süleyman Bey oğlu Abdülhamit Bey’in kayın

¹⁶⁴ BOA.. ML. VRD. TMT., nr. 9918, s.150.

Tablo 47: Çiftliklere Ait Bilgiler

Mahalle	Hane No	Meslek	Hane Reisi	Çiftlik Mevki
Camii Kebir	12	Ziraatçı	Hacı Mehmet oğlu Mehmet	Erle Kazasında Kaya Çiftliği (yarım hisse)
"	10	Ziraatçı	Mehmet Beyzade Hacı Ali Bey	Tefenni Kazası Ovacık Çiftliği ve Keçiborlu Kazası Kılınç Köyünde Tarlalar
"	32	Ziraatçı	Hacı Hüseyin Ağa oğlu Hacı Hasan	Erle Kazasında Kaya Çiftliği (yarım hisse)
"	88		Hacı Hüseyin Ağa Kerimesi Vesile Hanım Damadı Nasuhzade Süleyman Beyoğlu Abdülhamid Bey	Burdur'a Tabii Taşkapu, Marmara ve Çine Çiftlikleri
Üçdibek	41	Ziraatçı	Yahya Beyzade Mehmet Bey	Erle Kazasında Yarışlı ve Sazak Çiftliği
"	47	Hayriye Tüccar	..... Hacı Süleyman Bey	Tefenni Kazası Dere Köyü
"	51	Ziraatçı	Tekeli oğlu Yusuf Bey oğlu Abdülfettah Bey ve Biraderi Haşim Beyin Büyükkanneleri Kamile Hanımın	İncirli Kazası Keçili Çiftliği
"	59	Ziraatçı	Kapucular Kethüdası Mehmet Ağa oğulları Mir Halil ve Mir Mehmet	Kemer Kazası Kayalı Çiftliği
H.İbrahim	62	Ziraatçı	Hacı Türkmen oğlu Mustafa	Ağlasun Kazası Ovacık Çiftliği
Divan Baba	198	Sipahi Tekaudü	Kınalı oğlu Abdullah Bey	Tefenni Kazası Dere Köyü (Yarım hisse çiftliği)
"	200		Ali oğlu Süleyman Bey	Erle Kazası Kurna Çiftliği (Eşinin)
"	205	Ziraatçı	Mahmut Bey oğlu Kasım Bey	Erle Kazası Bayındır Çiftliği (Yarısı Eşinin Yarısı Biraderinin)
Şeyh Sinan	23	Müderris	Ömer Efendi oğlu Hüseyin Esad Efendi	Burdur'a Tabii Sorgun Çiftliği
Yoğurtçu	8	Ziraatçı	Hacı Salih Efendi (Hanesine dahil başka bir hane var)	Burdur'a Tabii Bayındır Çiftliği

*Çiftlik Temettuatlarının adı geçen kazada yazılmış olduğu açıklaması yapılmıştır.
Ancak bazılarında ayrıca emlak, arazi ve temettuat yazılmıştır

validesiyle eşinin emlâki olduğu .....” açıklaması yapılmıştır¹⁶⁷. Çine çiftliği Temettuât tahririnin sonunda “çiftlik mutasarrıfı Vesile hanım ve kerimesinin mülkü ....” yazılmıştır. Mezrû tarla 200 dönüm, ahalinin ziraatı 300 dönüm, gayri mezrû 1000 dönüm, ahali hayvanatı için 500 dönüm, icar tarla 100 dönümdür. Hayvanatı ayrı ayrı yazılmış ve toplam Temettuât 7563 kuruş olarak belirtilmiştir.

Bunun gibi bir başka örnek; Bayındır çiftliği mutasarrıflarından olup Burdur’un Yoğurtçu mahallesi 8 numaralı hanede kayıtlı, Hacı Salih Efendinin hem çiftlikte hem de Burdur’da emlâk ve *Temettuât* kayıtları olduğunu görüyoruz¹⁶⁸.

Burdur’a bağlı köylerdeki çiftliklerden bazılarının sahipleri Burdur’da değilde başka yerde ikamet etmektedir. Hacılar köyünün “*Der Âliyede rical-i devlet-i aliyeden Deâvî Nazırı*¹⁶⁹ *Mazlum Bey efendi hazretlerinin çiftliği* .....”) olduğu anlaşılmaktadır. Çiftlik ahalisinin ziraat ettiği 930 icar tarla, üç senede münavebeli 6000 dönüm gayri mezrû tarla ve hayvanat için ayrılmış 828 dönüm arazi olduğu belirtilmiştir¹⁷⁰.

Karakent çiftliği sahiplerinden Hacı Hüseyin Ağa oğlu İbrahim Ağanın, Dazkırı kazasının Başmakçı köyü Temettuât defterinde kayıtlı olduğu belirtilmiştir¹⁷¹.

Temettuât defterlerinden çiftliklerin işletilmesi ile ilgili bilgiler elde etmek mümkündür. Çiftliklerin, çiftlikte (veya köyde) yaşayan “Ahaliye-i Çiftlik” olarak tanımlanan kişiler tarafından “icar” usulü ile ziraat edildiği anlaşılmaktadır. İcar (kiralama) usulünün muhtevasını “çiftlik ahalisinin zahire ile icar eylemiş olduğu ....” açıklamasından anlıyoruz. Çiftlik ahali hane olarak kaydedilmiştir. Temettuâtları yazılırken “ çiftlik sahibinin arazisinden icaren mezrû tarla .....” açıklaması ile dönüm ve hasıla meblağı verilmiştir. Ayrıca “kendinin gayri mezrû tarla dönüm ....” ibaresi gibi kendi toprağı varsa belirtilmiştir. Hacılar köyünde hemen her hanenin çiftlik arazisinden farklı miktarlarda icar usulü ile ziraat yaptıkları görülmektedir. Halkın bağ ve süpürge tarlası olarak 0,5 ile 1 dönüm kadar kendi arazileri olduğu anlaşılmaktadır¹⁷². Çiftlik topraklarının bir kısmının da çiftlik ahali ile müşterek (ortak) ziraat edildiği görülmektedir. Ancak ortak ziraatın nasıl yapıldığı açıklanmamaktadır.

Çiftlik sahiplerinin topraklarının başında bizzat çiftlik idaresi ile meşgul olmayıp kazalara (şehre) yerleşmeleri ile ekonomik ve sosyal bir yapı oluştuğu muhakkaktır. Şehre

¹⁶⁷BOA., ML. VRD. TMT. nr. 9918, s.151.

¹⁶⁸BOA., ML. VRD. TMT. nr. 9918, s.397, s.624.

¹⁶⁹ *Deavi Nezareti* 1836 yılında Çavuşbaşılığı yerine kurulmuş ve 1870 yılında Adliye Nezareti’ne dönüştürülmüştür. Bkz. M. Z. Pakalın, a.g.s. c.1. s.408.

¹⁷⁰BOA., ML. VRD. TMT. nr. 9918, s.727.

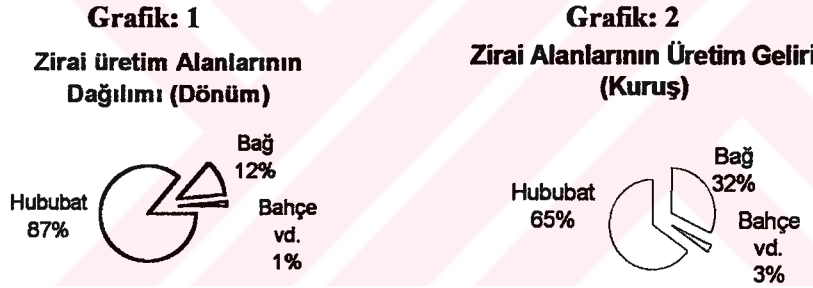
¹⁷¹BOA., ML. VRD. TMT. nr. 9918, s.803.

¹⁷²BOA., ML. VRD. TMT. nr. 9918, s.717.

yerleşen ve topraklarının icar geliri ile geçinen çiftlik (veya büyük toprak) sahibi bu ağalar, beyler sınıfının şehirde nüfuz ve kudretlerini arttırmak için devletten hizmet ve vazife koparmaya çalıştığı bilinmektedir¹⁷³.

Burdur'da çiftlik veya büyük arazi sahibi kişilerin şehrim eşrafından olduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan bazılarının devlet hizmetinde bulunmuş veya bulunan görevliler olduğu görülmektedir. Sipahi tekaüdü, müderris, kuzât vb. unvanlar kullananlar vardır.

Burdur'da büyük toprak sahibi beyler arasında sosyal ve iktisadi nüfuz mücadelesinin olduğu bilinmektedir¹⁷⁴. Çiftlik sahipleri ile çiftlik ahalisi arasındaki ilişki ve toprağın işlenmesi (veya işlenmemesi) ile ortaya çıkan durum, sosyal ve iktisadi bir yapı oluşturmuştur. Şehre yerleşen toprak beyleri topraklarının işletmesini kahyalara (veya vekillere) bırakmışlardır. Kahyalar ise insafsız muamelelerle köylüyü yıldırmaktadır. Kendilerine ait olmayan toprağı işleyen köylüler, ortakçılık usulünün psikolojisi ile toprağı sathi ve tahripkar bir şekilde işlemişlerdir. Bu durumda ziraat üretim azalmaya, köylü fakirleşmeye, beylerin gelirleri daralmaya ve çiftliler bozkırlaşmaya başlamıştır¹⁷⁵.

6- Üretime Ayrılan Toprakların Tahlili

Ziraat üretimin yapıldığı arazileri ürünlerin ziraat özelliklerine göre sınıflandırmak mümkündür. Yıllık ekim ve hasat yapılan (hububat, baklagiller gibi) ürünleri ekili bitkiler; köklü (ağaçlı) bağ ve meyve vb. dikili bitkiler gibi. Ancak biz, ziraat özelliklerin ayrıntılarına girmeden, ziraat üretimin gelir kaynağı olarak şehir ekonomisindeki yerinin genel değerlendirmesini yapacağız.

Şehirde ziraat üretim yapılan alanları başlıca ikiye ayırmak mümkündür. Hububat ziraatı, bağ ve bahçe ziraatı. Tablo 42'de ziraat alanların mahalle ve şehir ölçeğinde dağılımı görülmektedir. Şehirdeki toplam arazinin %55,9' u gayri mevrû alanlardır. Ekili-dikili arazi %44,1 kadardır.

¹⁷³ Ö. L.Barkan, İA., c.3, s. 392 vd.

¹⁷⁴ BOA., İ.D.H. nr. 1534-1525.

¹⁷⁵ Ö.L.Barkan, İA., c.3, s.392 vd.

Burdur'da toplam arazinin %44,1'inde ziraî üretim yapılmaktadır. Ziraî üretim yapılan arazinin %38,2'sinde hububat üretimi, %5,5'inde bağcılık ve %0,5'inde bahçe ziraatı yapılmaktadır. Sadece ziraî üretim yapılan arazi içerisinde yüzde dağılımı ise şöyledir: Hububat alanları %87, bağ yeri %12, bahçe %1 oranlarındadır. Şehirde ziraî faaliyetlerin esasını hububat üretiminin oluşturduğu görülmektedir. Ancak aşağıda açıklanacağı gibi şehir ahalisinin büyük çoğunluğunun ziraatçılıkla ilgisi bağcılık alanındadır.

a) Hububat Ziraatı

Burdur kazasında ziraî faaliyetler içerisinde en çok arazinin hububat üretimine ayrıldığı görülmektedir. Temettuat defterinde “mezrû tarla dönüm, hasılatı ...” olarak kaydedilen ekili tarla alanlarında, hangi çeşit ürünlerin yetiştirildiği açıklanmamıştır. Ancak mezrû tarla hasılatı olan hane reisine hinta (buğday) ve şaîr (arpa) öşürleri yazılmış olmasına bakılırsa mezrû (ekili) tarlada yetiştirilen ürünlerin genellikle buğday ve arpa olduğu anlaşılmaktadır. Mezrû tarla genel tanımlamasından başka, çok az sayıda bazı tarla bitkileri adıyla yazılmıştır. Bunlara ait toplam bilgiler Tablo 52'de verilmiştir. Ayrıca değerlendirilecektir.

Tablo 48: Hububat alanları ve gelirleri dağılımı

Mahalle Adı	Hane Sayısı	Hane Başına Dönüm	Hane Başına Gelir Kuruş	Dönüm Başı Verimlilik Krş
Hacı Ahmet	120	3,8	43,4	11,5
Hacı Ömer	52	2,6	29,4	11,4
Yenice	480	3,0	48,3	16,1
Hecin	131	0,9	7,2	8,4
Dere	65	1,2	17,8	14,4
Recep	73	0,6	13,2	21,5
Kuyu	83	3,9	32,5	8,4
Divan Baba	215	3,0	44,9	15,2
Manastır	89	11,7	143,2	12,2
Cami-i Kebir	89	9,2	75,8	8,3
Üçdibek	155	6,5	51,8	8,0
Yoğurtçu	53	5,3	24,2	4,6
Şeyh Sinan	234	4,2	63,0	14,9
Karasenir	141	7,7	117,2	15,2
Hacı İbrahim	117	4,1	30,2	7,4
Burç	79	4,8	77,2	16,0
Derslik	281	3,7	63,8	17,1
Rumiyân	179	0,0	0,0	0,0
Ermeniyân	84	0,0	0,0	0,0
Şehir Toplam ve Ortalama	2720	3,8	48,9	12,8

aa) Hububat Alanları

Şehirdeki ziraî faaliyetler genel olarak ele alındığında ekili tarla alanları ve gelirlerinin şehir ekonomisinde önemli bir yeri olduğu anlaşılmaktadır. (bkz. Tablo 28)

Grafik 1’de görüldüğü gibi şehirdeki ziraî alanların %38,2’sini, ziraî üretimin yapıldığı alanların %87’sini ekili tarla alanları oluşturmaktadır. Ekili tarlalardan elde edilen gelir şehir toplam temettuatının %13’ünü, ziraî gelir toplamının %65’ini sağlamaktadır.

Şehir ölçeğinde mahallelerin ekili tarım faaliyetlerine baktığımızda Üçdibek mahallesine ait 2358,5 dönüm ekili tarla, %15,8 oran ile en büyük miktardır. Buna en yakın Yenice mahallesindeki 1512 dönüm, ekili tarlaların %10,1’i kadardır. Ekili tarlaların en az olduğu mahallerde ise Dere mahallesinde 80 dönüm, %0,5 oranında; Recep mahallesinde 105 dönüm, %0,7 oranında ekili tarla vardır.

Ekili tarla dağılımında hane başına düşen dönüm miktarı olarak durum farklıdır. Buna göre en yüksek miktar Manastır mahallesinde 11,7 dönüm ve ikinci olarak Cami-i Kebir mahallesinde 9,2 dönüm olarak görülmektedir. Hane başına düşen ekili tarla en az olan mahalleler; Recep mahallesinde 0,6 dönüm ve Hecin mahallesinde 0,9 dönümdür. Şehir genelinde hane başına düşen ekili alan ortalaması 5,5 dönüm olarak çıkmaktadır. Ancak sadece ekili ve icar tarla sahibi 359 haneye düşen ortalama tarla miktarının 41,7 olduğu anlaşılmaktadır.

Ekili tarlalardan elde edilen gelirin dağılımında mahallelere göre farklılıklar vardır. Ekili tarla alanları ile gelir miktarı arasında belli bir orantı yoktur. %15,8 oranı ile en geniş ekili tarla alanına sahip Üçdibek mahallesinin geliri %7 oranında kalmaktadır. Ekili tarla alanı %7oranında olan Derslik mahallesinin gelirinin oranı ise %12,7 olarak çıkmaktadır.

Mahallelerde hane başına ekili tarla geliri ortalamasında en yüksek miktar manastır mahallesinde 143,8 kuruş, Karasenir mahallesinde 117,2 kuruştur. En düşük gelir ortalamaları ise Hecin mahallesinde 7,2 kuruş, Recep mahallesinde 13,2 kuruştur. Şehir toplamında hane başına ekili tarla geliri ortalaması ise 52 kuruştur.

Hane başına gelir ortalamasının ekili tarla sahibi 359 hane reisine göre alırsak 393,7 kuruş olduğu anlaşılmaktadır. Şehirde genel gelir ortalamasının 410 kuruş olduğu göz önüne alınırsa bu miktarın önemi daha açık görülecektir. Fakat bu gelir miktarı 2720 haneden 359’u için söz konusudur.

Şehirde ekili tarla sahibi 359 hanenin analizini yaptığımızda ortaya çıkan tablo genel ziraî faaliyetin profilini vermektedir. Ekili tarla sahibi 359 hane şehir nüfusunun %13,2'sini oluşturmaktadır. Şehirde mesleği ziraatçı olarak belirtilen 116 hane reisinden başka farklı mesleklerden 243 hane reisinin ekili tarla sahibi olduğu ortaya çıkmaktadır. 359 haneden sadece icar geliri olan 13 haneyi hariç tutarsak geriye 346 hane kalmaktadır. Ekili tarla sahibi 346 hane arasında ekili tarlaların dönüm olarak dağılımında durum şöyledir: 100 dönümün üzerinde ekili tarlası olan 12 haneye (ekili tarla sahibi hanelerin %3,5'i) ait miktar %24,9 dönüm; 1 ile 10 dönüm arasında ekili tarlası bulunan 111 haneye (%32) ait miktar ise %6,8 dönümdür. 10 dönüm ile 100 dönüm arasında tarlaya sahip olan 223 haneye (%64,4) ait miktar da %68,4 dönümdür.

Ekili tarla verimliliğinin şehir ortalaması dönümden 9,4 kuruştur. Mahallelere göre verimlilik farkı vardır. (bkz. Tablo 50) %0,7 oranı ile en az ekili tarlaya sahip olan Recep mahallesinde, 21,5 ile en yüksek verimlilik görülmektedir. En düşük verimlilik miktarı Yoğurtçu mahallesinde 4,6 kuruştur. Verimliliği etkileyen bir faktör olarak küçük (dönüm olarak az miktarda) toprak sahibi hanelerin ellerindeki tarlayı çeşitli ürünlerle ve işçilikle en iyi şekilde değerlendirme yoluna gittikleri düşünülebilir.

Gayrimüslimlerden ekili tarla ziraatı olan yoktur. Gayrimüslimlere ait 16 dönüm nadas tarla vardır. Gayrimüslim hane reislerinden mesleği ziraatçı olan yoktur. Bu durum gayrimüslimlerin ziraatçılıkla ilgilerinin bağıcılıkla sınırlı kaldığını göstermektedir.

ab) Hububat Fiyatları ve Üretim Miktarı

Hububattan alınan öşür miktarı kile ve fiyat olarak belirtilmiştir. Buna göre buğday ve arpa fiyatları aşağıdaki gibidir.

Buğday	1 kile	8 kuruş
Arpa	1 kile	4 kuruş

Şehirde buğday ve arpa üretim miktarı hakkında tahmini bir sonuca ulaşmak mümkündür. Hububat öşrü 1/10 olduğu hesabıyla¹⁷⁴ şehirde toplanan toplam buğday ve arpa öşürlerine göre üretim aşağıdaki miktarlarda gerçekleşmiştir.

Buğday	11367,5 kile	90940 kuruş
Arpa	10112,5 kile	40450 kuruş

Buğday ve arpa üretiminden elde edilen toplam gelirin, mevrû tarla gelirlerine yakın (132974,3 kuruş) olması bu hesabın yaklaşık olarak doğru olduğunu göstermektedir.

¹⁷⁴ bkz. Vergi bölümünde hububat öşrü dağılımı; s.104.

Tablo 50: Ziraî Ürünlerin Dönüm Başına Verimliliği

Ziraî Ürün Alanları	Toplam Hasıla	Toplam Dönüm	Hasıla / Dönüm Kuruş
Bağ	69010,4	2148,3	32,1
Bahçe vd.	6898,8	212	32,5
Hububat	141336,3	14967	9,4

b) Bağ ve Bahçe Ziraatı

Burdur'da ziraî faaliyetleri incelediğimizde en çok arazinin hububat üretimine ayrıldığı görülmektedir. Ancak, şehir ahalisinin büyük çoğunluğunun ziraat ile ilişkilerinin bağcılıkla sınırlı olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle bağcılığın şehirdeki ekonomik ve sosyal hayat içerisinde önemli bir yeri olduğunu düşünüyoruz. Bahçe ziraatı ise çok düşük seviyededir.

ba) Bağcılık

Burdur'da bağcılığın 15. yy. dan beri yapılan önemli bir ziraî faaliyet olduğu bilinmektedir.¹⁷⁵ Bağcılık, bilindiği gibi üzüm üreticiliğidir. Bağcılık çeşitli yıllık ürünlerin yetiştirilmesine dayana tarla tarımına kıyasla daha çok emek ve yoğun çalışmayı gerektiren bir ziraî alandır. Bu özelliğinden dolayı nüfusun yoğun bulunduğu kasaba ve şehir çevrelerinde yaygın olarak görülmektedir.¹⁷⁶

Bağcılığın Burdur şehir ekonomisinde önemli bir yeri olduğunu tespit ettik. Şehirdeki hanelerin %60,6'sını oluşturan 1647 hanenin bağ yeri ve bağcılık geliri vardır. Şehirdeki toplam arazinin %5,5'i, üretime ayrılan arazinin %12,2'si bağ alanıdır. Bağ alanlarının miktarı şehir toplamı içerisinde düşük olmasına rağmen, elde edilen gelirin oranı büyüktür. Toplam ziraî gelirin %31,8'i ve şehirdeki toplam temettuatın %6,3'ü bağcılık geliridir.

Mahalleler ölçeğinde bağcılığın durumuna baktığımızda (Tablo 49) en geniş bağ alanı 358,5 dönüm ile Yenice mahallesindedir. Ancak hane başına dönüm ortalamasına göre en yüksek oran Burç mahallesi 1,6 dönüm ve Üçdibek mahallesinde 1,4 dönüm olarak görülmektedir. Mahalleler içerisinde bağ alanı en az olanlar ise Dere mahallesinde toplam 34,5 dönüm; hane başına 0,5 dönümdür. Rum mahallesinde toplam 71,5 dönüm bağ yeri vardır; hane başına 0,4 dönüm düşmektedir.

¹⁷⁵ Z. Arıkan, a.g.e., s.108.

¹⁷⁶ T. Güran, Tarım Ekonomisi, s.239.

Hane başına dönüm baz alındığında, mahallelerde 0,4 dönüm ile 1,6 dönüm arasında değişen dağılım olduğu; şehir ortalamasının ise 0,8 dönüm olduğu görülmektedir. Ancak bu ortalama şehirdeki toplam hane sayısına göredir. Sadece bağ yeri sahibi 1647 haneye göre ortalama alacak olursak, hane başına 1,3 dönüm bağ yeri olduğu görülecektir.

Tablo 49: Bağcılık Alanları ve Gelir Dağılımı

Mahalle Adı	Hane Sayısı	Bağ Dönüm	Bağ Toplam Hasıla Kuruş	Hane Başına Dönüm	Hane Başına Gelir Kuruş	Dönüm Başı
						Verimlilik Krş
Hacı Ahmet	120	90,5	2750	0,8	22,9	30,4
Hacı Ömer	52	51	1490	1,0	28,7	29,2
Yenice	480	358,5	9801,8	0,7	20,4	27,3
Hecin	131	106,5	2642	0,8	20,2	24,8
Dere	65	34,5	1039,5	0,5	16,0	30,1
Recep	73	45	1168,5	0,6	16,0	26,0
Kuyu	83	68,5	1725,8	0,8	20,8	25,2
Divan Baba	215	137	4221,8	0,6	19,6	30,8
Manastır	89	54,5	1575	0,6	17,7	28,9
Cami-i Kebir	89	94	5063,5	1,1	56,9	53,9
Üçdibek	155	218,5	7426	1,4	47,9	34,0
Yoğurtçu	53	60	2836,8	1,1	53,5	47,3
Şeyh Sinan	234	195,5	9603,9	0,8	41,0	49,1
Karasenir	141	74,5	2123,5	0,5	15,1	28,5
Hacı İbrahim	117	124	3528	1,1	30,2	28,5
Burç	79	125,5	2205	1,6	27,9	17,6
Derslik	281	197,8	5983,5	0,7	21,3	30,3
Rumiyân	179	71,5	2405	0,4	13,4	33,6
Ermeniyân	84	41	1421	0,5	16,9	34,7
Şehir Toplam ve Ortalama	2720	2148,25	69010,4	0,8	25,4	32,1

Bağcılık gelirin mahalle ölçğinde dağılımı, bağ alanları ile orantılı değildir. Şeyh Sinan mahallesinde (bağ alanlarının %9,1'i) 195,5 dönüm bağ yerinden, 9603,9 kuruş (bağcılık gelirin %13,9'u) gelir elde edilmektedir. Cami-i Kebir ve Yoğurtçu mahallelerinde de bu fark görülmektedir. Nitekim mahallelerde hane başına bağcılık geliri ortalaması en yüksek (56,9 kuruş) Cami-i Kebir mahallesindedir. En düşük ortalama Rum mahallesinde 13,4 kuruş; Müslüman mahallelerden, Karasenir mahallesinde 15,1 kuruş olarak görülmektedir.

Hane başına ortalama bağ gelirlerini sadece bağ yeri sahibi 1647 haneye göre yaptığımızda, hane başına 41,9 kuruş ortalama gelir olduğunu görüyoruz. Bu miktardaki

gelirin şehirdeki gelir durumu (ortalama gelir 410 kuruş) dikkatte alındığında önemli olduğu söylenebilir.

Bağcılığı, dönümden elde edilen gelir (verimlilik) açısından değerlendirdiğimizde hububat üretiminden çok yüksek oranda olduğu görülmektedir. (bkz. Tablo 50) Bağ alanları verimliliğinin şehir ortalaması 32,1 kuruştur. Mahallelerde verimlilik ortalaması en yüksek miktar Cami-i Kebir mahallesinde 58,9 kuruş; en düşük miktar Burç mahallesinde 17,6 kuruş olarak görülmektedir.

Şehirde bağ alanı sahibi 1647 hanenin durumuna bakarak bağcılığı değerlendirmek, şehir halkı için bağcılığın önemini daha iyi açıklamaktadır. Şehir nüfusunun %60,6'sını oluşturan 1647 hanenin az-çok (0,25 dönümden -10 dönüme kadar) bağ yeri olduğunu görüyoruz. 1647 hane reisinden sadece 45 tanesinin mesleği ziraatçıdır. Şehirde mesleği ziraatçı olan 71 hane reisinin bağ yeri yoktur. Bu durum bağcılığın, hemen her meslek ve her gelir seviyesindeki pek çok hanenin faaliyet alanı ve gelir kaynağı olduğunu göstermektedir.

Bağ alanlarının büyüklüğü ve hanelere göre dağılımında şehirdeki genel ekonomik profili görmek mümkündür. 2 dönümden büyük bağ yeri sahibi 153 hanenin (bağ alanı sahibi hanelerin %9,3'i) sahip olduğu 520,5 dönüm, şehirdeki toplam bağ alanının %24,6'sını oluşturmaktadır. Öte yandan 0,25 ile 1,5 dönüm arasında bağ yeri sahibi 676 (bağ alanı sahibi hanelerin %41'i) hanenin, 204,3 dönüm bağ alanı, şehirdeki toplam bağ alanının %9,1'i kadardır. Bu iki uç arasında kalan 1,5 dönüm ve 2 dönüm bağ yeri sahibi 409 (bağ alanı sahibi hanelerin %24,8'i) haneye ait 711 dönüm bağ alanı ise toplam bağ alanının %33,7'sini oluşturmaktadır.

Bağcılığı etnik ayrıma göre değerlendirecek olursak; gayrimüslimlere ait 112,5 dönüm bağ alanı, toplam bağ alanlarının %5,2'sini oluşturmaktadır. Bağ gelirleri de 3826 kuruştur. Toplam bağ geliri içerisinde %5,5 paya sahiptir. Gayrimüslimlerin şehirdeki hane oranı %9,7 olduğu göz önüne alınırsa, bu miktarın düşük olduğu anlaşılacaktır. Nitekim hane başına bağ alanı en düşük miktar 0,4 dönüm ile Rumiyân mahallesindedir. Aynı şekilde hane başına en düşük bağ geliri de 13,4 kuruş olarak yine Rumiyân mahallesindedir.

Tablo 51: Ziraî Gelirlerin Dağılımı

Mahalle	Hane	Bağ	Bahçe	MezruTarla*	Toplam	Şehir Toplam	Hane Başına
Adı	Sayısı	Hasıla Krş	Hasıla Krş	Hasıla Krş	Hasıla Krş	İçinde %	Hasıla Kuruş
Hacı Ahmet	120	2750	549,0	5273,5	8572,5	3,9	71,4
Hacı Ömer	52	1490	201,5	1920,5	3612,0	1,7	69,5
Yenice	480	9801,75	1301,5	23314	34417,3	15,8	71,7
Hecin	131	2642	421,0	1400	4463,0	2,1	34,1
Dere	65	1039,5	0,0	1154	2193,5	1,0	33,7
Recep	73	1168,5	285,0	1095,5	2549,0	1,2	34,9
Kuyu	83	1725,75	0,0	2695,75	4421,5	2,0	53,3
Divan Baba	215	4221,75	659,0	10699,5	15580,3	7,2	72,5
Manastır	89	1575	132,5	14127	15834,5	7,3	177,9
Cami-i Kebir	89	5063,5	509,0	7155	12727,5	5,9	143,0
Üçdibek	155	7426	10,0	9960,75	17396,8	8,0	112,2
Yoğurtçu	53	2836,75	248,0	2386	5470,8	2,5	103,2
Şeyh Sinan	234	9603,9	1180,8	15370,75	26155,4	12,0	111,8
Karasenir	141	2123,5	168,0	17004,5	19296,0	8,9	136,9
Hacı İbrahim	117	3528	315,0	3708,5	7551,5	3,5	64,5
Burç	79	2205	234,5	6149	8588,5	4,0	108,7
Derslik	281	5983,5	442,0	17922	24347,5	11,2	86,6
Rumiyân	179	2405	120,0	0	2525,0	1,2	14,1
Ermeniyân	84	1421	122,0	0	1543,0	0,7	18,4
TOPLAM	2720	69010,4	6898,8	141336,25	217245,4		79,9

*İcar tarla gelirleri dahil edilmiştir.

bb) Bahçecilik

Bahçe, çeşitli meyve ve sebze üretiminin yapıldığı küçük bağ, genellikle evlere bitişik yerler olarak tanımlanmaktadır.¹⁷⁷ Burdur'da bahçe ve bostan ziraatının 15-16. yy. lardan beri yapıla geldiğini ve sebze meyve yetiştiriciliği anlamında kullanıldığını görüyoruz.¹⁷⁸

Temettuat defterinde bahçe ziraatının muhtevasını açıklayan bilgi yoktur. Bahçe dönüm, hasılat ve öşrü verilmiştir. Bahçe ziraatı 0,5 dönüm ile 5 dönüm büyüklüğünde alanlarda yapılmaktadır. Gelir kaynağı olarak gösterildiğine göre hanelerin kendi ihtiyaçlarını karşılamak için ekip diktikleri sebze-meyve ziraatı olarak sınırlamak mümkün görülmemektedir. Bahçesini icara vererek kira geliri elde eden haneler de vardır. Burdur'da yetişen ürün çeşitleri ile ilgili 15-16. yy. kayıtlarında muhtelif bahçe ve bostan ürünlerinden başka özellikle çevre köylerde olmak üzere pamuk ve afyon yetiştirildiğini görüyoruz.¹⁷⁹

¹⁷⁷ Ş.Sami, a.g.s., s.269.

¹⁷⁸ Z. Arıkan, a.g.e., s.108-109.

¹⁷⁹ Z. Arıkan, a.g.e., s.110.

Temettuat defterinde ziraat geliri olarak kaydedilen mevrû tarla, bağ ve bahçeden başka az sayıda çeşitli ürünler adıyla yazılarak gelir ve dönüm miktarları verilmiştir. (bkz. Tablo 52) Bu ürün çeşitlerinin üretiminin tabloda görüldüğü kadarıyla sınırlı kaldığı düşünülemez. Muhtemelen bahçe ve ekili tarla gelirleri içerisinde genel olarak verilmiş olabilir. Biz de değerlendirmemizi yaparken bunlardan yonca, çayır gibi ürünleri ekili tarla; bostan, lahana, soğan gibi ürünleri bahçe ziraatı içerisinde katarak yaptık.

Bahçe ziraatını şehir ölçeğinde değerlendirdiğimizde ziraat alanları toplamının %0,5'i üretim yapılan ziraat alanları içerisinde %1,2 paya sahiptir. Ziraat geliri içerisindeki payı %3,2 kadardır.

Bahçe ziraatı ile ilgisi olan 113 hane vardır. Bunlardan %62'sinin bahçesi 0,5 ile 1 dönüm büyüklüğündedir. 1,5-2 dönüm büyüklüğünde bahçesi olan haneler %12 ve 3-5 dönüm arasındaki bahçe sahibi haneler %4 oranındadır. Bahçe ziraatında verimlilik dönüm başına 32,5 kuruş olarak gerçekleşmektedir. Bu miktar bağ verim miktarına yakın bir miktardır.

Bahçe ziraatının şehir ölçeğinde çok düşük seviyede kalması yoğun çalışmayı ve emeği gerektiren bir ziraat uğraşı olmasından kaynaklanıyor olabilir.

Tablo 52: Ekili Alan Ürün Çeşitleri

Ürün	Dönüm	Hasıla	Öşür
Yonca	16	1437	106
Bostan	16	1373	120
Afyon	2	366	
Lahana	1	15	
Soğan	1	270	10
Çayır	100	60	0
Kendir		27	0
Fasulye	1	120	8
	137	3668	244
Bahçe	56,5	1570,5	165,5
Toplam	193,5	5238,5	409,5

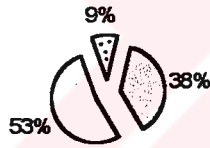

B) HAYVANCILIK

Osmanlı Devleti'nin iktisadi yapısının temelini üretim ve emeğe dayalı küçük ölçekli sınai üretimi oluşturmakta idi. Geleneksel tarım toplumu özelliği gösteren Osmanlı Devleti'nde her bölge ve hatta her şehir ayrı bir ekonomik birim niteliğinde kendi kendine yetmeye çalışıyordu.¹⁸⁰ Köyler (kırsal bölgeler) tarım ve hayvancılığa yönelmiş, kaza merkezleri (şehirler) el sanatları ile küçük ölçekli sınai üretimi ve ticaret merkezleri haline gelmişti. Şehirde tarım ve hayvancılık faaliyetleri ailenin ihtiyacını karşılamak ve az da olsa ek bir geçim kaynağı olmak üzere yapılmaktadır.¹⁸¹ Burdur şehir merkezinde ziraat bölümünde açıklandığı gibi halkın az çok bağ-bahçe ile uğraştığı görülmektedir. Burdur'da halkın hayvancılıkla ilgisinin de bağ-bahçe tarımı ile orantılı olduğu söylenebilir. Şehirde bulunan toplam 2720 haneden 1276'sının hayvanları vardır. Hayvan sahibi hanelerden sadece 250 hanenin hayvancılık geliri görülmektedir. 1076 hanenin kendi ihtiyacı için hayvan beslediği anlaşılmaktadır.

Grafik: 3

Hanelere Göre Hayvancılığın Dağılımı

- Hayvancılık Geliri Olan Hane Sayısı 250
- Geliri Olmayan Hayvan Sahibi Hane Sayısı 1026
- Hayvanı Olmayan Hane Sayısı 1444

Hayvancılık gelirleri şehir toplam gelirinin içinde %4,3 miktarındadır. Bu miktarın %3,1'i yük ve binek hayvanları ile nakliyecilikten elde edilen gelir olduğu dikkate alınırsa, küçük ve büyük baş hayvancılık geliri sadece %1,2 kadardır.

Hayvancılık geliri olan haneler içinde mesleği kiracılık (nakliyecilik-taşımacılık) ve davarcılık olanlar ile ziraatçı ve tüccar sınıftan olanlar önemli bir yer tutmaktadır. En yüksek hayvancılık geliri (kiracılık hariç) 925 kuruş olup, Hecin mahallesinde bir bezzaz esnafına aittir. Hayvancılık gelirine kiracılık gelirini dahil ettiğimizde, Derslik mahallesinden bir ziraatçı 1190 kuruş ile en yüksek hayvancılık gelirine sahip görülmektedir. Hayvancılık geliri 500 kuruşun üstünde olan 20 haneden 16'sı nakliyecisi, 2'si tüccar, 1'i ziraatçı ve 1'i kasaptır.

¹⁸⁰ Ş. Mardin, a.g.e., s.213 vd.

¹⁸¹ Bu durumu Temettuât defterlerine göre açıklayan örnek için bakınız: M. Ekincikli, a.g.t., s.88; S.Öztürk, a.g.e., s.83.

Şehirde hayvancılık mahallelere göre farklılık göstermektedir. Tablo 53'de görüldüğü gibi hayvancılığı küçük baş, büyük baş ve yük - binek hayvanları olarak ayrı ayrı değerlendirdik. Çok az da olsa arıcılık yapılmaktadır; bölümün sonunda inceledik.

Tablo 53: Hayvan Sayısı ve Gelir Dağılımı

Mahaller	Hane Sayısı	Yük ve Binek Hayvanları		Büyük Baş Hayvanlar		Küçük Baş Hayvanlar		Hayvancılık Gelirleri Toplamı
		Sayı	Hasıla	Sayı	Hasıla	Sayı	Hasıla	Kuruş
Hacı Ahmet	120	56	100	22	110	223	396	606
Hacı Ömer	52	44	350	5	50			400
Yenice	480	361	5375	76	525	2103	2543	8443
Hecin	131	87	2100	13	65			2165
Dere	65	43	200	12	55	50	50	305
Recep	73	28	0	4		40	40	40
Kuyu	83	67	1375	18	90	75	30	1495
Divan Baba	215	229	3740	29	90	460	459	4289
Manastır	89	161	2785	10	40	165	165	2990
Cami-i Kebir	89	77	965	30	160	343	658	1783
Üçdibek	155	161	1839	18	65	691	1235	3139
Yoğurtçu	53	26	150	2	20	69	81	251
Şeyh Sinan	234	274	3087	27	200	1190	1473	4760
Karasenir	141	202	3414	36	164	130	226	3804
Hacı İbrahim	117	105	2105	15	125	201	217	2447
Burç	79	79	1250	13	70	894	1565	2885
Derslik	281	196	3350	43	155	621	891	4396
Rumiyân	179	126	1490	22	90	345	622	2202
Ermeniyân	84	30	0			15	30	30
Toplam	2720	2352	33675	395	2074	7615	10681	46430

* Kiracılık Gelirleri Yük - Binek Hayvanları Hasılatı İçinde Gösterilmiştir.

1- Küçükbaş Hayvancılık

Küçükbaş hayvanlar olarak koyun ve keçi türleri incelenecektir. Temettuat kayıtlarında koyun ve keçi türünde hayvanlara ait bilgiler bulunmaktadır. Bu türe ait hayvanların; yoz veya sağmal olduğu belirtilmiş, hasılası yazılmış, kuzu ve oğlak sayısı verilmiştir. (bkz. Tablo 54) Kayıtlarda kümes hayvanları ile ilgili bilgi yoktur.

Grafik: 4

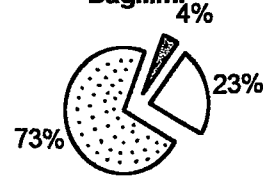
Şehirdeki Hayvanların Sayısal Dağılımı

- ▣ Yük ve Binek Hayvanlar
- ▣ Büyük Baş Hayvanlar
- Küçük Baş Hayvanlar

Grafik: 5

Hayvancılık Gelirlerinin Dağılımı

- ▣ Yük ve Binek Hayvanlar
- ▣ Büyük Baş Hayvanlar
- Küçük Baş Hayvanlar

Küçükbaş hayvan besiciliği ayrı bir iş kolu oluşturmaktadır. Çünkü az veya çok muayyen bir sayıdan oluşan sürüler halinde beslenen koyun ve keçi yetiştiriciliği için belli sayıda insan ve iş gücüne ihtiyaç vardır. Ayrıca ev besiciliği (yada bir çiftlik, mandıra kurarak) yapılmadığı, hayvanların beslenmesinin tamamen tabii kaynaklara bağlı olduğu yerlerde bu zorunluluk daha belirgin ortaya çıkmaktadır. Burdur'da küçük baş hayvanların hanelerdeki sayısal dağılımı da bu durumu göstermektedir. 1 ile 10 baş hayvanı olan sadece 5 hane vardır. 10 ile 50 baş arası hayvanı olan 38 hane, 50 baştan fazla (en fazla 384) hayvanı olan 55 hane vardır.

Bu durum, küçük baş hayvancılığının hanenin ihtiyacını karşılamaktan çok kazanç sağlamaya yönelik olduğunu göstermektedir. Küçük baş hayvanlar et, süt, yağ gibi besin maddelerinin yanı sıra yün ve deri gibi sınai ham maddeleri ile ticarî kazanç sağlanmasında önemli bir kaynaktır.

Küçük baş hayvan yetiştiriciliğini geçim kaynağı bir meslek olarak yapanlara "davarcı" denilmektedir. Şehirdeki 11 davarcıya ait toplam hayvan sayısı 2114'dir; ve oranı %27,8'dir. Davarcılardan başka sürü sahibi olan, ziraatçılar çoğunlukta olmak üzere çeşitli mesleklerden hane reisleri vardır. Küçükbaş hayvan toplamı en çok olan Burç mahallesinden bir kasaptır. Bu kasap 60 koyun ve 324 keçiden, 564 kuruş gelir sağlamaktadır.

Küçük baş hayvanlar olarak değerlendirmeye aldığımız koyun ve keçi sayı toplamı 7615'dir. Bu miktarın %70,7 oranındaki 5460'ı keçi, %28,3 oranındaki 2155'i koyun cinsinden oluşmaktadır. Keçilerden 5773,5 kuruş (%54), koyunlardan 4907,5 (%46) olmak üzere toplam 10681 kuruş yıllık gelir sağlanmaktadır. Bu miktarın şehirdeki hayvancılık gelirinin %22,9'u olduğunu görüyoruz. (bkz. Grafik 5)

Tablo 54: Küçükbaş Hayvan Sayıları ve Gelirleri Dağılımı

Mahalleler	Hane Sayısı	Koyun					Keçi					Küçük Baş Toplam	
		Yoz	Hasıla	Sağ	Hasıla	Kuzu	Yoz	Hasıla	Sağ	Hasıla	Oğlak	Sayı	Hasıla
		Sayı	Kuruş	Sayı	Kuruş	Sayı	Sayı	Kuruş	Sayı	Kuruş	Sayı		
Hacı Ahmet	120	21	52	71	284	71	60	60				223	396
Hacı Ömer	52												
Yenice	480	100	242	149	556	109	577	577	584	1168	584	2103	2543
Hecin	131												
Dere	65						10	10	20	40	20	50	50
Recep	73						10	10	15	30	15	40	40
Kuyu	83						45		15	30	15	75	30
Divan Baba	215	37	40				187	183	118	236	118	460	459
Manastr	89						45	45	60	120	60	165	165
Cami-i Kebir	89	4	8	149	451	4	25	25	87	174	74	343	658
Üçdibek	155	100	200	175	613	85	100	100	161	322	70	691	1235
Yoğurtçu	53	4	8	4	16	4	35	35	11	22	11	69	81
Şeyh Sinan	234	76	152	85	337	85	424	464	260	520	260	1190	1473
Karasenir	141	30	60	33	132	33			17	34	17	130	226
Hacı İbrahim	117			8	32	8	65	65	60	120	60	201	217
Burç	79	79	192,5	155	670	75	196	226,5	201	476	188	894	1565
Derslik	281	39	78	71	284	31	197	197	166	332	117	621	891
Rumiyân	179	53	86	96	384	96	51	146	49	6		345	622
Ermeniyân	84	15	30									15	30
Toplam	2720	558	1148,5	996	3759	601	2027	2144	1824	3630	1609	7615	10681

Hayvanların yıllık hasılat miktarı cinsine göre değişmektedir. Burdur'da yoz keçiden 1 kuruş, sağmal keçiden 2 kuruş yıllık hasılat; koyunlardan yoz koyundan 2 kuruş, sağmal koyundan ise 3 kuruş bazen 4 kuruş yıllık hasılat kaydedildiği görülmektedir. Oğlak ve kuzulara hasılat yazılmamıştır.

Burdur'da küçük baş hayvanların %71,7'sini oluşturan keçi cinsinin, %28,3 oranında olan koyun cinsinden daha çok olduğu görülmektedir. Hayvan başına yıllık hasılat koyunlarda daha yüksek olmasına rağmen daha çok keçi besiciliğinin yapılması, emek ve faaliyet farklılığı ile açıklanabilir. Koyun besiciliğinde hazır yiyeceğe (özellikle kış aylarına) daha çok ihtiyaç olması; keçi cinsinin ise doğal kaynaklardan (dağlık yerlerde) beslenmesi bu cinsin tercih edilmesinde önemli bir sebeptir.¹⁸³

Mahallelere göre hayvan dağılımında en fazla hayvan sayısı, Yenice mahallesinde görülmektedir. Bu mahalledeki 2103 baş hayvan, toplam küçükbaş hayvanların %23,8'ini

¹⁸³ Günümüzde de yörede daha çok keçi cinsinin beslendiği görülmektedir.

oluşturmaktadır. Bunun nedeni, şehirdeki 11 davarcının Yenice mahallesinde olması ve mahalle hane sayısının fazla olmasındandır. Nitekim haneye düşen hayvan sayısı ortalaması 5,3'te kalmaktadır. Oysa 79 haneli Burç mahallesindeki 894 baş küçükbaş hayvanın, hane başına ortalama sayısının 11,3 ve hasılatının 19,9 kuruş ile şehirde en yüksek miktarları oluşturduğu görülmektedir. Küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin hiç yapılmadığı, Hacı Ömer, Hecin mahalleleri veya az sayıda hayvan bulunan mahallerde de vardır. Dere mahallesinde 50 baş, Recep mahallesinde 40 baş hayvan bulunmaktadır. (bkz. Tablo 54)

Gayrimüslimlerin durumuna baktığımızda; Ermeni mahallesinde 15 yoz koyun vardır. Rumiyan mahallesinde toplam 345 küçükbaş hayvandan 622 kuruş hasılat sağlanmaktadır. Hane başına ortalama 1,4 baş hayvan düşmektedir. Bu oran müslüman hanelerde 3 baş olarak görülmektedir.

2- Büyükbaş Hayvancılık

İncelediğimiz temettuat defterinde kayıtları bulunan inek ve camus cinsinden hayvanları büyükbaş hayvanlar olarak değerlendirdik. Temettuat kayıtlarında söz konusu hayvanların yoz veya sağmal durumu, hasılatları ve yavrularına ait sayısal değerler verilmiştir.

Burdur'da büyükbaş hayvan besiciliği, hanenin süt, yağ, peynir gibi gıda maddeleri ihtiyacını karşılamak için yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu amaçla hemen her hanenin en az bir hayvan beslemesi beklenebilir. Ancak o kadar yaygın görülmemektedir. Şehirdeki 2720 hanenin %6,1'i oranındaki 165 hanenin büyükbaş hayvanı vardır. Bunlardan 56 hanenin 1 baş hayvanı, 95 hanenin 2-4 arasında hayvanı vardır. Yani 151 hanenin kendi ihtiyacı için bu hayvanları beslediği açıktır. 5 baştan fazla hayvanı olan 14 hane vardır. 14 hanenin 123 baş hayvanı toplam büyük baş hayvan sayısının %31'ini oluşturmaktadır. Bu 14 hanenin 8'i ziraatçıdır. Diğerleri çeşitli mesleklerdendir.

Büyükbaş hayvanların toplam sayısı 395'dir. Bunlardan %43,3 oranındaki 171'i inek cinsi, %56,7 oranındaki 224'ü camus cinsi hayvanlardır. Şehirdeki toplam hayvan sayısının %3,8'idir. Camus cinsinin inek cinsinden fazla olduğu görülmektedir. Büyükbaş hayvanların toplam gelirlerinin %37,8'i 784 kuruş İneklerden, %62,2 oranında olan 1315 kuruş camuslardan sağlanmaktadır. Büyükbaş hayvanların toplam geliri 2074 kuruştur. Bu miktar şehirde hayvancılıktan sağlanan gelirin %4'ünü oluşturmaktadır. (bkz. Grafik 5)

1844 yılında Burdur'da, büyük baş hayvanlardan hayvan başına yıllık hasılat sağmal inekten 15-20 kuruş, sağmal camustan 25 kuruş olarak kaydedildiği görülmektedir.

Aynı dönemde Mudurnu kazasında sağmal inekten 30 kuruş, sağmal camustan 40 kuruş hasılat kaydedilmiştir.¹⁸⁴

Mahallelere göre hayvan dağılımında şehir ortalamasına göre çok fazla hayvanı olan haneler dağılımı etkilemektedir. Derslik mahallesinde toplam 43 baş hayvanın 25'i, 240 numaralı hanede kayıtlı bir ziraatçıya aittir. Yine Hacı Ahmet mahallesindeki 22 baş hayvanın 13'ü, 55 numaralı hanede kayıtlı ziraatçıya (Tımar beyi) aittir. Büyük baş hayvanların cinsine ve mahallelere göre dağılımı tablo 55'de gösterilmiştir.

Tablo 55: Büyük Baş hayvanların sayıları ve gelirleri dağılımı

Mahalleler	Hane Sayısı	İnek					Camus				Büyük Baş Toplam	
		Yoz Sayı	Sağ*. Sayı	Hasıla Kuruş	Bzğ Sayı	Dan Sayı	Yoz Sayı	Sağ. Sayı	Hasıla Kuruş	Potak Sayı	Sayı	Hasıla
Hacı Ahmet	120	3	4	60	2	4	7	2	50		22	110
Hacı Ömer	52						1	2	50	2	5	50
Yenice	480	8	11	175	11	6	14	14	350	12	76	525
Hecin	131	2	1	15	1	1	4	2	50	2	13	65
Dere	65	1	8	55	1	2					12	55
Recep	73						3			1	4	
Kuyu	83	1	2	40	2		9	2	50	2	18	90
Divan Baba	215	6	2	40		4	15	2	50		29	90
Manastır	89	1	2	40	2	2	3				10	40
Cami-i Kebir	89		2	40	2		18	5	120	3	30	160
Üçdibek	155	3	1	15			11	3	75		18	65
Yoğurtçu	53		1	20	1						2	20
Şeyh Sinan	234	3	3	55	2	2	4	6	145	7	27	200
Karasenir	141	4	8	114	8	4	10	2	50		36	164
Hacı İbrahim	117						4	5	125	6	15	125
Burç	79	2	1	20		4	4	2	50		13	70
Derslik	281	3	2	30		9	24	5	125		43	155
Rumiyân	179	6	4	65	4	2	5	1	25		22	90
Ermeniyân	84											
TOPLAM	2720	43	52	784	36	40	136	53	1315	35	395	2074

(Sağ. :Sağmal Bzğ. :Buzağı)

3- Yük ve Binek Hayvanları

Temettuat kayıtlarında sayıları ve nitelikleri belirtilen öküz, merkep, beygir, katır, kısrak ve deve cinsi hayvanlara ait bilgileri yük ve binek hayvanları başlığı altında inceledik. Makinalaşmanın gerçekleşmediği (sanayi öncesi) tarım toplumlarında, koşum ve taşımacılık amacıyla kullanılan bu hayvanlar; birikmiş bir servet (sermaye donanımı)

¹⁸⁴ M. Ekincikli, a.g.t., s.89.

niteliğinde değerlendirilmektedir.¹⁸⁵ Ziraî ve ticarî bir fayda amacıyla yetiştirildiği açıkça görülen bu hayvanlara sahip olana haneler ikiye ayrılmaktadır. Bazı hanelerin kendi ziraî faaliyetleri ile yük ve binek ihtiyaçları için bu hayvanlara sahip oldukları; bazı hanelerin ise kazanç sağlamak amacıyla taşımacılığı meslek haline getirdikleri için bu hayvanlara sahip oldukları anlaşılmaktadır.

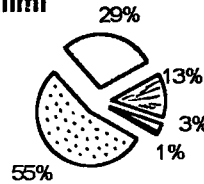
Yük ve binek hayvanlarının genel sayısal değerlerini verdikten sonra ayrıntılı değerlendirmeye geçeceğiz. Tablo 56'da görüldüğü gibi toplam hayvan sayısı 2352'dir. Şehirdeki toplam hayvan sayısının %23'ü olduğu grafik 4'de görülmektedir. Toplam gelirleri 33675 kuruş olup şehirdeki toplam hayvancılık gelirinin %72'sini oluşturmaktadır. (bkz. Grafik 5)

Şehirde hayvancılıkla ilgisi olan 1276 hanenin 1223'ünde yük ve binek hayvanı vardır. Şehirdeki hane sayısının %45'i demektir. Bir başka ifadeyle şehirde küçükbaş hayvancılıkla ilgisi olan 98 hane, büyükbaş hayvancılıkla ilgisi olan 165 hane vardır. Yük ve binek hayvanı olan 1223 hane vardır. Bunlardan 116 hane yük ve binek hayvanlarından gelir sağlamakta, 1107 hane ise kendi ihtiyacı için kullanmaktadır. Bu durum şehir halkının hayvancılıkla ilgisinin daha çok bu alanda olduğunu açıkça göstermektedir. Yük ve binek hayvanlarının hanelere göre dağılımı halkın ilgisini ve amacını daha iyi açıklamaktadır. Grafik 6'da görüldüğü gibi sadece 1 baş yük binek hayvanı olan hane sayısı 775 olup toplam Yük ve binek hayvanı olan hanelerin %63,4'dür. 2-4 baş hayvanı olan 360 hanenin oranı %29,4'dür. 5-10 baş hayvanı olan 73 hanenin oranı %6'dır. 10 baştan fazla hayvanı olan 12 hanenin oranı %1'dir. Şehir ölçeğinde hane başına ortalama yük-binek hayvanı oranı 0,9 olarak çıkmaktadır.

Grafik: 6

Yük ve Binek Hayvanlarının Hanelere Dağılımı

- Yük Binek Hayvanı olmayan Haneler
- 1 Baş Hayvanı olan Haneler
- ▨ 2 - 4 Baş Hayvanı olan Haneler
- 5 -10 Baş Hayvanı olan Haneler
- 10 'dan Fazla Hayvanı olanlar

Yük binek hayvanlarının cinslerine ve dağılımına baktığımızda; merkep 998, beygir 510 ve kısrak 246 baş olduğunu görüyoruz. Bunlardan başka 167 katır, 58 tay ve 88 deve vardır. Koşum amaçlı kullanılan öküz sayısı 285 kadardır. Yük ve binek hayvanlarından sadece kısrak için hayvan başına yıllık hasılat yazılırken, yoz kısrak olarak belirtilenlere hasılat yazılamamıştır.

¹⁸⁵ T. Güran, Tarım Ekonomisi, s.258.

Gelir sağlayan diğer yük hayvanlarına ait hasılat “hamule ticaretinden ....” veya “kiracılığında .....” açıklaması ile ayrı bir temettuat bedeli yazılmıştır. Yük binek hayvanlarından sağlanan toplam gelir; kısırak hasılatı ve kiracılıktan elde edilen gelirlerin toplamından oluşmaktadır. Yük binek hayvanlarının toplam gelirlerine göre yaptığımız sıralamada, şehirdeki hane sayısının %4,3’ü olan 116 hanenin yük ve binek hayvanı geliri olduğunu gördük. Yük ve binek hayvanı sahibi 1107 hanenin ise bu hayvanlardan geliri yoktur. Bu ölçekteki sıralamada en yüksek gelir taşımacılık mesleğinden olan kiracı ve deveçiler ile sahip olduğu hayvanlardan taşımacılık geliri elde eden ziraatçı, tüccar ve diğer mesleklerden hanelere aittir. Gelir sıralamasında en yüksek gelir 1075 kuruş taşımacılık geliriyle Divan Baba mahallesinden bir deveçiye aittir. İkinci sırada 1020 kuruş geliri olan Divan Baba mahallesinden bir kiracı (nakliyecisi), üçüncü sırada ise 400 kuruş kısırak ve 600 kuruş kiracılık geliri olan Derslik mahallesinden bir ziraatçı gelmektedir. Yük ve binek hayvanı sahipleri içinde en düşük gelir 15 kuruş; gelir ortalaması da 295 kuruştur.

Tablo 56: Yük ve Binek Hayvanlarının Sayıları ve Gelirlerinin Dağılımı

Mahalleler	Hane Sayısı	Öküz Sayı	Merkep Sayı	Beygir Sayı	Katır Sayı	Kısırak		Tay Sayı	Deve		Yük - Binek Toplam	
	Sayı					Sayı	Sayı		Hasıla	Sayı	Hasıla	Sayı
Hacı Ahmet	120	11	20	19	3	3	100				56	100
Hacı Ömer	52		13	10	3	11	350	7			44	350
Yenice	480	55	177	72	23	10	600	7	17	1275	361	1875
Hecin	131	2	45	25	12	3	900				87	900
Dere	65		36	7							43	
Recep	73		17	11							28	
Kuyu	83		24	15	5	18	750		5	625	67	1375
Divan Baba	215	17	101	52	14	22	50		23	3345	229	3395
Manastır	89	53	66	20	13	9	350				161	350
Cami-i Kebir	89	19	18	22	3	6	65	3	6	450	77	515
Üçdibek	155	11	62	36	19	26	464		7	1375	161	1839
Yoğurtçu	53		12	13	1						26	
Şeyh Sinan	234	34	151	44	14	25	725	6			274	725
Karasenir	141	48	98	19	6	23	625	8			202	625
Hacı İbrahim	117	4	42	19	15	20	850	5			105	850
Burç	79	6	33	13	9	18	1000				79	1000
Derslik	281	23	52	42	13	28	500	15	23	2200	196	2700
Rumiyân	179	2	22	54	11	23	990	7	7		126	990
Ermeniyân	84		9	17	3	1					30	
Toplam	2720	285	998	510	167	246	8319	58	88	9270	2352	17589

a) Kiracılık (Nakliyecilik)¹⁸⁶

Yük ve binek hayvanı sahibi hanelerden nakliyeciliği gelir kaynağı (meslek) olarak yapan hane reisleri olduğunu belirtmiştik. Nakliyecilik geliri olan haneleri üç grupta ele alabiliriz. Mesleği hanesinde “kiracı” ve temettuatında “kiracılığında ....” açıklaması yapılmış haneler; ikinci olarak, mesleği hanesinde “deveci” ve temettuatında “hamule ticaretinden ...” veya “kiracılığında .... ” açıklaması yapılmış haneler; Üçüncü olarak da başta ziraatçı ve tüccarlar olmak üzere çeşitli mesleklerden yük ve binek hayvanı sahibi hanelerin “kiracılık temettuatı” ve “kısarak haslatı” olarak gelir kaydedilmiş hanelerdir

Kiracı esnafının sayısı 36’dır. Ayrıca bir kiracı hademesi ve bir kiracı tebaası vardır. Bunlara ait yük hayvanı sayısı 113’tür. Nakliyecik gelirleri 12980 kuruştur. Yük binek hayvanları toplam gelirinin %38,5’idir. Nakliyecilerin hane başına gelirleri 50 ile 1020 kuruş arasında dağılım göstermektedir.

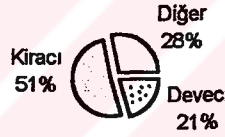
Grafik : 7

Yük Binek Hayvanlarının
Toplam Gelirleri Dağılımı

Grafik : 8

Nakliyecilik Gelirleri Dağılımı

Nakliyecilik geliri olan deveci esnafının sayısı 10’dur. 2 tane de deveci hademesi vardır. Devecilere ait hayvan sayısı 62 adettir. Devecilerin nakliyecilik gelirleri toplam 5200 kuruştur. Yük-binek hayvanları toplam gelirinin %15,4’üdür.

Yük ve binek hayvanlarından geliri olan çeşitli mesleklerden hanelerin sayısı 70’dir. Bunlara ait hayvan sayısı 436 adettir. Bu grubun yük ve binek hayvanlarından sağladıkları gelir iki çeşittir. Birincisi, kısarak geliri olarak kaydedilmiş; ikincisi, kiracılık geliri olarak kaydedilmiştir. Tabloda görüldüğü gibi toplam 611 yük ve binek hayvanından 436’sına; 161 kısraftan 150’sine bu grubun sahip olduğu, dolayısıyla kısarak geliri olarak kaydedilen 8319 kuruşun hemen hemen tamamının bu gruba ait olduğu anlaşılmaktadır. Bu 70 haneden 17’sinin nakliyecilik geliri ise 7176 kuruştur. 70 haneden sadece 1 hanenin (Derslik mahallesinde 241 no’lu hanede ziraatçı) hem 400 kuruş kısarak geliri, hem de 600 kuruş kiracılık geliri vardır.

¹⁸⁶ Kiracılık: Ücretle hayvan işletmek meşgûliyeti., Ş.Sami, a.g.s., s.1154.

Tablo 57: Nakliyecilik geliri olan hanelerin hayvan sayısı ve gelir dağılımı

Meslek	Hane	Öküz	Merkep	Beygir	Katır	Kısrak		Tay	Deve	Kiracılık	Yük - Binek Toplam	
	Sayı					Sayı	Sayı				hasıla	Sayı
Deveci	10	0	3	4	4	6	0	0	45	5200	62	5200
Kıracı	36	2	10	49	39	5	50	1	7	12980	113	13030
Diğer	70	44	63	33	61	150	8269	49	36	7176	436	15445
Toplam	116	46	76	86	104	161	8319	50	88	25356	611	33675

b) Koşum Hayvanı Olarak Öküz

Yük ve binek hayvanları içinde yer verdiğimiz öküzün tarla sürümünde koşum amaçlı kullanıldığı bilinmektedir. Ziraî üretimin temel aracı sayılan öküzün, hane başına 1 çift olması halinde bu amacına hizmet etmesi mümkündür. Nitekim Osmanlı Devleti'nde ziraî rejimin ana ünitesi olarak kabul edilen çift-hanesi terimi ile "1 çift öküz ile işleyebileceği toprağa sahip olan hane" ifade edilmektedir. Bir çift öküzün işleyebileceği büyüklükteki toprağa da çiftlik denilmektedir.¹⁸⁷ Çiftliklerin büyüklüğü için 60 ile 150 dönüm arasında değişen değerler verilmektedir.¹⁸⁸ Ziraî amaçlı sermaye donanımı olarak kabul edilen bir çift öküz beklemek için yeterli toprağa sahip olunması gerekmektedir denilebilir.

Burdur'da toprağın dağılımını ziraat bölümünde değerlendirdik. 50 dönüm ile 100 dönüm arası toprağı olan 118 hane vardı. 100 dönümden fazla toprağı olan hane sayısı ise 74 idi. Şehirdeki öküz sayısı ve hanelere dağılımına baktığımızda: 108 hanenin toplam 285 öküzü olduğunu ve bunların hanelere dağılımında; 1 hanenin 1 baş öküzü, 81 hanenin 1 çift öküzü, 5 hanenin 3 baş öküzü, 12 hanenin 4 baş ve 9 hanenin 5 baştan fazla öküzü olduğu görülmektedir. Hanelerin büyük çoğunluğunun 1 çift öküze sahip olduğu ancak büyük arazi sahibi hanelerin 5 baştan fazla öküz sahibi olduğu anlaşılmaktadır. Öküz sahibi hanelerin mesleki dağılımında; 108 haneden 92'sinin ziraatçı, diğer 16 hanenin çeşitli mesleklerden olduğunu gördük.

Burdur'daki ekili alanların öküz başına dağılımında, 1 öküze düşen miktarın 53 dönüm olduğunu tespit ettik. Yapılan hesaplara göre bir çift öküz bir iş gününde 3-4 dönüm toprak sürebilmektedir. Koşum amaçlı hayvan olarak sadece öküzün kullanılmadığı katır, beygir, at ve hatta merkebin de çifte koşulduğu bilinmektedir. Öküzü olmayan hanelerin ziraî faaliyetlerini bu hayvanlarla yürütmeleri mümkündür. Bu durumda koşum

¹⁸⁷ H. İncelik, a.g.c, İstanbul, 1996, s.6-7.

¹⁸⁸ bkz. Ziraî işlemlerin büyüklüğü bölümüne, s.74.

hayvanı başına düşen dönüm miktarı daha da düşecektir.¹⁸⁹ Öküz sahibi hanelerin sahip olduğu yük ve binek hayvanlarının dağılımı şu şekildedir: merkep 150, beygir 29, katır 15, kısarak 31, deve 12.

4- Gayrimüslimlerde Hayvancılık

Hayvancılığı etnik ayrıma göre değerlendirdiğimizde gayrimüslimlerin şehir ortalamasının gerisinde kaldıklarını gördük. Genel bir değerlendirme ölçüsü olarak her grubun toplam hayvan sayılarının hane başına dağılım oranları, müslüman hanelerde 4,1 ve gayrimüslim hanelerde 1,2'dir. Şehir ortalamasının ise 3,2 olduğunu belirtirsek aradaki farklar açıkça görülebilir. Ancak bu ölçekte küçükbaş hayvan sayısının ortalama oranını yükselttiği dikkate alınmalıdır. Türler ayrı ayrı ele alındığında oranların değiştiği görülecektir.

Tablo 58: Etnik Yapıya Göre Hayvancılık

Mahaller	Hane Sayısı	Yük ve Binek Hayvanlar		Büyük Baş Hayvanlar		Küçük Baş Hayvanlar		Hayvancılık Gelirleri Toplamı	Kiracılık Gelirleri	Toplam Gelirleri
		Sayı	Hasıla	Sayı	Hasıla	Sayı	Hasıla	Kuruş	Kuruş	Kuruş
Müslim	2457	2196	7329	373	1984	7255	10029	19647,5	24856	966156,5
Şehir %	90,3	93,4	88,1	94,4	95,7	95,3	93,9	91,9	98,0	88,4
G.Müslim	263	156	990	22	90	360	652	1732	500	126221
Şehir %	9,7	6,7	11,9	5,0	4,4	4,7	6,1	8,1	2,0	11,6
Toplam	2720	2352	8319	395	2074	7615	10681	21379,5	25356	1092325

Ziraat alanları bölümünde gayrimüslimlerin yoğun olarak bağcılık ziraatı ile ilgileri olduğunu belirtmiştik. Hayvancılık alanında da benzeri durum görülmektedir. Gayrimüslimlerin sahip oldukları hayvanların şehir ölçeğinde dağılımında %6,7 oranı ile en yüksek miktar yük-binek hayvanlarında görülmektedir. Gayrimüslim mahalleleri arasında hayvan dağılımında çok büyük fark vardır. Ermeni mahallesinde büyükbaş hayvan yoktur. 15 adet küçük baş hayvan, 30 adet yük-binek hayvanı olmak üzere toplam 45 adet hayvan vardır. Hane başına hayvan sayısı oranı 0,5 de kalmaktadır. Bu oran Rum mahallesinde 1,7'dir. Gayrimüslimlerin toplam 358 baş hayvanının 313'ü Rumlara aittir. Rum mahallesinde her iki haneden birinde yük-binek hayvanı olduğunu söyleyebiliriz. Gayrimüslimlerin 156 baş yük-binek hayvanının 126'sı Rum mahallesindedir. Koşum hayvanı olarak Rum mahallesinde 1 çift öküz mevcuttur. Mesleği kiracılık olan bir Rum hane reisi olduğunu belirtmeliyiz. Gayrimüslim hanelerden kısarak sahibi hanelerin 3'nün

¹⁸⁹ T. Güran, Tarım Ekonomisi, s.246.

tüccar, 3'nün bohçacı, 1'nin değirmenci mesleklerinden olduğunu tespit ettik. Rum'lara ait 23 kışrağın yıllık hasılatı 990 kuruş olarak kaydedilmiştir. Gayrimüslimlerin hayvancılık geliri toplamı (kiracılık dahil) 2232 kuruşun, sadece 30 kuruşu 15 yoz koyunu bulunan bir Ermeni'ye aittir. Gayrimüslimlerin toplam gelirlerinin şehir toplamı içinde oranı %11,6 olup, nüfuslarının oranına (%9,7) göre yüksek miktarda iken; hayvancılık gelirleri toplam hayvancılık gelirinin %4,8, şehir toplam gelirin %0,2'si oranında kalmaktadır. Bu sonuçlar gayrimüslimler arasında hayvancılığın bir kaynağı olarak önemli bir yer tutmadığını göstermektedir.

5- Arıcılık

Burdur'da sadece 5 mahallede karşılaştığımız arıcılığın, geçim kaynağı bir meslek olarak yapılmadığını söyleyebiliriz. Çünkü arı kovanı sahibi 15 hane reisi çeşitli mesleklerdendir. Bu hanelere ait 71 kovandan toplam 305,5 kuruş gelir elde edilmektedir. Hanelerin arıcılıktan geliri 4,5 kuruş ile 62,5 arasında değişmektedir. Hane başına ortalama 20 kuruş gelir sağlandığı söylenebilir. Kovan başına hasıla ortalamasının 4,3 kuruş olduğunu tespit ettik. Arıcılıktan alınan öşür miktarının kovan başına 0,5 kuruş olduğu anlaşılmaktadır. Öşürün gelire oranı ise ortalama 1/8,6 kattır. Yani 8,6 kuruş arıcılık gelirinde 1 kuruş öşür alınmıştır.

Tablo 59: Şehirde Arıcılığın Dağılımı

Mahaller	Hane Sayısı	Kovan	Hasıla	Öşür
		Adet	Kuruş	Kuruş
Manastır	4	18	81	9
Üçdibek	4	14	54	7
Yoğurtçu	3	7	31,5	3,5
Şeyh Sinan	3	22	94	11
Derslik	1	10	45	5
Toplam	15	71	305,5	35,5

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
BURDUR TEMETTUÂT DEFTERİNDE
VERGİ ÇEŞİTLERİ ve VERGİLERİN DAĞILIMI

A) VERGİ ÇEŞİTLERİ

Osmanlı Devleti'nde Temettuât sayımlarının yapılmasının esas amacı yeni vergi düzenin alt yapısını oluşturmaktır. Bu bölümde Temettuât defterinde kaydedilmiş vergi türleri ve miktarlarının hane, mahalle ve şehir ölçeğinde dağılımlarını değerlendireceğiz. Temettuât defterlerinde hanelerin mal emlak ve gelirleri yazılırken hane reisinin isminin sağ üst köşesinde hane reisinin mesleğinden sonra "bir senede vergisi" olarak yıllık vergi miktarı ve ziraat ürünlerden alınan oşür miktarı belirtilmiştir.

1- Vergü-yi Mahsusa (Yıllık Vergi) ¹⁹¹

Osmanlı vergi sisteminde "örfi vergiler" olarak çeşitli vergiler bulunuyordu. Tanzimat yöneticileri örfi vergileri kaldırarak yerine "vergü, vergü-yi mahsusa, komşuca alınan vergi" adları ile alınan tek bir vergi getirdiler¹⁹². Bu yeni vergi sisteminin tevziinde sancakların daha önce örfi vergi olarak ödedikleri vergi miktarları esas alınarak sancak düzeyinde vergi miktarı belirleniyordu. Bu toplam vergi kazalara, köylere, mahallelere ve tek tek hane reislerine "... hal ve tahammül ve temettuâtına göre komşuca paylaşırılıp" her hanenin vergi yükümlülüğü belirlenmiş oluyordu. Hanelerin iktisadi gücüne göre vergi alınmasını sağlamak için 1844 yılında halkın emlak, arazi ve hayvanları, ticaret vs. gelirlerini belirleyecek Temettuât tahlilleri yapılmıştır¹⁹³. Bu verginin toplanması ruz-ı hızır ve ruz-ı kasımda¹⁹⁴ olmak üzere iki taksitte yapılmıyordu. Burdur kazasının 1843-1844 (H.1259-1260) senesine ait vergi taksitini¹⁹⁵ Temettuât defterinde verilen miktar ile karşılaştırdığımızda aynı miktarda olduğunu gördük. Temettuât defteri kayıtlarına göre 1844 (H.1260) senesinde Burdur kazasında toplanan vergi 124837,5 kuruştur. Bu meblağ kazanın toplam vergisinin %85 ini oluşturmaktadır.

¹⁹¹ Vergü-yi mahsusa yılda bir defa alınan ve temettuât defterinde "bir senede vergisi" olarak belirtilen vergidir. Biz de *yıllık vergi* ifadesini kullanacağız.

¹⁹² Tanzimat döneminde vergi düzenlemeleri için bakınız; A. Şencer, a.g.e., s 94-95

¹⁹³ T. Güran, *Tanzimat Döneminde Osmanlı Maliyesi: Bütçeler ve Hazine Hesapları (1841-1861)*, T.T.K. Yay. Ankara, 1989, s.13.

¹⁹⁴ Ruz-ı Hızır: Hıdırellez günü, miladi mayısın altısı. Ruz-ı Kasım: Miladi kasımın dokuzu. Hicri takvimin kullanıldığı dönemde mali hesaplarda (vergi toplanması gibi) vade ve taksit dönemi olarak belirlenen zamanlardır. Geniş bilgi için bakınız; M.Z. Pakalın, a.g.s.c.3., s.59-60.

¹⁹⁵ B.ŞSD. nr. 210, s.17.

2- Öşür Vergisi

Osmanlı Devleti'nde ziraî ürünlerin her çeşidinden alınan, şer'i bir vergidir. Kelime anlamı "onda bir (1/10)" olan öşürün çoğulu âşardır. Hububat çeşitlerinden bağ, bahçe, bostan, meyve ağaçlarından ve otlaklardan aynı, nakdî ve maktû olmak üzere üç şekilde uygulanmıştır. Ziraî ürünlerin çeşidine, yetiştirilme usullerine, ziraî toprakların verimliliği ve mahalli özellikler göz önünde bulundurularak 1/3 ile 1/20 arasında değişen oranlarda öşür alındığı görülmektedir. Genellikle iltizam usulüyle tahsil edilmekte idi.

Tanzimat yöneticileri öşür tahsilinde eşitlik bulunmadığı düşüncesi ile öşür kelimesinin anlamına uygun 1/10 oranında sabit miktarda toplanmasına karar verdiler. 1256 yılından itibaren iltizam usulünün kaldırılması ile muhassıllar aracılığı ile doğrudan doruya devlet hazinesine nakdi gelir olarak tahsil edilmeye çalışıldı. Ancak istenilen fayda sağlanamadığı için 1258 yılında tekrar iltizam usulüne dönüldü. Mültezimlerin bir kazanın âşar gelirlerini arttırma usulü ihale ile üzerlerine aldıktan sonra kazada tali bölgeler oluşturarak ikinci derece mültezimlere tahsil ettirme yoluna başvurmaları ve çeşitli usulsüzlükler şikayet konusu olmuştur. Bu sistemde üreticinin vergi yükü artarken diğer taraftan devletin vergi kaybı büyümüştür. Zaman ve şartlara göre tahsil yönteminde değişiklikler yapılan âşar vergisi Osmanlı Devleti'nin yıkılmasına kadar devam etmiştir.¹⁹⁵

Temettuat defteri kayıtlarına göre H.1260 (M.1844) senesinde Burdur kazasında toplanan öşür miktarı 22013,5 kuruştur. Bu meblağ kazanın toplam vergisinin %15 ini oluşturmaktadır.

B) VERGİLERİN DAĞILIMI

1- Öşür Vergisinin Dağılımı

a) Hanelere Göre Öşür Dağılımı

Öşür vergisinin ziraî ürünlerden alındığını dikkate alarak haneleri ziraat gelirleri seviyesine göre gruplandırarak vergi dağılımını izledik. Tablo 60'da görüldüğü gibi hanelerin öşür dağılımında farklılık olduğu ortaya çıktı. Bu ölçekte istisnaî durumda olan haneleri (geliri yok öşür vergisi var, geliri var öşür vergisi yok veya geliri ile öşür vergisi oranı çok farklı olan haneleri) hariç tutarak değerlendirme yaptık. Buna göre öşür veren toplam hane sayısı 1629'dur. Şehirdeki toplam hane sayısının %60'ını oluşturmaktadır.

¹⁹⁵ Âşar vergisi hakkında bakınız: M. Z. Pakalın, a.g.s.,C.1., s.96; A. Şener, a.g.e., s.119 vd.; T. Güran, a.g.e., s.14.

Öşür hanelerinin toplam ziraat gelirleri 206517,7 kuruştur. Bu meblağın 21963 kuruşu öşür olarak verilmektedir. Bu miktar gelirlerinin %10,6 oranındadır.

Ziraat gelirleri seviyesinde ilk dilim olarak, ziraat geliri olan hanelerin %76'sını oluşturan en düşük gelir grubu, 100 kuruşa kadar gelir sahibi 1242 hane vardır. Bu hanelerin öşür gelir oranlarının 1/8,2 olduğunu görüyoruz. Şehirde en yüksek ziraat geliri grubu, 1100 kuruştan fazla gelire sahip 12 (%0,7) hanenin öşür gelir oranları ise 1/10,9 kadardır. Diğer gelir dilimlerindeki öşür-gelir oranları şu şekildedir. Gelir seviyesi 100-199 kuruş arasındakilerde 1/10, 200-412 kuruş arasındakilerde 1/10,2 , 413-749 kuruş arasındakilerde 1/9 ve 750-1099 kuruş arasındakilerde 1/10,1'dir. Toplam öşür hanelerinin şehir ortalaması oranı ise 1/9,4'dür. Bu sonuçlara göre gelir seviyesi en düşük ve en yüksek gruplar arasında büyük farklılık olduğu, 100-1000 kuruş arasındaki orta grupların genel olarak birbirine yakın olduğu söylenebilir. Bu gruplardan 413-749 kuruş gelir dilimindekilerin öşür oranının büyük olduğu görülmektedir. (bkz. Tablo 60)

Tablo 60: Ziraat Gelirlerine Göre Seviyelendirme Ölçeğinde Öşür Dağılımı

Gelir Seviyesi	İstisnai Haneler*	0 - 99,5	100 -199	200 -412	413 - 749	750 -1099	1100 <	Toplam
Hane Sayısı	1091	1242	147	122	73	33	12	1629
Ziraat Gelirleri Toplamı	10728,8	45629,5	20816,5	34662	38580,8	29530,4	37297,5	206516,7
Hane Başına Ortalama Gelir		36,7	141,6	284,1	528,5	894,9	3108,1	126,8
Öşür Toplamı	50,5	5595,5	2098,5	3488,5	4409	2934,5	3437	21963
Hane Başına Öşür		4,5	14,3	28,6	60,4	88,9	286,4	13,5
Vergi / Gelir %		12,3	10	9,8	11,1	9,9	9,2	10,6
Gelir / Vergi Oranı		8,2	10	10,2	9	10,1	10,9	9,4

* İstisnai Hanelerden 14 hanenin öşrü vardır.

Hanelerin gelir ve öşür miktarlarının şehir toplamını dikkate alarak karşılaştırma yapabiliriz. 0-99 kuruş gelir diliminde hanelerin şehir toplam ziraat geliri içindeki payı %22,1 ödedikleri öşrün şehir toplamındaki payı ise %35,5'dir. 3,4 miktarında öşür payı fazlalığı vardır. Gelirleri 1100 kuruştan fazla hanelerin toplam gelirdeki payları %18,1 ödedikleri öşrün toplamdaki payı %15,6 kadardır. 2,5 puan miktarında gelir payı fazlalığı vardır. Bu ölçekte diğer dilimlerin durumları şöyledir: 100-199 kuruş diliminde 0,5 miktarında gelir, 200-412 diliminde 0,9 miktarında gelir, 750-1099 diliminde 0,9 miktarında gelir fazlalığı varken 413-749 diliminde 1,4 miktarında vergi payı fazlalığı görülmektedir.

b) Mahallelere Göre Öşür Dağılımı

Mahallelerin kendi içindeki öşür vergisi olan ve olmayan haneler oranına baktığımızda: Öşür vergisi olan hanelerin oranları en düşük olan mahalleler; Rumiyan (%37,4), Divan Baba (%47,4) ve Dere (%49,2); en yüksek öşür hanesi olan mahalleler ise Hacı Ömer (%78,8), Manastır (%70,8) ve Üçdibek (%70,9) olduğunu görüyoruz. Şehirde öşür veren 1643 hane ise toplam hane sayısının %60,4'ü kadardır.

Tablo 61: Toplam Öşür Vergisinin Dağılımı

Mahalleler	Öşür Veren Hane	Öşür Hanesi %	Toplam Gelir	Toplam Öşür	Hasıla Öşür Oranı	Öşür / Hasıla %	Vergi Haneleri %	Toplam Öşürde Payı %	Öşür Veren Hane Başına
Hacı Ahmet	81	67,5	8572,5	999	8,6	11,7	4,9	4,5	12,3
Hacı Ömer	41	78,8	3612	384	9,4	10,6	2,5	1,7	9,4
Yenice	295	61,5	34417,3	3595	9,6	10,4	18,0	16,3	12,2
Hecin	66	50,4	4463	416	10,7	9,3	4,0	1,9	6,3
Dere	32	49,2	2193,5	270	8,1	12,3	1,9	1,2	8,4
Recep	43	58,9	2549	176	14,5	6,9	2,6	0,8	4,1
Kuyu	51	61,4	4421,5	386	11,5	8,7	3,1	1,7	7,6
Divan Baba	102	47,4	15580,3	1457	10,7	9,4	6,2	6,6	14,3
Manastır	63	70,8	15753,5	1838	8,6	11,7	3,8	8,3	29,2
Cami-i Kebir	61	68,5	12727,5	1191	10,7	9,4	3,7	5,4	19,5
Üçdibek	110	71,0	17396,75	1674	10,4	9,6	6,7	7,6	15,2
Yoğurtçu	36	67,9	5470,75	493	11,1	9,0	2,2	2,2	13,7
Şeyh Sinan	156	66,7	26155,4	2572,5	10,2	9,8	9,5	11,6	16,5
Karasenir	81	57,4	19296	2174	8,9	11,3	4,9	9,8	26,8
Hacı İbrahim	81	69,2	7465,5	841	8,9	11,3	4,9	3,8	10,4
Burç	55	69,6	8588,5	1222,5	7,0	14,2	3,3	5,5	22,2
Derslik	170	60,5	24347,5	1934	12,6	7,9	10,3	8,8	11,4
Rumiyan	67	37,4	2525	288	8,8	11,4	4,1	1,3	4,3
Ermeniyân	52	61,9	1543	174,5	8,8	11,3	3,2	0,8	3,4
Toplam	1643	60,4	217078,4	22085,5	9,8	10,2	100	100	13,4

Burada gayrimüslimlerden öşür vergisi alındığı görüyoruz. Gayrimüslimlerin hububat üretimi olmadığı için hububat öşürleri yoktur. Ancak bağ geliri olan gayrimüslim hanelerin öşür verdikleri görülmektedir.

Mahallelerin öşür miktarının toplam öşür içindeki payında, mahalle hane sayısı ile orantılı sonuçlar görülmemektedir. Mahallelerdeki büyük ziraî işletme sahibi hane sayısına göre farklar oluşmaktadır. Mahallenin öşür hanesi oranı ile toplam öşürdeki pay oranını karşılaştırdığımızda; öşür payları hane sayısı paylarından en yüksek olan

mahalleler Karasenir, Manastır ve Burç mahalleleridir. En düşük olan mahalleler Rumiyan, Hecin, Recep, Hacı Ömer ve Yenice mahalleleri olduğunu görüyoruz.

Mahalleler ölçeğinde gelir-öşür oranına baktığımızda mahalleler arasında farklar vardır. (Bkz. Tablo 61) Gelirlerine göre ödedikleri öşür oranı 1/7 ile 1/14,5 oranında değişmektedir. Şehirdeki toplam öşürün, toplam gelirlerin 1/9,9'u kadar olduğu anlaşılmaktadır. En düşük öşür oranları; Burç mahallesinde 1/7, Manastır mahallesinde 1/8,6, Dere mahallesinde 1/8,1 ve Hacı Ahmet mahallesinde 1/8,6 oranında görülmektedir. En yüksek oranlar ise Derslik mahallesinde 1/12,6, Recep mahallesinde 1/14,5 ve Hecin mahallesinde 1/13 olarak görülmektedir. Şehir toplamında öşür oranının 1/9,9 olmasına rağmen mahalleler arasındaki farklılığın sebebi anlaşılamamaktadır.

Burdur kazasında, öşür hanelerinin verdiği öşür miktarı ortalama olarak 13,4 kuruş kadardır. Mahallelere göre hane başına öşür miktarında 4,3 kuruştan 29,2 kuruşa kadar değişen miktarlar görülmektedir. (Bkz. Tablo 61)

c) Hububat Öşürünün Dağılımı

Temettuât defterinde hinta (buğday) ve şaîr (arpa) öşürleri kile ve kuruş değerleri belirtilerek yazılmıştır. Buğdayın 1 kilesinin fiyatı 8 kuruştur. Arpanın 1 kilesinin fiyatı 4 kuruştur. Hububat öşürlerinin dağılımı aşağıdaki gibidir:

Buğday	1136,75 kile	9094 kuruş
Arpa	1011,25 kile	4045 kuruş

1844 yılında Burdur'da, toplam hububat öşrü 2148 kile ve 13139 kuruştur. Hububat öşürünün gelirlere oranı ortalama olarak 1/10 civarında olduğu anlaşılmaktadır.

Kaza merkezinde hububat öşrü veren 268 hane, şehirdeki toplam hanelerin %9,9'u kadardır. Mahalleler içinde hububat öşrü veren en fazla 48 hane Yenice mahallesinde, 37 hane Karasenir mahallesinde, 33 hane Şeyh Sinan mahallesinde görülmektedir. Ancak her mahallenin kendi içinde hububat öşrü veren hane oranlarına göre en fazla %34,8 Manastır, %26,7 Karasenir ve %14,1 oranında Şeyh Sinan mahallesinde öşür hanesinin olduğunu görüyoruz. Bu ölçekte en düşük oranlar Recep, Hecin ve Derslik mahallelerinde görülmektedir. Şehirde bulunan iki gayrimüslim mahallesinin ekili tarla gelirleri olmadığından hububat öşürleri yoktur.

Toplam hububat öşrü içinde mahallelerin payları vergi hanesi sayısına göre değişmektedir. Genel olarak en fazla pay %17,6 Yenice, %14,5 Karasenir, %12,5 Manastır ve %10,8 oranında Şeyh Sinan mahallesine aittir. Ancak öşür payını dönüm başına öşür ve

hane başına öşür ölçüğünde değerlendirerek yorumlayacak olursak; Burç mahallesinin nitelik olarak en yüksek paya sahip olduğunu söyleyebiliriz. Burç mahallesinde 11 hane, (şehirdeki öşür hanelerinin %4,1'i) hane başına 86,9 kuruş öşür vermektedir. Oysa en fazla öşür payına sahip olan Yenice mahallesinde bu miktar 48 kuruştur. Burç mahallesinde dönümden 2,5 kuruş öşür verilmektedir. Bu oran Yenice mahallesinde 1,6 kuruştur. Burç mahallesinin toplam hububat öşrü içindeki payı %7,3 oranındadır.

Genel değerlendirmeye göre en düşük pay ise Recep, Hecin ve Hacı Ömer mahallelerine aittir. (bkz. Tablo 61)

Hububattan verilen öşür oranının şehir ortalamasını, sadece ekili tarla hasılasına (132977 kuruş) göre hesaplırsak 1/10,1 oranında; icar tarla hasılasını da dahil ettiğimizde 1/10,7 oranında olduğunu görüyoruz. Bu durumda hububat öşründe şehir ortalamasının yaklaşık olarak 1/10 civarında olduğu anlaşılmaktadır.

Mahallelerin hububat gelirlerinden verdikleri öşür oranında farklılıklar görülmektedir. Bu farklar icar tarla geliri olan hanelerden bazılarının öşür vermemesinde kaynaklanıyor.¹⁹⁴ Kanaatimizce bunların öşürleri ürünün hasat edildiği köy veya kazada verilmiş olması veya hasılat öşrünün tamamının icarcılar tarafından verilmiş olması mümkündür. Ayrıca eğitim ve din hizmetlerinde görevli bazı hane reislerinin de öşür vermediğini görüyoruz. Mesela, Recep mahallesinde 1 numaralı hanede kayıtlı müderris, 255 kuruş hububat gelirinden öşür vermemektedir. Mahallelerin hububat gelirlerinden ödedikleri öşür oranları ve yüzdelerini gösteren ayrıntılı bilgi için bkz. EK 1: Tablo IV.

d) Bağ Öşrünün Dağılımı

Temettuat defterinde bağ öşrü “bağ dönüm” belirtilip altına “kuruş” olarak “bedeli” yazılmıştır. Ayrıca ismin altında bağ geliri yazılırken yine dönüm belirtilerek altına gelir meblağı yazılmıştır. Öşür, ürün üzerinden alınan bir vergidir. Dönümle ilgili değildir. Dönüm, üretim miktarını belirlemekte ölçü olabilir. Nitekim bağ öşrünün, bağ gelirlerinin 1/9 oranında olduğu anlaşılmaktadır.¹⁹⁵

Burdur’da 1647 hanenin bağcılık geliri olduğu; bunlardan 1575 hanenin bağ öşrü verdiğini görüyoruz. Şehirde toplam 69010,4 kuruş bağcılık geliri sağlanmaktadır. Toplam bağ öşrü 8480,5 kuruştur.¹⁹⁶ Bağ öşrü veren hanelerin şehir ölçüğünde en fazla sayısı 285 hane ile Yenice (mahallenin %59,4’ü), 169 hane ile Derslik (%60,1’i), 145 hane ile Şeyh

¹⁹⁴ Mesela Yoğurtçu mahallesinde toplam 700 kuruş icar tarla gelirine öşür yazılmadığını görüyoruz.

¹⁹⁵ Dönüme göre öşür dağılımı için bkz. EK 1: Tablo II.

¹⁹⁶ Ziraat gelirleri 1260 senesi ve 1261 senesi olmak üzere 2 ayrı meblağ olarak yazılmıştır. Biz bu iki meblağın ortalamasını alarak değerlendirme yaptık. Bağ öşrünün sadece 1260 senesi geliri üzerinden 1/9 sabit oranda alındığı anlaşılmaktadır.

Sinan (%62'si) mahallelerindedir. Gayrimüslim mahallelerinde bağ öşrü veren hane sayısı; Rumiyan mahallesinde toplam hanelerin %37,4'ü olan 67 hane, Ermeni mahallesinde toplam hanelerin %61,9'u olan 52 hane olmak üzere 119'dur. Bu iki mahallenin toplam 462,5 kuruş öşürlerinin, toplam öşürdeki payı %5,5'dir. Öşür oranları şehir ortalaması (1/9) kadardır.

Mahallelerin toplam bağ öşrü içindeki payları hane sayısı ile orantılı görünüyor. Öşür miktarının üretim ve verimlilikle orantılı olması gerekmektedir. Şehirde 285 hane ile bağ öşrü veren hanelerin en fazla oranına (%18,1) sahip yenice mahallesinin, toplam bağ öşrü içinde de en yüksek paya (%15) sahip olduğu görülmektedir. Ancak dönüm başına öşür ve hane başına öşür ölçeklerine baktığımızda: Şeyh Sinan mahallesinde bağ öşrü veren toplam hanelerin %9,2'sini oluşturan 145 hanenin, toplam bağ öşründeki payı %12,3 oranında ve hane başına öşür 7,2 kuruş; Yenice mahallesinde ise hane başına öşür 4,5 kuruştur. Bir başka ölçekte; Şeyh Sinan mahallesinde dönümden 5,3 kuruş öşür verilirken, Yenice mahallesinde 3,6 kuruş öşür verilmektedir. Bu analiz çerçevesinde en yüksek öşür payının Cami-i Kebir mahallesinden elde edildiğini söyleyebiliriz. Bu mahallede 60 hanenin (%67,4) öşür vergisi vardır. Şehirdeki bağ öşrü hanelerinin %3,8'idir. Hane başına öşür 10,5 kuruş, dönüm başına öşür 6,7 kuruştur. Bu iki ölçekte şehirdeki en yüksek değerlerdir. Buna yakın diğer mahalleler, hane başına 10,2 ile Yoğurtçu ve 7,2 kuruş ile Şeyh Sinan mahalleleri gelmektedir. Mahallelerin bağ gelirlerinden ödedikleri öşür oranları ve yüzdelerini gösteren ayrıntılı bilgi için bkz. EK 1: Tablo V

2- Yıllık Verginin Dağılımı

a) Yıllık Verginin Hanelere Göre Dağılımı

Yıllık vergi hane reislerinin toplam gelirleri üzerinden tarh edilmektedir. Yıllık vergi dağılımını izleyebilmek için hanelerin ödediği vergi miktarına göre seviyelendirme yaparak değerlendirdik. Tablo 62'de görüldüğü gibi sadece öşür vergisi olan ve hiç vergisi olmayan haneler de bulunmaktadır. Yıllık vergisi olan 2460 hane, şehirdeki toplam hanenin %90,4'üdür. Toplam vergi 124837,5 kuruştur. Genel olarak hane başına ortalama 45,9 kuruş vergi düşmektedir. Ancak bu oran hanelerin gelir durumuna göre değiştiği için reel değildir.

Vergi hanesi ölçğinde ilk dilim olan vergisi 0-50 kuruş arasındaki 1580 hanenin (vergi hanelerinin %58,1'i) ortalama gelirleri 250 kuruştur. Toplam gelirdeki payları %36,1 olan bu grubun vergideki payları %33,3'tür. Gelirlerinden 1/9,5 oranında vergi veren yani gelirlerinin %10,6'sını vergi olarak veren bu grup içinde, hane başına ortalama

26,3 kuruş vergi düşmektedir. Bu grubun vergi yükü, şehir ortalamasının %0,8 altında seyretmektedir.

Vergi seviyesi 51-100 kuruş arasındaki 608 hane, toplam vergi hanelerinin %22,4'üdür. Bunların ortalama gelirleri 555 kuruştur. Şehir ortalama gelirine (410 kuruş) en yakın gelir seviyesinde olan bu grubun toplam gelirdeki payları %30,9 , toplam vergideki payları %32,5 oranındadır. Vergi payları gelirlerinden 2,6 puan yüksektir. Bu grubun vergi oranı, gelirlerinin 1/8,3'ü veya %12'sidir. Şehir ortalamasından 1/0,4 (%0,6) yüksektir.

101-300 kuruş arasında vergi ödeyen 257 hanenin (%9,4) ortalama gelirleri 111 kuruştur. Toplam gelirdeki payları %26,1 ve vergi payları %29,1'dir. Vergi payları 3 puan yüksektir. Bu grubun vergi oranları, gelirlerinin 1/7,9'u veya %12,7'sidir. Bu miktarlar, şehirdeki en yüksek oranlardır. Şehir ortalamasından 1/0,8 (%1,3) daha yüksektir. 0-50 kuruş dilimindeki vergi hanelerine göre %2,1 daha fazla vergi vermektedirler.

Vergi seviyesi 300 kuruştan, gelir ortalamaları 3000 kuruştan fazla olan, şehirdeki toplam hanenin %0,5'ini oluşturan 14 hane vardır. Bu hanelerin toplam gelirdeki payları ile toplam vergideki payları %5,1'dir. Vergi yükü oranları 1/8,8 (%11,3) olup, şehir ortalamasındadır.

Yıllık vergiye göre yapılan bu değerlendirmede gelir seviyesi orta ölçekli hanelerin vergi yükünün daha yüksek olduğu görülmektedir. Ancak hanelerin vergi yüküne öşür vergisini de eklediğimizde (toplam vergide) sonucun kısmen değiştiğini görüyoruz. Bu durumu toplam verginin dağılımı olarak aşağıda inceledik.

Tablo 62: Hanelerin Vergi Seviyesi Ölçeğinde Yıllık Verginin Dağılımı

Vergi Seviyesi (Kuruş)	Sadece Öşür Vergisi olan	Vergisi Olmayan	0 - 50	%	51 -100	%	101 -300	%	301 <	%	Toplam
Hane Sayısı	80	181	1580	58,1	608	22,4	257	9,4	14	0,5	2720
Toplam Gelir	14657	4516	394308	36,1	337541,8	30,9	285410,4	26,1	55891,8	5,1	1092325
Hane Başına Ort. Gelir	183	25	250		555		1111		3992		402
Vergi Mahsusa			41612,5	33,3	40589	32,5	36318	29,1	6318	5,1	124837,5
Hane Başına Tpl vergi			26,3		66,8		141,3		451,3		45,9
Vergi / Gelir %			10,6		12,0		12,7		11,3		11,4
Gelir / Vergi Oranı			9,5		8,3		7,9		8,8		8,7

b) Yıllık Verginin Mahallelere Göre Dağılımı

Burdur'da 1844 yılında toplanan verginin mahallelere ve hanelere göre dağılımı tablo 63'de görülmektedir. Mahallelerdeki vergi mükellefi hane sayıları farklıdır. Vergi mükellefi hanelerin şehir ortalaması %90,4'tür. Vergi mükellefi hanelerin mahallelere göre en yüksek oranları Recep mahallesinde %97,3, Üçdibek mahallesinde %94,8 ve Cami-i Kebir mahallesinde %94,4 olarak görülmektedir. En düşük oranlar ise Hacı İbrahim mahallesinde %84,6, Karasenir mahallesinde %85,8 ve Hacı Ömer mahallesinde %86,5 kadardır.

Mahallelerin toplam vergideki paylarına nicelik olarak baktığımızda en çok payın %13,8 ile Yenice mahallesi, %10,4 ile derslik mahallesi ve %10,3 ile Rumiyan mahallesinde olduğu görülmektedir. Vergi hanesi sayısının oranı ve hane başına vergi miktarı nitelikleri dikkate alınarak yapılacak bir değerlendirmeye göre ise toplam vergiye en büyük katkının Rumiyan mahallesi, Cami-i Kebir Mahallesi ve Üçdibek mahallesinin sağladığı anlaşılmaktadır.

Tablo 63: Mahallelere Göre Yıllık Verginin Dağılımı

Mahalleler	Vergi Veren Hane	Vergi Hanesi %	Gelirlerin Toplamı (Kuruş)	Senelik Vergisi	Hasıla / vergi	Vergi / Hasıla %	Vergi Haneleri %	Toplam Vergide Payı %	Vergi Veren Hane Başına
Hacı Ahmet	108	90	57933,5	6013,5	9,6	10,4	4,4	4,8	55,7
Hacı Ömer	45	86,5	23152	2980	7,8	12,9	1,8	2,4	66,2
Yenice	434	90,4	160326,75	17177	9,3	10,7	17,6	13,8	39,6
Hecin	121	92,4	34712,5	4073	8,5	11,7	4,9	3,3	33,7
Dere	58	89,2	17148,5	2018	8,5	11,8	2,4	1,6	34,8
Recep	71	97,3	20612	2482	8,3	12,0	2,9	2,0	35,0
Kuyu	78	94,0	32076,5	3800	8,4	11,8	3,2	3,0	48,7
Divan Baba	195	90,7	77949,25	8071	9,7	10,4	7,9	6,5	41,4
Manastr	80	89,9	36440,5	3644	10,0	10,0	3,3	2,9	45,6
Cami-i Kebir	84	94,4	53115,5	7204	7,4	13,6	3,4	5,8	85,8
Üçdibek	147	94,8	84279,75	9155	9,2	10,9	6,0	7,3	62,3
Yoğurtçu	48	90,6	21689,75	2180	9,9	10,1	2,0	1,7	45,4
Şeyh Sinan	205	87,6	85317,9	9141,5	9,3	10,7	8,3	7,3	44,6
Karasenir	121	85,8	61048	7051,5	8,7	11,6	4,9	5,6	58,3
Hacı İbrahim	99	84,6	46326,5	5337	8,7	11,5	4,0	4,3	53,9
Burç	72	91,1	36598,5	4087	9,0	11,2	2,9	3,3	56,8
Derslik	247	87,9	117376,5	12921	9,1	11,0	10,0	10,4	52,3
Rumiyan	169	94,4	90165	12852	7,0	14,3	6,9	10,3	76,0
Ermeniyân	78	92,9	36056	4650	7,8	12,9	3,2	3,7	59,6
Toplam	2460	90,4	1092324,9	124838	8,7	11,4	100	100,0	50,7

Rumiyân mahallesinde hane başına vergi miktarı 76 kuruştur. Vergi hanesi oranı %6,9 olmasına rağmen toplam vergideki payı %10,3'tür. 3,4 puanlık fazlalık vardır. Oysa hane başına vergi miktarı 39,6 kuruş olan Yenice mahallesinin, vergi hanesindeki payı %17,6 oranı ile en yüksek iken, vergideki payı %13,8 de kalmaktadır. 3,8 puan daha azdır.

Burdur'da hanelerin gelirlerinden ödedikleri vergi miktarını, oran ve yüzde olarak hesapladık. Şehirde gelirden ödenen vergi oranı ortalaması 1/8,7 ve ödenen verginin gelir içindeki yüzdesinin ortalaması %11,4'dür.

Bir mahallenin toplam vergiye katkısının, mahallenin gelir seviyesi ile orantılı olması beklenir. Ancak Burdur'da vergi-gelir oranlarında farklılıklar olduğu görülmektedir. Cami-i Kebir, Üçdibek, ve Rumiyân mahalleleri gelir seviyesi en yüksek mahallelerdir. Hane başına gelir miktarı Cami-i Kebir mahallesinde 596,8 kuruş, Üçdibek mahallesinde 543,7 kuruş ve Rumiyân mahallesinde 503,7 kuruştur. Vergi-gelir oranlarında ise Rumiyân mahallesi şehirde en yüksek (1/7- %14,3) vergi oranına sahiptir. Cami-i Kebir mahallesinde bu oranlar, 1/7,4 ve %13,6 olarak görülmektedir. Üçdibek mahallesinin vergi-gelir oranı (1/9,9- %10,1) şehir ortalamasından düşüktür.

Şehir ortalamasının üstünde olan mahalleleri yukarıda değerlendirdik. En düşük oranlar ise; Manastır'da 1/10 ve %10 olarak; Yoğurtçu'da 1/9,9 ve %10,1 olarak; Divan Baba'da 1/9,7 ve %10,4 olarak; Hacı Ahmet mahallesinde 1/9,6 ve %10,4 olarak görülmektedir.

Şehirde hane başına vergi ortalaması 50,7 kuruştur. Hane başına vergi miktarı en az olan mahallelerin; Hecin (33,7 kuruş), Dere (34,8 kuruş) ve Recep (35 kuruş) olduğu anlaşılmaktadır.

Bunlardan Hecin mahallesinin durumunu değerlendirecek olursak; vergi veren 121 hanenin mahalledeki hane sayısına oranı %92,4 , şehirdeki vergi hanesi içinde payı %4,9'dur. Vergi-gelir oranları (1/8,5- %11,7) şehir ortalamasındadır. Ancak vergideki payları %3,3 oranındadır. Çünkü bu mahallede 265 kuruş olan hane başına gelir, şehirdeki en düşük miktarlardan biridir. Dere mahallesinde de hane başına gelir 264,3 kuruştur.

Genel olarak gelir seviyesi ile vergi oranları arasında belli bir orantı görünüyorsa da istisnalar ve kaymalar belirgin bir şekilde göze çarpmaktadır. (bkz. Tablo 64)

3- Toplam Verginin Dağılımı

a) Hanelere Göre Toplam Verginin Dağılımı

Hanelerin gelir durumlarına göre yıllık vergi ve öşür olarak ödedikleri vergilerin toplamını; hanelerin gelir seviyesi ölçeğinde ele aldığımızda, tablo 64’de görüldüğü gibi bir dağılım olduğu anlaşılmaktadır. İstisnaî durumda olan (geliri ve vergisi yok, geliri var vergisi yok vb.) haneler hariç olmak üzere; bir kuruş geliri olan haneden, en yüksek gelir sahibi haneye kadar, gelir seviyesi oluşturduk. Bu ölçekte yapılan karşılaştırmalar vergi-gelir dağılımını açıkça ortaya koymaktadır.

Tablo 64: Gelir Seviyesi Ölçeğinde Vergi Dağılımı

Gelir Seviyesi	İstisnai Haneler	0 – 99	100 -200	201 -412	413 - 999	1000 - 1999	2000 - 2999	3000 <	0-3000
									Toplam**
Hane Sayısı	288	46	589	981	663	123	17	13	2432
Toplam Gelir	19173	2592,5	96792,25	289118	407245,3	165387,7	41550,5	70465,8	1073152
Hane Başına Ort. Gelir	66,6	56,4	164,3	294,7	614,2	1344,6	2444,1	5420,4	441,3
Öşür ve Vergi Toplam	1388	876,5	11729,5	38473	60884	22003,5	4312,5	7184	145463
Hane Başına vergi (Kırş)	4,8	19,1	19,9	39,2	91,8	178,9	253,7	552,6	59,8
Vergi / Gelir (%)	7,2	33,8	12,1	13,3	15,0	13,3	10,4	10,2	13,6
Gelir / Vergi Oranı	13,8	3,0	8,3	7,5	6,7	7,5	9,6	9,8	7,4

. **İstisnaî haneler toplama dahil edilmedi.

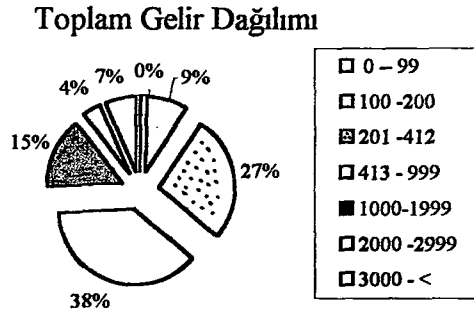
Şehirde vergi mükellefi (sadece öşür vergisi olan 80 hane ve geliri olmayan vergisi olan 27 hane dahil) 2539 hane; şehirdeki toplam hanenin %93,4’ünü oluşturmaktadır. Hiç vergisi olmayan 181 hanenin şehirdeki hane sayısı içindeki oranı %6,6’dır.

Vergi mükellefi hanelerin toplam geliri 1087809 kuruş, ödedikleri toplam vergi 146851 kuruştur. Toplam gelirin %13,6’sı vergi olarak ödenmektedir.

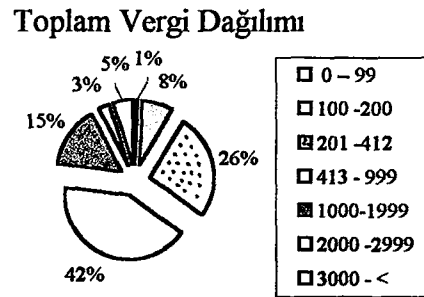
Gelir seviyesinde ilk dilim olarak en düşük gelir grubu; 100 kuruşa kadar gelire sahip olan 46 hane, vergi hanelerinin %1,9’udur. Bu hanelerin ödediği vergi, gelirlerinin %33,8’i olduğunu görüyoruz. Şehirde gelirden ödenen verginin ortalamasının %13,6 olduğu dikkate alınırsa, bu grubun vergi yükünün büyüklüğü anlaşılmaktadır. Öte yandan şehirde en yüksek gelir seviyesi olan 3000 kuruştan fazla gelire sahip 13 (vergi hanelerinin %0,5’i) hanenin vergileri, gelirlerinin %10,2’si kadardır. Sosyal yapının alt tabakası ve üst tabakası arasındaki gelir-vergi dağılımındaki farkı izah etmek mümkün değildir. Diğer gelir dilimlerinde vergi-gelir dağılımı şu şekilde ortaya çıkmaktadır. Gelir seviyesi 100-200 kuruş arasında olanlar da %12,1 oranında, 201-412 kuruş arasındakilerde %13,3

oranında, 413-999 kuruş arasındakilerde %15 oranında, 1000-1999 kuruş arasındakilerde %13,3 ve 2000-2999 kuruş arasındakilerde %10,4 oranındadır. Gelir dilimlerini (gelirleri 100 kuruşa kadar olanlar hariç) iki gruba ayırarak daha genel bir bakış açısıyla ele alacak olursak; geliri 100-999 kuruş arasında olan 2233 hanenin oluşturduğu grubtakilerin ödedikleri vergi, gelirlerinin ortalama %13,5'i kadardır. 1000 kuruştan fazla gelire sahip olan 153 hanenin oluşturduğu bu miktar %11,2 'de kalmaktadır.

Grafik : 9

Grafik:10

Gelir-vergi oranında şehir toplamındaki paylar dikkate alınarak karşılaştırmalar yapabiliriz. 0-99 kuruş gelir diliminde olan hanelerin şehir toplam gelirindeki payı %0,2, ödedikleri verginin şehir toplamındaki payı ise %0,6'dır. 0,4 miktarında vergi payı fazlalığı vardır. Gelirleri 3000'den fazla hanelerin toplam gelirdeki payları %6,6 , vergideki payları %4,9 dur. 1,7 miktarında gelir payı fazlalığı vardır. Bu ölçekte diğer dilimlerde durum şöyledir: 100-200 kuruş diliminde 1 puan gelir payı, 201-412 kuruş diliminde 0,6 puan gelir payı, 1000-1999 diliminde 0,4 puan gelir payı, 2000-2999 diliminde 1 puan gelir payı fazlalığı vardır. 413-999 kuruş diliminde ise 3,7 puan vergi payı fazlalığı vardır.

Haneler ölçeğinde vergi dağılımında, hanelerin vergi yükünün hanenin geliri (iktisadi durumu) ile orantılı olması idealize edilir. Ancak Burdur'da bu özelliği göremiyoruz. 1844 yılında gelir ve vergi oranlarında sabit bir orantı olduğunu söyleyemeyiz.

b) Mahallelere Göre Toplam Verginin Dağılımı

Mahallelerdeki toplam hane içinde, vergi mükellefi olan haneler ve vergisi olmayan haneler oranında dağılım, şu şekilde oluşmaktadır. Vergi mükellefi sayısı en düşük mahalleler; Hacı İbrahim (%84,6) ve Karasenir (%85,8) mahalleleridir. En yüksek oranda vergi mükellefi olan Recep mahallesinde (%97,3) ve Üçdibek mahallesinde (94,8) görülmektedir. Diğer mahallelerde %90 civarında olup, şehirde vergi mükellefi haneler ortalama olarak %93,3'tür.

Mahallelerin vergilerinin, toplam vergi içindeki payında mahallenin hane sayısı itibariyle büyüklüğü belirleyici bir etkidir. Ancak vergi hanesi oranına göre daha yüksek vergi miktarına sahip Cami-i Kebir, Karasenir, Hacı Ömer ve Üçdibek gibi mahalleler; daha düşük Dere, Recep ve Hecin gibi mahalleler de vardır. (bkz. Tablo 65)

Tablo 65: Mahallelerde Toplam Verginin Dağılımı

Mahalleler	Vergi Veren Hane	Vergi Hanesi %	Gelirlerin Toplamı (Kuruş)	Toplam Vergisi	Hasıla / vergi	Vergi / Hasıla %	Vergi Haneleri %	Toplam Vergide Payı %	Vergi Veren Hane Başına
Hacı Ahmet	108	90	57933,5	7012,5	8,3	12,1	4,4	4,8	64,9
Hacı Ömer	45	86,5	23152	3364	6,9	14,5	1,8	2,3	74,8
Yenice	434	90,4	160326,75	20772	7,7	13,0	17,6	14,1	47,9
Hecin	121	92,4	34712,5	4489	7,7	12,9	4,9	3,1	37,1
Dere	58	89,2	17148,5	2288	7,5	13,3	2,4	1,6	39,4
Recep	71	97,3	20612	2658	7,8	12,9	2,9	1,8	37,4
Kuyu	78	94,0	32076,5	4186	7,7	13,1	3,2	2,8	53,7
Divan Baba	195	90,7	77949,25	9528	8,2	12,2	7,9	6,5	48,9
Manastır	80	89,9	36440,5	5482	6,6	15,0	3,3	3,7	68,5
Cami-i Kebir	84	94,4	53115,5	8395	6,3	15,8	3,4	5,7	99,9
Üçdibek	147	94,8	84279,75	10829	7,8	12,8	6,0	7,4	73,7
Yoğurtçu	48	90,6	21689,75	2673	8,1	12,3	2,0	1,8	55,7
Şeyh Sinan	205	87,6	85317,9	11714	7,3	13,7	8,3	8,0	57,1
Karasenir	121	85,8	61048	9225,5	6,6	15,1	4,9	6,3	76,2
Hacı İbrahim	99	84,6	46326,5	6178	7,5	13,3	4,0	4,2	62,4
Burç	72	91,1	36598,5	5309,5	6,9	14,5	2,9	3,6	73,7
Derslik	247	87,9	117376,5	14855	7,9	12,7	10,0	10,1	60,1
Rumiyân	169	94,4	90165	13140	6,9	14,6	6,9	8,9	77,8
Ermeniyân	78	92,9	36056	4824,5	7,5	13,4	3,2	3,3	61,9
Toplam	2460	90,4	1092324,9	146923	7,4	13,5	100	100	59,7

*İstisnai haneler dikkate alınmadan toplam gelir ve toplam vergi üzerinden vergi hanelerine dağılım yapılmıştır. Gelir seviyesi ölçeğine göre hazırlanmış olan tabloya göre çok az farklar vardır.

Vergi-gelir dağılımına mahalleler ölçeğinde baktığımızda mahalle ortalamalarının genel olarak şehir ortalamasına yakın seyrettiğini görüyoruz. Yine de mahallelere göre farklılıklar olduğunu belirtmeliyiz. Ödenen verginin gelir içindeki yüzdesi en düşük miktar (%12,1) Hacı Ahmet ve (%12,2) Divan Baba mahallesinde; en yüksek miktar (%15,8) Cami-i Kebir mahallesi ve (%15,1) Karasenir mahallesinde görülmektedir.

Mahallelerde, hane başına vergi miktarında da farklılıklar vardır. Tablo 65'de görüldüğü gibi şehirde vergi veren hanelerin ortalama vergisi 59,7 kuruştur. Mahallelerde

hane başına vergi; Hecin mahallesinde 36,5 kuruş, Recep mahallesinde 37,4 kuruş miktarında kalırken, Cami-i Kebir mahallesinde 99,8 kuruş, Karasenir mahallesinde 76,8 kuruş olduğu görülmektedir.

4- Gayrimüslim Mahallelerinde Toplam Vergi Dağılımı

Toplam vergi değerlerine göre gayrimüslim mahallelerin durumu tablo 65'de görülmektedir. Gayrimüslim mahallelerde vergi mükellefi hane sayısı, Rum mahallesinde %94,4 ve Ermeni mahallesinde %92,9 oranındadır. Bu miktarlar %90,4 olan şehir ortalamasından yüksektir. Gayrimüslim mahallelerdeki vergi hanelerinin şehir içindeki payı %10,1'dir. Bu iki mahallenin ödediği toplam 17964,5 kuruş verginin, şehir toplamındaki payı ise %12,2'dir. Vergi-gelir oranlarında Rum mahallesinde %14,6 ile şehir ortalamasından (%13,4) yüksek ve Ermeni mahallesinde ise şehir ortalamasında olduğu görülmektedir.

Hane başına düşen vergi payı ölçeğinde şehir ortalaması 59,7 kuruştur. Rum mahallesinde hane başına düşen vergi 77,8 kuruş olup, şehirde Cami-i Kebir mahallesinden sonra en yüksek değerdir. Ermeni mahallesinde 61,9 kuruş olarak şehir ortalamasına yakındır.

Genel bir bakışla, gayrimüslimlerin vergi yükünü şehir ortalamalarına yakın olduğu anlaşılmaktadır. Rum mahallesinin vergi yükü oranının yüksek görülmesi gelir ortalamasını yüksek olmasındandır. Rum mahallesinde hane başına gelir 503,7 kuruştur. Sadece vergi hanelerinde bu miktar daha da yüksektir. Bu mahallede gelir ortalaması, şehir ortalamasından %23 daha fazladır. Gayrimüslim mahallerinin yıllık vergi ve öşür vergisi durumlarında farklı sonuçlar vardır. Bu özellikler ilgili bölümde değerlendirilmiştir.

5- Mesleklere Göre Vergi Dağılımı

Verginin mesleklere göre dağılımını incelemek için meslekleri fonksiyonlarına göre gruplandırarak değerlendirme yaptık; her grup içinde öne çıkan meslekleri ayrıca ele alarak bilgi verdik.

a) Ziraat ve Hayvancılık ile İlgili Mesleklerin Vergi Yükü

133 hane reisinin yer aldığı bu grup, şehir toplam gelirinden %12,9 paya sahiptir. Toplam vergi oranı ise %15,2'dir. Şehirdeki ziraat gelirlerinin %42,7'si bu gruba aittir. Bu miktar karşılığında toplam öşürdeki payları da (%44,4) büyüktür. Yıllık vergi olarak %10,1 oranında vergi vermektedirler.

Bu grup içinde çoğunluğu oluşturan 116 ziraatçının meslek gelirleri ortalaması 759 kuruştur. Toplam gelir ortalaması 1125 kuruştur. Hane başına vergi 96 kuruş, öşür 81,6 kuruştur. Toplam 177,6 kuruş vergi; gelirlerinin 1/4,3'ü kadardır. Yani gelirlerinin %23,3'ünü vergi olarak ödemektedirler.

b) Mal Üreten Mesleklerin Vergi Yükü

Burdur'da nüfusun %37,1'ini oluşturan bu grupta 1010 esnaf vardır. Küçük ölçekli sınai esnafın oluşturduğu bu grubun, toplam gelirdeki payları %33,7'dir. Ödedikleri toplam verginin miktarı da %34,6 dır. Bu gruptakilerin gelirlerinin %78,2'si sanatlarındandır. Yıllık vergideki payları da %37'dir. Öşür miktarlar ise %21,1'dir.

Mal üreten 1010 esnafın bulunduğu bu grupta; 274 çulha, 112 dikici, 104 debbağ, 74 muytab, 69 demirci, 82 terzi, 58 dülgerin çoğunluktaki meslekler olduğunu görüyoruz. Vergi-gelir oranlarının dağılımında; çulhaların 1/6,3 (%15,7), dikicilerin 1/7,4 (%13,4), debbağların 1/7,6 (%13,1), demircilerin 1/6,9 (%14,3), terzilerin 1/7,6 (%12,9) oranlarında vergi ödedikleri anlaşılmaktadır.

c) Hizmet Üreten Mesleklerin Vergi Yükü

22 çeşit mesleği incelediğimiz bu grupta 275 (%10) kişi yer almaktadır. Şehir toplam geliri içinde %9,5 kadar payları vardır. Vergi miktarları da %9,4 tür. Gelirlerinin çoğunluğunu %75,3 sanatlarından sağlamaktadırlar. Yıllık vergide payları %10,2 ve öşür payları %4,9 dur. Bu grupta incelediğimiz mesleklerden berberlerin vergi oranları 1/7,7 (%12,9), kiracıların 1/7,4 (%13,3), değirmencilerin 1/7,9 (%12,5) ve kahvecilerin 1/7,6 (%13) olarak görülmektedir.

Tablo 66: Meslek Gruplarında Vergi Dağılımının Yüzde (%) Oranları

Meslek	Hane Sayısı	Toplam Gelirlerinin Şehirdeki Payı	Vergi Payı	Öşür Payı	Toplam Vergi Payı
Ziraat ve Hayvancılık	4,9	12,9	10,1	44,4	15,2
Mal Üreten	37,1	33,7	37	21,1	34,6
Hizmet Üreten	10	9,5	10,2	4,9	9,4
Ticaret ile ilgili	13,2	21,4	23,9	12,1	22,1
Fiziki Güç Meslekleri	18,8	12,4	12,6	7,4	11,8
Görevliler	5,1	5,7	2,9	6,1	3,4
Diğerleri	3,6	1,6	2	1,6	1,9
İşsiz-Güçsüzler	7,3	1,3	1,3	2	1,4

d) Ticaret ile İlgili Mesleklerin Vergi Yüğü

Ticaret ile ilgili mesleklere mensup 359 kişinin şehir nüfusundaki oranı %13,2'dir. Toplam gelirdeki payları %21,4 ve vergideki payları %22,1 kadardır. Gelirlerinin %72,8'ini ticarettten elde etmektedirler. Şehir toplamı içinde yıllık vergi miktarları %23,9 ve öşür miktarları %12,1'dir. Bu grubu oluşturan meslek mensuplarının ödedikleri verginin gelirlerine oranları; tüccarlarda 1/7,4 (%13,3), pazarcılarda 1/7,6 (%13), bohçacılar da 1/6,8 (%14,5) ve eskicilerde 1/8,4 (%12) olarak görölmektedirler.

e) Fiziki Güç (işçilik) ile İlgili Mesleklerin Vergi Yüğü

Şehir nüfusunun %18,8'ini oluşturan, bedenen çalışmalarıyla kazanç sağlayan bu zümrede 510 kişi bulunmaktadır. Toplam gelirlerinin şehir toplamı içinde payı %12,4 ve vergilerinin payı %11,8'dir. Gelirlerinin %50,4'ü işçilik, %33,7'si sanat gelirdir. Yıllık vergileri %12,6 ve öşürleri %7,4 oranındadır. Bu grupta çoğunluğu oluşturan 254 amelenin (işçi) ortalama gelirleri 253 kuruştur. Amelelerin vergi oranları 1/8 veya %12,5'dir. Bu grubun önemli bir bölümünü teşkil eden Oduncu sayısı 165'dir. Vergi oranları 1/7,6 (%13) dir. Tebaadan olanların vergi yükünün 1/7,7 (%12,8) olduğunu görüyoruz.

f) Kamu Hizmeti Yürüten Mesleklerin (Görevliler) Vergi Yüğü

Bu grupta din ve eğitim görevlileri ile sipahi ve muhtar gibi görevlileri inceledik. Şehir nüfusunun içinde %5,1 oranında olan görevlilerin toplam sayısı 140'dır. Görevlilerin şehir toplamı içinde gelirler payları %5,7 oranında iken, vergi payları %3,4 oranında kalmaktadır. Bunun nedeni bazı görevlilerden vergi alınmamasından kaynaklanmaktadır. (bkz. Hiç Vergisi olmayan Haneler)

Bu grupta hane başına vergi oranlarında mesleklere göre büyük farklılıklar olduğu görölmektedir. Çoğunluğu oluşturan eimmenin 1/8,3 (%12), imamların 1/11 (%9), müderrislerin 1/11,7 (%8,5) ve sipahilerin 1/16,3 (%6,1) oranında vergi ödedikleri tespit ettik.

g) İşsiz – Gücsüzlerin Vergi Yüğü

Bu grupta, geçimini temin edeceği mesleği olmayanlar veya hane reisinin durumu çalışmaya uygun olmayanlar ile çeşitli sebeplerle şehirde yaşamayan toplam 203 hane bulunmaktadır.

Vergisi olmayan 138 hane çoğunluğu oluşturmaktadır. Bunlardan başka az-çok geliri olanların vergisi de vardır. Grubun toplam gelirinin şehir toplamı içindeki pay %1,3 ve vergilerinin oranı %1,4'dür. Grubun toplam gelirinin %54'üne sahip amelmândelerin

vergi oranları 1/6,7 ve %14,7'dir. Diğerlerinin vergi oranları: Seele 1/6,5 (%15,3), âma 1/4,9 (%20), sabî 1/5,1 (%13,2) olarak tespit edilmiştir. Birbirinden farklı ve vergi oranlarının yüksek seviyede seyrettiği görülmektedir.

h) Diğer Hanelerin Vergi Yükü

Bir meslek sınıfında değerlendiremediğimiz hane reislerinin yer aldığı bu grubun toplam gelirlerinin şehir içinde payı %1,6 ve toplam vergi oranları da %1,9'dur. Grubun toplam gelirleri %26,4'ü ziraat, %50,9'u sanat-ticaret, %11,3'ü icar ve %13,9'u diğer kaynaklardan sağlanmaktadır. Şehir toplamı içinde yıllık vergideki payları %2 ve öşür payları %11,6'dır. Bu grubun toplam gelirinin %68,8'ini oluşturan meslekleri belirsiz 35 hanenin, vergi-gelir oranları 1/5,3 (%18,7) tür. Diğer hanelerin vergi oranları; Hatun kişilerin 1/8,2 (%12), talebelerin 1/6,4 (%15) olarak görülmektedir. Her birinde farklı oranlar olduğu anlaşılmaktadır.

6- Vergisi Olmayan Haneler

Verginin belirlenmesi ve toplanmasında yapılan düzenlemeleri açıklayan talimatname ve tezkirelerde vergi memuru muhassılların karşılaşacakları problemler açıklanmıştır. Eskiden beri vergiden muaf tutulan müftü, hatip, imam, derbentçi vb. görevliler ile kazada vücuhun (ileri gelen şahısların) vergi vermeme yönünde bir niyetleri olabileceğine dikkat çekilmekte ve "*herkesin emlakinin tahammülüne göre vergi vermesinin*" sağlanması istenmektedir.¹⁹⁹ Bu konudaki şikayetler ve problemler devam etmiş olmalı ki daha sonra başka bir tezkirede "müderris taifesinden olup ahalinin verdiği ianesi ile geçinenlerden vergi talep olunmaması ...." kararlaştırıldığı anlaşılmaktadır.²⁰⁰ Fakat uygulamada karışıklıkların devam ettiği görülmektedir. İncelediğimiz temettuat defterinde vergisi olmayan 261 haneden 181 inin yıllık vergisi ve öşrü yoktur. 80 hanenin ise yıllık vergisi yok; öşrü vardır. Vergisi olmayan 261 hanenin dağılımı tablo 67'de görüldüğü gibidir.

Vergisi olmayan 261 haneden 87 sinin kamu hizmeti yürüten görevliler olduğunu görüyoruz. Ancak bunlardan bir kısmının geliri de yoktur. Öşür vergisine tâbi geliri olanların öşür vergisi verdiğini, diğer gelirleri olanlardan 60 kadar hanenin yıllık vergi ödemediği anlaşılmaktadır. Defterde "*.... mahallenin imamı olduğundan vergisi olmadığı*" gibi açıklamalarla vergiden muaf tutulan görevliler olduğunu görülmektedir. Ancak 140 kadar kamu hizmetinde görevlilerden 87'sinin vergi vermeyip, diğerlerinin vergi ödemesinin de izahı gerekmektedir. Mesela 22 müderristen 16'sı vergiden muaftır. 3

¹⁹⁹ 25 Ocak 1840 tarihli Talimat-ı Seniyye için bakınız: A. Akgündüz, S. Öztürk, a.g.e, s.26-29.

²⁰⁰ 25 Haziran 1840 tarihli Tezkire; BOA, Cevdet-Maliye, nr. 23670'den nakleden, H. Çoruh, a.g.t., s.52.

papazın vergiden muaf tutulduğu anlaşılmaktadır. Rumiyan mahallesinde mahalle kahyasının vergisi yoktur. Burç mahalle kahyasının vergisi vardır. Derslik mahallesi muhtarının vergisi vardır. Cami-i Kebir mahallesi muhtarından vergi alınmadığı belirtilmiştir.

Vergisi olmayan işsiz-güçsüzlerin zaten gelirleri de yoktur. “... *haneye dahil*” veya “... *ile beraber*” hanelerin gelirleri ve vergileri birlikte oldukları haneler içinde gösterilmiştir. *Nakil, firar ve mefkû*t gibi hanelerin de vergi ve gelir kayıtları da yoktur.

Bir meslek sahibi ve geliri olan 28 hanenin vergilerinin olmadığını görüyoruz. Bunlardan bazılarının gelirleri yoktur. Bazıları da yardımcı eleman (kalfa, çırak) olup gelirleri çok az olduğundan vergi tahakkuk ettirilmemiştir. Ancak geliri olan ve hatta iyi durumda meslek sahibi 10 hanenin vergisinin olmamasını sehven yazılmadığı ile açıklayabiliriz.

Tablo 67: Vergisi olmayan Hanelerin Dağılımı

Vergisi olmayan haneler	Öşür veren	Hiç vergisi yok	Toplam
Kamu hizmeti yapanlar	55	32	87
İşsiz-güçsüzler	12	88	100
Haneye dahil	-	6	6
Nakil ,Fırar	-	40	40
Çşitli mesleklerden	13	15	28
Toplam	80	181	261

SONUÇ

Burdur Temettuât defterini esas alarak 19.yüzyıl ortalarında Burdur'un sosyal ve ekonomik yapısını değerlendirdiğimiz çalışmamızın sonuçlarını aşağıdaki gibi belirtmek mümkündür.

1844 yıllarında Burdur, Hamit Sancağı kazalarındandır. Burdur kaza merkezinde 2700'ün üzerinde hane bulunmaktadır. Burdur'a bağlı 24 kadar çevre köy ve çiftliklerde 1100 kadar hane olduğu görülmektedir. Bu durumda kırsal kesime göre kaza merkezinde bir nüfus yoğunluğu olduğu anlaşılmaktadır. Bu dönemde Burdur'un merkezdeki nüfus miktarına göre Osmanlı Devletinin orta büyüklükteki kazalarından biri olduğu söylenebilir. Bu tarihlerde kaza merkezinde 19 mahalle vardır. Bunlardan biri Ermeni, biri de Rum mahallesidir. Bu mahallelerdeki gayrimüslim hanelerin şehir toplamı içindeki oranı %9,7'dir.

Burdur'da kaza merkezinin ekonomik ve sosyal yapısını belirleyen geçim kaynakları ve meslek gruplarına baktığımızda, aynı dönemde Osmanlı Devletinin benzer kazalarının sahip olduğu özelliklerin görüldüğünü söyleyebiliriz. Burdur'un ekonomik yapısını gelir kaynaklarının toplam gelirdeki paylarına göre belirleyecek olursak, oranların; %36,5 sanat, %20 ticaret, %19,9 ziraat ve %10,9 işçilik şeklinde olduğu görülür. Ancak, bir başka ölçek olarak, hane reislerinin mesleklerine göre işkollarındaki yoğunluğu dikkate alırsak; %47,2 mal ve hizmet üreten esnaflar, %18,8 fiziki güç (işçilik) ile ilgili meslekler ve % 4,9 ziraat ve hayvancılıkla uğraşan meslekler olduğu ortaya çıkmaktadır. Burada dikkati çeken husus, şehirde mesleği ziraatçı olarak belirtilen hane reisi sayısının az olmasına rağmen, ziraat gelirlerinin şehir ekonomisinde önemli yer tutmasıdır. Bu durumun nedenlerinden birincisi; kaza merkezinde oturan ancak köylerde ve İrle, Ağlasun gibi Burdur'a göre daha küçük olan kazalarda büyük toprakları (çiftlikleri) olan kimselerin ziraat gelirlerinin çok yüksek olması, ikincisi; kaza merkezindeki halkın geçimlerini sağladıkları bir meslekleri olmasına rağmen bir kaç dönüm bağ yeri ile de olsa az çok ziraatla meşgul olmalarındandır. Burdur'da hane reislerinin büyük çoğunluğunun meslekleri sanat ve ticaret (esnaflık) alanlarında olmasına rağmen az çok ziraatla uğraşmalarının sebebi olarak, meslek gelirlerinin yetersiz kalması ve dolayısıyla hem kendi ihtiyaçlarını karşılamak hem de kazanç sağlamak için ziraat yaptıkları düşünülebilir.

Burdur'da dokumacılık ve dericilik alanlarında çalışan hane sayısı dikkate alınır, bu işkollarının halkın önemli bir kısmının geçim kaynağı olduğu düşünülebilir. Bu işkollarından dokumacıların toplam gelirleri, şehirdeki toplam gelirin %8,8'ini oluşturmaktadır. Ancak dokumacıların hane başına ortalama gelirlerinin şehir ortalamasının altında seyretmesi; bu işkolundakilerin gelirlerinin yüksek olmadığı geçimlerini sağlayacak kadar kazançları olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan dericilik işkolundakilerin gelir ortalamaları ise şehir ortalamasının üstündedir. Dericilik daha iyi kazanç sağlamaktadır.

Burdur'da dokumacılıktan sonra halkın önemli bir kısmının geçim kaynağı olarak Fiziki güce dayanan (işçilik) mesleklerinin olması dikkat çekmektedir. Bu zümreden olan amele ve oduncular şehir nüfusunun %15,4'ünü oluşturmaktadır; ancak gelir ortalamaları düşük olduğu için toplam hasıladaki payları düşüktür.

Burdur'da hayvancılığın genelde ihtiyaçları karşılamak için yapıldığı görülmektedir. Fakat hayvancılıktan gelir sağlayan haneler de vardır; özellikle nakliyecilik gelirleri yüksektir. Büyükbaş hayvancılığın hanelerin kendi ihtiyaçlarını karşılamak için yapıldığı anlaşılmaktadır. Küçükbaş hayvancılıkla uğraşanların sayısı bir kaza merkezine göre yeterli sayılabilir. Şehirde dericilik işkolunun gelişmiş olması kırsal kesimde hayvancılığın yaygın olabileceğini düşündürmektedir.

Yıllık vergi ve öşür toplam miktarının, şehirdeki toplam hasılanın %13,6'sı kadar olduğunu görüyoruz. Hanelerin ödediği vergi oranlarında farklılıklar görülmekle birlikte; yıllık vergi ortalamasının %11,3 ve öşür ortalamasının %10,6 civarlarında seyrettiği anlaşılmaktadır.

Bu tarihlerde şehir 19 mahalleden müteşekkildir. Mahalleler arasında meslek dağılımı, gelir düzeyi gibi pek çok yönden farklılıklar olması ekonomik ve sosyal bir özellik olarak dikkat çekmektedir.

Ekonomik yapı içinde müslüman ve gayrimüslimlerin farklı özellikler sergilediklerini görüyoruz. Gayrimüslimlerin daha çok ticaretle ilgili mesleklerle uğraştıklarını, zirai faaliyetlerinin yok denecek kadar az olduğunu; gelir durumlarının ise müslüman kesime göre daha iyi olduğunu söyleyebiliriz. Bazı mesleklerde çoğunluğun gayrimüslimlerin elinde olduğu görülmektedir. Mesela; şehirdeki dokuz kuyumcu da Rum'dur. Vergi oranları müslüman kesimden farklı değildir. Ancak gayrimüslimlerin bağ gelirlerinden öşür alındığı belirtmeliyiz.

19. yüzyıl ortalarında Burdur'da gelir dağılımının farklı seyrettiğini, şehirde genel olarak ortalamanın altında gelir kaydedildiğini görüyoruz. Dolayısıyla halkın refah seviyesinin düşük olduğu kanaatindeyiz. Şehirde sosyal hayatın ihtiyacını karşılayacak ölçüde çeşitli sosyal kurumlar olduğunu söyleyebiliriz. Vakıf olarak halkın sosyal ihtiyaçlarına cevap veren bu eserlerin 1844 yılındaki gelirleri, şehrin toplam hasılasının %3,2'si kadardır. Vakıfların bilinen türlerinin yanı sıra her mahalle adına kurulmuş olan *Avâriz ve Tekâlîf Vakıfları* dikkati çekmektedir.

19. yüzyıl ortalarında Burdur, tarım toplumu özellikleri taşıyan Osmanlı taşrasının tipik kazalarından biridir. Nüfusun çoğunluğu çeşitli sanat dalları ve ticaretle uğraşan işkollarında faaliyet gösteriyor olmasına rağmen ziraat gelirleri şehir ekonomisinde önemli bir yere sahip olması bu durumu açıkça göstermektedir. Burdur'da halkın gelir durumu ve vergi dağılımında görülen farklılıkların, bu dönemde Osmanlı Devletinin ekonomik yapısında, genel bir problemi olduğu bilinmektedir. Zira söz konusu temettuat sayımlarının yapılmasının en önemli amacı, halkın ekonomik durumunu tespit ederek buna göre tedbirler almaktır.

Bu çalışmanın ana kaynağı olan 9918 numaralı Temettuat Defterinin 402 sayfalık kısmını oluşturan, Burdur kazasının merkezine ait bölümünü bir bütün olarak incelemeye çalıştık. Adı geçen defterin diğer 434 sayfalık kısmında yer alan merkez köyler ve çiftliklerin de incelenmesiyle, 19. yüzyıl ortalarında Burdur kazasının geneli hakkında sonuçlara ulaşmak mümkün olacaktır.

BİBLİYOGRAFYA

A) Arşiv Belgeleri

1- Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Temettuât Defterleri (ML. VRD. TMT.) nr. 9918, 10230, 10231, 10233

Maliye Masarifat Defteri (ML. MSF.) nr. 6954

Defter-i Ceride (D. CRD.) nr. 40699/823, 40356/480

Maliye Nezareti Cizye Defteri (ML. VRD. CMH.), nr 154, 588

İrade Dahiliye (İ. DH.) nr. 1534, 1625

Nezaret Sonrası Evkaf Defterleri (EV. HMH.) nr. 11948, 12376, 12139

2- Burdur Kütüphanesi

Burdur Şer'ıye Sicilleri Defterleri (B. ŞSD.) nr. 210, 211

B) Salnâmeler

Konya Vilayet Salnâmeleri (KVS.) H. 1287, 1289, 1298, 1299

C) İl Yıllıkları ve Ansiklopediler

Burdur, Burdur Valiliği Yay., İstanbul, 1955.

Burdur 1967 İl Yıllığı, Ankara, 1967.

Burdur 1973 İl Yıllığı, Burdur valiliği, 1973

Yurt Ansiklopedisi, c.3., istanbul,1982,

D) Kitap ve Makaleler

AFYONCU, Erhan, "Osmanlı Devleti'nde Tahrir Sistemi", **Osmanlı**, c. 6, YT. Yay., Ankara, 1999.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, -

- ÖZTÜRK, Said, **Yozgat Temettuât Defterleri**, c.1, Yimpaş Yay., İstanbul, 2000.

ARIKAN, Zeki, 15. ve 16. Yüzyılda Hamit Sancağı, İzmir, 1988.

BARKAN, Ö. Lütfi, "Tımar", **İA.**, c.12/1, s.286-333.

_____, "Çiftlik", **İA.**, c.III., s.392-397

- BAYKARA, Tuncer, **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I Anadolu'nun İdari Taksimatı**, TKAE. Yay., Ankara, 2000.
- ÇADIRCI, Musa, **Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları**, Ankara, 1997.
- ÇORUH, Haydar, **Temettuât Defterlerine Göre Erzurum Şehri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, MÜ. Sos. Bil. Enstitüsü., İstanbul, 1998
- DANIŞMENT, İ. Hami, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, İstanbul, 1971.
- DARKOT, Besim, "Burdur", **İA.**, c. 2, İstanbul, 1949, s. 803.
- DEVELİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Ankara, 1980.
- DİNLER, Zeynel, **İktisada Giriş**, Bursa, 1995.
- EKE, Beğlü, "Bir Sosyal Sınıf Belirleyicisi Olarak Meslek Faktörü", **İÜİF. Mecmuası**, c. 43, Prof. Dr. Sabri Ülgener'e Armağan Özel Sayısı, İstanbul, 1987.
- EKER, Ali, **Maliye Politikası**, İzmir, 1997.
- EKİNCİKLİ, Mehmet, **Temettuât Defterlerine Göre Mudurnu Kazasının Sosyo-Ekonomik Yapısı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İÜ. Sos. Bil. Ens., 1996, İÜ. Kütüphanesi.
- ERGENÇ, Özer, "Şehir Tarihi Araştırmalar", **Belleten**, c. L-11, s. 203, Ankara, 1988.
- ERÖZ, MEHMET, **İktisat Sosyolojisine Başlangıç**, İstanbul, 1982.
- FAROQHI, Suraiya, **Osmanlı'da Kentler ve Kentliler**, TVY. Yay., İstanbul, 1993.
- FLOUD, Frederick, "İktisat Tarihi Nedir?", Çeviren:, **Tarih Çevresi Dergisi**, Mayıs 2000, Ankara.
- GÖYÜNÇ, Nejat, "Hane Deyimi Hakkında", **Tarih Dergisi**, sayı 32, Mart 1979.

- GÜRAN, Tevfik, 19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı, İstanbul, 1998.
- _____, "Osmanlı Tarım Ekonomisi (1840-1876)", **Türk İktisat Tarihi Yıllığı**, Sayı 1, İstanbul 1987.
- _____, "Köy Topluluklarının Sosyal Yapı Özellikleri", **Türk İktisat Tarihi Yıllığı**, Sayı 1, İstanbul 1987.
- HALAÇOĞLU, Yusuf, 15-17. Yüzyıllarda Osmanlı Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı, TTK. Yay., Ankara 1991.
- İHSANOĞLU, Ekmelettin, "Osmanlı Eğitim ve Bilim Müesseseleri", **Osmanlı Medeniyet Tarihi**, c.1, IRCICA Yay., İstanbul, 1999.
- İNALCIK, Halil, **Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi**, İstanbul, 1996.
- KARAGÖZ, Mehmet, "Osmanlı Şehir-Mekan-İnsan", **Osmanlı**, c. 4, YT. Yay., Ankara, 1999.
- KARAL, E. Ziya, **Osmanlılarda İlk Nüfus Sayımı 1831**, Ankara, 1943.
- KAYACAN, İsa, **Burdur Hatırlamaları**, Ece Yay., Ankara, 1989
- KAZICI, Ziya, "Osmanlı Mahalle İmamları ve Yerel Yönetim İlişkisi", **İslam Geleneğinden Günümüze Şehir ve Yerel Yönetimler**, c. 1, İstanbul, 1996.
- KODAMAN, Bayram, "Kalkınmada Çağdaş Devletlerin Görevleri", **Cumhuriyetin Tarihi ve Fikri Temelleri ve Atatürk**, S. D. Ü. Yay., Isparta, 1999.
- _____, "Vakfin Sosyal Fonksiyonu", **I. Vakıf Haftası**, Vakıflar Gn. Md. Yay., Ankara, 1984.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat, "Osmanlı Sosyal ve İktisadi Kaynaklarından Temettuât Defterleri", **12. Türk Tarih Kongresi**, Ankara, 1994.
- MARDİN, Şerif, **Türk Modernleşmesi**, İletişim Yay., İstanbul, 1995
- ÖNDER, Mehmet, **Şehirden Şehire**, Yapı Kredi Bank. Kültür Yay., İstanbul, 1972.

- ÖZÇELİK, Selahattin, "19. Yüzyıl Türkiyesi'nde Köy ve Kasaba Hayatı Üzerine Gözlemler", **Osmanlı**, c. 4, YT. Yay., Ankara, 1999.
- ÖZGÜVEN, Ali, **İktisat Bilimine Giriş**, İstanbul, 1992.
- ÖZTÜRK, Nazif, **Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi**, TDV. Yay., Ankara, 1995.
- ÖZTÜRK, Said, **Tanzimat Döneminde Bir Anadolu Şehri Bilecik**, İstanbul, 1996.
- PAKALIN, M. Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, c. 1-2-3, MEB. Yay., İstanbul, 1983.
- SERİN, Mustafa, "Osmanlı Arşivinde Bulunan Temettuât Defterleri", **Başbakanlık I. Milli Arşiv Şurası**, Ankara, 1998.
- SERTOĞLU, Mithat, **Osmanlı Tarih Lügati**, İstanbul, 1986.
- ŞAHİN, Hüseyin, "Cumhuriyetin Osmanlı Devleti'nden Devraldığı Ekonomik Miras", **Tarih Çevresi Dergisi**, Mayıs 2000 Özel Sayı, Ankara.
- ŞEMSEDDİN Sami, **Kâmûs-ı Türkî**, Dersaadet, 1317.
- ŞENER, Abdüllatif, **Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Sistemi**, İstanbul, 1990.
- TABAKOĞLU, Ahmet, **Türk İktisat Tarihi**, Dergah Yay., İstanbul, 1998.
- TIZLAK, Fahrettin, **Osmanlı Döneminde Keban-Ergani Yöresinde Madencilik (1775-1850)**, TTK. Yay., Ankara, 1997.
- _____, "XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Anadolu Madenleri", **Prof. Dr. Bayram Kodaman'a Armağan Özel Sayı**, Samsun, 1993.
- TOZLU, Selahattin, "Osmanlı Yol Düzenlemeleri", **Osmanlı**, c. 3, YT. Yay., Ankara, 1999.
- TURAN, Osman, **Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi**, İstanbul, 1984.

- UYSAL, M. Ali, **Salnamelere göre Burdur (1868-1914)**, Yük. Lisans Tezi (Yayınlanmamış), SD. Sos. Bil. Ens., Isp., 1998
- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, **Anadolu Beylikleri**, TTK. Yay., Ankara, 1984.
- _____, **Osmanlı Devleti'nin İlimiye Teşkilatı**, TTK. Yay., Ankara, 1984.
- ÜNAL, M. Ali, **Osmanlı Müesseseleri Tarihi**, Isparta, 1997.
- _____, **16. Yüzyılda Harput Sancağı**, TTK. Yay., Ankara, 1989.
- VARLIK, Mustafa, "Anadolu Eyaletinin Kuruluđu ve Gelişmesi", **Osmanlı**, c. 6, YT. Yay., Ankara, 1999.
- YEDİYILDIZ, Bahattin, "İslam'da Vakıf", **Dođuř. Gün. İslam Tarihi**, c. 14, İstanbul, 1990.

EK I

Belge 1: BOA.ML.VRD. TMT. nr. 9918, s.2; 1844 / 1845 Tarihli Burdur Kazası Temettuat Defterinin İlk Sayfası.

قلم ایلانی محفانده جمیع بجائی قضا لر تدر برور و قضا سندہ بقیم اھالیات ایلانی و اراضی
متعلقہ بقیم اھالیات ایلانی و اراضی

کے سب سے تالیق قضا: برور

<p>افکار اور انعام ایلانی</p> <p>۱۸۴۵</p>	<p>قلم ایلانی و اراضی</p> <p>۱۸۴۵</p>
---	---------------------------------------

<p>مردوع زراعت</p> <p>۱۸۴۵</p>	<p>غیر زراعت</p> <p>۱۸۴۵</p>	<p>اماشکم مشروطہ زراعت</p> <p>۱۸۴۵</p>	<p>کندیرہ</p> <p>۱۸۴۵</p>	<p>اوکوز ایلانی و اراضی</p> <p>۱۸۴۵</p>
--------------------------------	------------------------------	--	---------------------------	---

بجاری متعلقہ
بجو عتدہ بقیم اھالیات ایلانی و اراضی

<p>افکار اور انعام ایلانی</p> <p>۱۸۴۵</p>	<p>قلم ایلانی و اراضی</p> <p>۱۸۴۵</p>
---	---------------------------------------

EK I

Belge 2: BOA.ML.VRD. TMT. nr. 9918, s.584; Burdur Kazası Temettuat Defterinde Ermeni Mahallesine ait ilk sayfa.

ارمنیان

خانہ
 اسی آریہ اوغلی سرکیز
 باغ و نم
 ۶۵۰
 مجموعہ برکنہ ۶۵۰
 تقاضی

بوغچہ پی کن تقاضی
 ۶۵۰
 مجموعہ برکنہ ۶۵۰
 تقاضی

خانہ
 اصدور اوغلی آرتیم
 باغ و نم
 ۶۵۰
 مجموعہ برکنہ ۶۵۰
 تقاضی

متقاضی مائریہ سی اچا با با ملوک بولک اچا پین ایرہ الیدیک

خانہ
 قیجی عطا نظار اوغلی کیفورہ
 باغ و نم
 ۶۵۰
 مجموعہ برکنہ ۶۵۰
 تقاضی

ہولہ لغندہ تقاضی
 ۶۵۰
 مجموعہ برکنہ ۶۵۰
 تقاضی

خانہ
 قیجی عطا نظار اوغلی کیفورہ
 باغ و نم
 ۶۵۰
 مجموعہ برکنہ ۶۵۰
 تقاضی

ہولہ لغندہ تقاضی
 ۶۵۰
 مجموعہ برکنہ ۶۵۰
 تقاضی

EK 1 : Tablo I: Hane Gelir Ortalamalarına Vergi Ortalamalarının Oranı

Mahalleler	Hane Gelir Ortalaması	Hane Vergi Ortalaması	Verginin Gelire Oranı %	Hane Öşür Ortalaması	Öşürün Gelire Oranı %
H Ahmet	482,8	50,11	10,38	8,33	1,72
H Ömer	445,2	57,31	12,87	7,38	1,66
Yenice	334,0	35,79	10,71	7,49	2,24
Hecin	265,0	31,09	11,73	2,63	0,99
Dere	264,3	31,05	11,75	4,15	1,57
Recep	320,3	34,00	10,62	2,41	0,75
Kuyu	386,5	45,78	11,85	4,65	1,20
D Baba	362,6	37,54	10,35	6,78	1,87
Manastır	409,4	40,94	10,00	20,65	5,04
C Kebir	596,8	80,94	13,56	13,38	2,24
Üç Dibek	543,7	59,06	10,86	10,80	1,99
Yoğurtçu	409,2	41,13	10,05	9,30	2,27
Ş Sinan	364,0	39,07	10,73	10,99	3,02
Karasenir	433,0	50,01	11,55	15,42	3,56
H İbrahim	396,0	45,62	11,52	7,19	1,82
Burç	463,3	51,73	11,17	15,47	3,34
Derslik	417,7	45,98	11,01	6,88	1,65
Rumiyan	503,7	71,80	14,25	1,61	0,32
Ermeniyan	429,2	55,36	12,90	2,08	0,48
Toplam	409,9	45,90	11,20	8,09	1,97

EK 1 : Tablo II: Dönüme Göre Öşür Dağılımı

Mahalleler	Bağ Dönüm	Bağ Öşürü	Dönüm Başına Öşür	Mezru Tarla Dönüm	Hububat Öşürü	Dönüm Başına Öşür
H Ahmet	90,5	351	3,88	452	577,5	1,28
H Ömer	51	224	4,39	134	144	1,07
Yenice	358,5	1273,5	3,55	1442	2302	1,60
Hecin	106,5	318	2,99	112	26	0,23
Dere	34,5	134	3,88	80	136	1,70
Recep	45	150	3,33	45	26	0,58
Kuyu	68,5	216	3,15	322	170	0,53
D Baba	137	541	3,95	635	856	1,35
Manastır	54,5	196	3,60	1044	1633	1,56
C Kebir	94	629,5	6,70	815,5	542	0,66
Üç Dibek	218,5	921,5	4,22	1002,5	752,5	0,75
Yoğurtçu	60	325,5	5,43	279	140	0,50
Ş Sinan	195,5	1042,5	5,33	992	1420	1,43
Karasenir	74,5	263	3,53	1086,5	1894	1,74
H İbrahim	124	437	3,52	478,5	376	0,79
Burç	125,5	254,5	2,03	382	956	2,50
Derslik	197,75	741	3,75	1050	1156	1,10
Rumiyan	71,5	288	4,03	0	0	0,00
Ermeniyan	41	174,5	4,26	0	0	0,00
Toplam	2148,25	8480,5	3,95	10352	13107	1,27

EK1: Tablo III: Gelirleri 2500 Kuruştan Yüksek Olan Haneler

Mahaller	Meslek	Hane No	Hane Reisinin İsmi	Ziraat Toplam	Hayvan Toplam	İcar Toplam	Ticaret	Kiracılık	Vazife	Gelirler Toplamı
				Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş
Derslik	Ziraatçı	240	Hacı Ömer Ağa oğlu Mustafa Efendi Birader zadesi Sağır Ömer ve Fethullah ile ortak	14233,5	590	1660		600		17083,5
H Ahmet	Ziraatçı	55	Çelik Paşazade Hacı Mahmut Bey	3175,5	311	2040			6500	12026,5
C Kebir	Ziraatçı	10	Mehmet Beyzade Hacı Ali Bey	2602,5	435	3863				6900,5
Üç Dibek	Hayriye Tüccar	48	..... Hacı Süleyman Bey	90,5	160	610	3500			4360,5
Burç	Ziraatçı	2	.....	3913,5						3913,5
D Baba	Ziraatçı	203	Mahmut Bey oğlu Kasım Bey	2514	40	1120				3554
Üç Dibek	Sipahi	49	...Mustafa'nın oğlu İbrahim Ağa ve Kardeşi Halil ve Hacı İshak Efendi	450	60	215			3000	3510
Üç Dibek	Ziraatçı	15	Katip Ahmet Efendi oğlu Osman Efendi	644,5	225	80	2500			3449,5
Üç Dibek	Hamamcı	95	Emir Salih oğlu Hacı Salih'in oğlu Hacı Mustafa	1461	75	1468		375		3379
C Kebir	Tüccar	40	Derviş Ağazade Hacı Mustafa Ağa	1074		620	1500			3194
D Baba	Ziraatçı	202	Mahmut Bey oğlu Ahmet Bey	2607,5	25	620				3132,5
D Baba	Tüccar	5	.... Ali oğlu Hacı İsmail	108			3000			3108
Üç Dibek	Tüccar	6	Hamza oğlu Hacı Ahmet	1027,25		930	1850			3057,25
Kuyu	Tüccar	29	...Hüseyin oğlu Hacı Osman	643,5	330	150	1500	450		3073,5
Derslik	Tüccar	15		669,5	163	710	1500			2982,5
Üç Dibek	Tüccar	38	.... Hacı Osmanların Mehmet Efendi ve Hacı Ali Efendi	468	26,5	535	2000			2939,5
Yenice	Tüccar	94	Bulgurcu İbrahim oğlu Hacı İsmail	72	51	140	2250	375		2888
Yoğurtçu	Sipahi	49	Keçeci Hacı Mustafa oğlu Abdullah ve Hüseyin ve Osman	121,5		45			2680	2801,5
Burç	Müderris	51	Müftü zade Halil Efendi	794		1660			300	2704
Yenice	Tüccar	247	Kelekci oğlu Mustafa	99			2500			2599
			Toplam	36769,3	2491,5	16466	22100	1350	12480	90206,8

EK 1 : Tablo IV : Hububat Öşürlerinin Hanelere Dağılımı

Mahalleler	Öşür Veren Hane	Öşür Hanesi %	Mezru Tarla Hasıla (Kuruş)*	Hububat Öşrü (Kuruş)	Hasıla / öşür	Öşür / Hasıla %	Vergi Haneleri %	Toplam Vergide Payı %	Vergi Veren Hane Başına (Kuruş)
H Ahmet	8	6,7	5273,5	577,5	9,1	11,0	3,0	4,4	72,2
H Ömer	7	13,5	1920,5	144	13,3	7,5	2,6	1,1	20,6
Yenice	48	10,0	23314	2302	10,1	9,9	17,9	17,5	48,0
Hecin	3	2,3	1400	98	14,3	7,0	1,1	0,7	32,7
Dere	4	6,2	1154	136	8,5	11,8	1,5	1,0	34,0
Recep **	1	1,4	1095,5	26	42,1	2,4	0,4	0,2	26,0
Kuyu	6	7,2	2695,75	170	15,9	6,3	2,2	1,3	28,3
D Baba	15	7,0	10699,5	856	12,5	8,0	5,6	6,5	57,1
Manastır	31	34,8	14127	1633	8,7	11,6	11,6	12,4	52,7
C Kebir	9	10,1	7155	542	13,2	7,6	3,4	4,1	60,2
Üç Dibek	21	13,5	9960,75	752,5	13,2	7,6	7,8	5,7	35,8
Yoğurtçu **	6	11,3	2386	140	17,0	5,9	2,2	1,1	23,3
Ş Sinan	33	14,1	15370,75	1420	10,8	9,2	12,3	10,8	43,0
Karasenir	37	26,2	17004,5	1894	9,0	11,1	13,8	14,4	51,2
H İbrahim	13	11,1	3708,5	376	9,9	10,1	4,9	2,9	28,9
Burç	11	13,9	6149	956	6,4	15,5	4,1	7,3	86,9
Derslik	15	5,3	17922	1156	15,5	6,5	5,6	8,8	77,1
Rumiyan	0	0,0	0	0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Ermeniyan	0	0,0	0	0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Toplam	268	9,9	141336,25	13179	10,7	9,3	100	100	49,2

* İcar tarla gelirleri dahildir.

**Recep mahallesinde iki müderrisin (toplam 675 kuruş ziraat gelirlerinin) öşür vergisi yoktur.

*** Yoğurtçu mahallesinde icar tarla gelirinin (700 kuruş) öşür vergisi yoktur

EK 1 : Tablo V: Bağ Öşürlerinin Hanelere Dağılımı

Mahalleler	Öşür Veren Hane	Öşür Hanesi %	Bağ Öşrü Hasıla (Kuruş)	Bağ Öşrü Toplam	Hasıla / Öşür	Öşür / Hasıla %	Vergi Haneleri %	Toplam Vergide Payı %	Öşür Veren Hane Başına
H Ahmet	79	65,8	2750	351	7,8	12,8	5,0	4,1	4,4
H Ömer	41	78,8	1490	224	6,7	15,0	2,6	2,6	5,5
Yenice	285	59,4	9801,75	1273,5	7,7	13,0	18,1	15,0	4,5
Hecin	66	50,4	2642	318	8,3	12,0	4,2	3,7	4,8
Dere	31	47,7	1039,5	134	7,8	12,9	2,0	1,6	4,3
Recep	43	58,9	1168,5	150	7,8	12,8	2,7	1,8	3,5
Kuyu	50	60,2	1725,75	216	8,0	12,5	3,2	2,5	4,3
D Baba	94	43,7	4221,75	541	7,8	12,8	6,0	6,4	5,8
Manastır	53	59,6	1575	196	8,0	12,4	3,4	2,3	3,7
C Kebir	60	67,4	5063,5	629,5	8,0	12,4	3,8	7,4	10,5
Üç Dibek	109	70,3	7426	921,5	8,1	12,4	6,9	10,9	8,5
Yoğurtçu	32	60,4	2836,75	325,5	8,7	11,5	2,0	3,8	10,2
Ş Sinan	145	62,0	9603,9	1042,5	9,2	10,9	9,2	12,3	7,2
Karasenir	65	46,1	2123,5	263	8,1	12,4	4,1	3,1	4,0
H İbrahim	80	68,4	3528	437	8,1	12,4	5,1	5,2	5,5
Burç	54	68,4	2205	254,5	8,7	11,5	3,4	3,0	4,7
Derslik	169	60,1	5983,5	741	8,1	12,4	10,7	8,7	4,4
Rumiyan	67	37,4	2405	288	8,4	12,0	4,3	3,4	4,3
Ermeniyan	52	61,9	1421	174,5	8,1	12,3	3,3	2,1	3,4
Toplam	1575	57,9	69010,4	8480,5	8,1*	12,3	100	100	5,4

*T.Defterinde öşür miktarı 1260 senesi gelirlerine göre 1/9 olarak alınmıştır. Biz 1260 ve 1261 senesi gelirlerinin ortalamasına göre işlem yaptığımız için öşür oranı 1/8 olarak çıkmıştır.

EK II

Belge 1: BOA.ÉV.HMH. nr.12376, s.1-3; 1845 Tarihli Burdur Kazası Vakıf Muhasebe

Defterinin ilk sayfasından ve son sayfasından örnek.

٥

صحة بجاعة محكمه فصار له نفس بورج واقع اوقافها يونه ملكا يه محكمه اوقافه زوايا وكتابا وجامع وساجده ومكاتب ومدارس وحشمها وادقان ساثر لرج موقوف شرع ومجلس معرفي وبنجانه فذكره اوقاف تديرها الحاج امينه ارض موقفه جهه تدريس وامامه ووجهه وجمع صبيانها او آينه رونق اطعمه طعامه مشروطه اولئانه زوايا وكتابانك بالاراضيه فخره محاسبه معاينه معفو اولدني كقولك اخلوا اوله ربه القمى شريك

محکمہ برقیہ اولئانه بریہ لک ابراد و صرافا مه مضاربه وظهورات و فضله راج دفتر بکره برص الی ذکر و بیایه اولنور	خروج صا	سکات محرم	بیایا ظهورات	صلوات منان	ایران	برسدلیه اسبع اولفعا ای	فیشنه
جامع شریف کبری درفق بورج	۰۰۱۵۷	۱۴۷۷	۰۰۰۰	۱۸۷۰	۰۰۷۵۰	۰۰۵۴۷	
مؤذبه و قیوم جامع کبری	۰۰۰۰	۰۰۰۰	۰۰۰۰	۱۴۱۰	۰۰۱۴۱۰	۰۰۰۰	
و قیوم یاه جامع کبری	۰۰۰۰	۰۰۰۰	۰۰۰۰	۰۰۷۵	۰۰۰۷۵	۰۰۰۰	
قیوم نایه جامع کبری	۰۰۰۰	۰۰۰۰	۰۰۰۰	۰۰۴۵	۰۰۰۴۵	۰۰۰۰	
جامع شریف و ص الزیبه در محکمہ ریک	۰۰۰۶	۰۰۰۶	۰۰۰۰	۰۰۹۵۴	۰۰۰۹۵۴	۰۰۰۰۰	۰۰۰۶
کتب شریف حاجی حجت در محکمہ شیخ سانه	۰۰۰۰	۰۰۰۰	۰۰۰۰	۰۰۱۴۰	۰۰۰۱۴۰	۰۰۰۰	۰۰۰۰
مدرسه الحاج سینه بر ابوبکر در محکمہ ریک	۰۰۰۰	۰۰۰۰	۰۰۰۰	۰۰۱۷۷	۰۰۰۱۷۷	۰۰۰۰	۰۰۰۰
قلم صوا کباب در جامع و ص الزیبه در جامع قلم کبر	۰۰۰۰	۰۰۰۰	۰۰۰۰	۰۰۱۶۰	۰۰۰۱۶۰	۰۰۰۰	۰۰۰۰
مدرسه ص الزیبه در محکمہ قلم کبر	۰۰۰۰	۰۰۰۰	۰۰۰۰	۰۰۰۴۵	۰۰۰۰۴۵	۰۰۰۰	۰۰۰۰
بندها امینه خانومه در محکمہ ریک	۰۰۰۶	۰۰۰۶	۰۰۰۰	۰۰۰۰۵	۰۰۰۰۵	۰۰۰۰	۰۰۰۶
جامع شریف ذریع حواجه کبری	۰۰۰۴	۰۰۰۴	۰۰۰۰	۰۰۰۴۶۸	۰۰۰۴۶۸	۰۰۰۰	۰۰۰۴
جامع شریف شیخ سانه در محکمہ شیخ سانه	۰۰۰۰	۰۰۰۰	۰۰۰۰	۰۰۱۵۶	۰۰۰۱۵۶	۰۰۰۰	۰۰۰۰
مدرسه جلال طرف در محکمہ و سلیح	۰۰۰۰	۰۰۰۰	۰۰۰۰	۰۰۰۴۵	۰۰۰۰۴۵	۰۰۰۰	۰۰۰۰
ایتخانہ الحاج ابراهیم در قریب جامع کبری	۰۰۰۰	۰۰۰۰	۰۰۰۰	۰۰۰۸۰	۰۰۰۰۸۰	۰۰۰۰	۰۰۰۰
مدرسه عبد القادر باقا	۰۰۰۰	۰۰۰۰	۰۰۰۰	۰۰۱۴۰	۰۰۰۱۴۰	۰۰۰۰	۰۰۰۰
مدرسه شیخ سانه در محکمہ شیخ سانه	۰۰۰۰	۰۰۰۰	۰۰۰۰	۰۰۱۰۰	۰۰۰۱۰۰	۰۰۰۰	۰۰۰۰

بالذات امین بک بوز داوود خردس خزینه اوقاف نهادی
 حرمی ب ۱۴۷۷
 ۱۷۶۱۷ سالی حرم
 ۲۱۱۶ حرمی ب خزینه اوقاف نهادی
 ۱۷۶۷ حرمی ب خزینه اوقاف نهادی

العهد الی الناس
کده بک بورج

المعتب
و صیر

بدره خان اعصابا و ص

EK 2 :: Tablo I: Burdur Kazası'nda Cami Vakıfları (H.1260 / M.1844)

Caminin İsmi	Mahallesi	Gelir (kuruş)	Giderler Toplam
Cami-i Şerif-i Kebir	Nefs-i Burdur	2550	2023
Cami-i Şerif Veliddin	Karasenir	295,5	294,5
Cami-i Şerif Vezir (?)	Şeyh Sinan	152,5	152,5
Cami-i Şerif Şeyh Sinan	Şeyh Sinan	156	156
Cami-i Şerif Eski Yeni	Üçdirek	101	101
Cami-i Şerif Derviş Ali	Burç	138,5	138,5
Cami-i Şerif	Manastır	700	700
Cami-i Şerif Muhyi Zade	Hacı İbrahim	84	84
Cami-i Şerif Abdülkerim	Kuyu	54	54
Cami-i Şerif Muhyi Zade	Kuyu	54	54
Cami-i Şerif Muhyi Zade	Derslik	75	75
Cami-i Şerif Abdullah Efza	Divan Baba	193,5	193,5
Cami-i Şerif Debbaghâne	Debbaghâne	300	300
Cami-i Şerif Hecin	Hecin	105	105
Cami-i Şerif (?) Ömer Ağa	Hecin	350	350
Cami-i Şerif Ahmed Efza	Divan Baba	310	310
Cami-i Şerif Receb Çelebi	Receb	150	150
Cami-i Şerif Timur	Yenice	230	230
Cami-i Şerif Rahime Hatun	Yenice	144,5	144,5
Cami-i Şerif Hacı Ali	Yenice	102	152
Cami-i Şerif Osman Efza	Sük (Çarşı içi)	50	50
Cami-i Şerif Hacı Ramazan		360	280
Toplam		6655,5	6097,5

EK 2: Tablo II: Burdur Kazası'nda Muallimhaneler (H.1260 / M.1844)

Muallimhane'nin İsmi	Mahallesi	Gelir (kuruş)	Giderler Toplam
Muallimhane-i Çakıroğlu	Debbaghane	75	75
Muallimhane-i Bayramzade	Üçdibek	115,5	115,5
Muallimhane-i Burç	Burç	75	75
Muallimhane-i Hacı Abdullah	Divan Baba	60	60
Muallimhane-i Sinan Zade	Divan Baba	70	70
Muallimhane-i Manastır	Manastır	70	70
Toplam		465,5	465,5

EK 2 : Tablo III: Burdur Kazası'nda Mescit Vakıfları (H.1260 / M.1844)

Mescidin İsmi	Mahallesi	Gelir (kuruş)	Giderler Toplam
Dökmeci kızı Fatma Hatun	Şeyh Sinan	144	144
Mescid-i Şerif Şeyh İbrahim	Şeyh Sinan	30	30
Mescid-i Şerif Hasan Efza	Hacı İbrahim	30	30
Mescid-i Şerif Hacı Osman	Derslik	160	160
Mescid-i Şerif Ak Hacı	Derslik	74,5	74,5
Mescid-i Şerif Emir (?) Oğlu	Hecin	90	90
Mescid-i Şerif Abdülkerim	Yenice	39	39
Mescid-i Şerif Hacı Bayram	Yenice	113	113
Mescid-i Şerif Çelikoğlu	Hacı Ömer	75	75
Mescid-i Şerif Yoğurtçu	Yoğurtçu	117,5	117,5
Mescid-i Şerif	Camii Kebir	36	36
Mescid-i Şerif	Debbağhane	65	65
Toplam		974	974

EK 2 : Tablo IV: Burdur Kazası'nda Medrese Vakıfları (H.1260 / M.1844)

Medresenin İsmi	Mevki	Gelir (kuruş)	Giderler Toplam
El-Hac Süleyman bin Ebubekir	Karasenir	87,5	87,5
Medrese-i Veliddin	Karasenir	45	45
Medrese-i Abdüllatif	Derslik	45	45
Medrese-i Abdülkadir Ağa	Nefs-i Burdur	130	130
Medrese-i Şeyh Sinan	Şeyh Sinan	105	105
Medrese-i Ahmet Paşa	Üçdibek	2040	2040
Medrese-i Mahmut Bey	Recep	342	342
Medrese-i Çelik Mehmet Paşa	Şeyh Sinan	355	355
Şeyh Ömer ve Hacı İbrahim	Şeyh Sinan	197,5	197,5
Medrese-i Abdullah Bey	Kuyu	105	105
Medrese-i İlyas Ağa	Sük (Çarşı içi)	210	210
Medrese-i İsmail Ağa	Sük (Çarşı içi)	280	280
Medrese-i Mustafa Efza	Derslik	97,5	97,5
Medrese-i Hatice Hatun	Recep	225	225
Medrese-i Hacı Mahmut Bey	Debbağhane	450	450
Toplam		4714,5	4714,5

EK 2 : Tablo V: Burdur Kazası'nda Mektep Vakıfları (H.1260 / M.1844)

Mektebin İsmi	Mevkii	Gelir (kuruş)	Giderler Toplam
Mekteb-i Şerif Hacı Ali Ağa	Şeyh Sinan Mahallesi	130	130
Mekteb-i Şerif	Karasenir Mahallesi	49,5	49,5
Valide-i Ahmet Paşa	Derslik Mahallesi	62	62
Mekteb-i Şerif Kalaylı Zade	Yenice Mahallesi	27	27
Mekteb-i Şerif Hacı Süleyman	Derslik Mahallesi	55,5	55,5
Mekteb-i Şerif Kamila Hanım	Sük (Çarşı içi)	105	105
Dersiye-i camii Timür	Yenice Mahallesi	75	75
Deriye-i (?) Yevm-i Ahed	Camii Osman Efza	120	120
Dersiye-i Yevm-i Ahed ve Sani	Camii Kebir	600	339
Toplam		1224	963

EK 2 : Tablo VI: Burdur Kazası'nda Diğer Vakıflar (H.1260 / M.1844)

Vakfın İsmi	Mahallesi	Gelir (kuruş)	Giderler Toplam
Hatice Hatun	Camii Kebir	220	220
El-Hac İsmail Efza	Debbağhane	200	200
Hafız Mehmet Efza	Camii Kebir	120	120
El-Hac Süleyman	Derslik	510	510
El-Hac Mustafa Ağa	Camii Kebir	200	190
Vakf-ı Kemer (Su Yolu)	Divan Baba	60	3,5
Aşıkzade Halil Ağa	Üçdibek	110	110
Fatma Hatun Zevce-i Aşık Zade	Üçdibek	55	55
Müteveffa Ahmet Ağa bin Salih	Burç	1150	845
Hacı Abdurrahman	Şeyh Sinan	70	70
Vakf-ı Camii Şerif Abdülkerim	Kuyu	70	70
El-Hac İsmail Ağa	Debbağhane	1040	863
Gölpınarı ve Kemer (?)	Nefs-i Burdur	80	120,5
Kırcalı Köprü Tamiri		160	9
Toplam		4045	3386

EK 2 : Tablo VII: Burdur Kazası'nda Avarız ve Tekalif Vakıfları (H.1260 / M.1844)

Vakıf	Mahallesi	Gelir (kuruş)	Giderler Toplam
Avarız ve Tekalif	Şeyh Sinan	190	190
Avarız ve Tekalif	Burç	520	520
Avarız ve Tekalif	Üçdibek	807,5	803
Avarız ve Tekalif	Hacı İbrahim	616	616
Avarız ve Tekalif	Kuyu	187	187
Avarız ve Tekalif	Derslik	656	657
Avarız ve Tekalif	Hecin	141	141,5
Avarız ve Tekalif	Camii Kebir	532,5	562,5
Avarız ve Tekalif	Divan Baba	732	732
Avarız ve Tekalif	Manastır	175	175
Avarız ve Tekalif	Dere	235	235
Avarız ve Tekalif	Recep	142,5	142,5
Avarız ve Tekalif	Yoğurtçu	120	120
Avarız ve Tekalif	Yenice	564	564
Avarız ve Tekalif	Hacı Ömer	120	120
Avarız ve Tekalif	Karasenir	409	410
Avarız ve Tekalif	Debbağhane	429	429
Toplam		6576,5	6604,5

EK 2 : Tablo VIII: Burdur Kazası'nda Din Görevlileri İçin Vakıflar (H.1260 / M.1844)

Din Görevlisi	Görev Yeri	Gelir (kuruş)	Giderler Toplam
Müezzin ve Kayyum	Camii Kebir	1410	1410
Va'iziye	Camii Kebir	75	75
Kayyum-u Sani	Camii Kebir	245	245
İmam-ı Sani	Camii Kebir	505	505
Va'iziye (Perşembe günü)	Camii Kebir	152	152
Hatm-i Hocagan	Camii Veliddin	160	160
Va'iziye	Camii Timur	24	24
Hitabiye	Camii Kebir	215	215
Va'iziye	Camii Recep Çelebi	52,5	52,5
Toplam		2838,5	2838,5

EK 2 : Tablo IX: Burdur Kazası'nda Zaviyeler (H.1260 / M.1844)

Zaviyenin İsmi	Mevkii	Gelir (kuruş)	Giderler Toplam
Zaviye-i Hüseyin Dede	Yar Köyü	458	458
Zaviye-i Bayram Baba	Medrese-i el-Hac Osman	170	42,5
Zaviye-i Şeyh Hamza	Suludere Köyü	1100	1100
Zaviye-i Gaybi		389	389
Zaviye-i Ahi Meciddin	Nefs-i Burdur	90	90
Zaviye-i Fahrüddin Sultan		80	46
Zaviye-i Arif Efza	Debbağhane Mahallesi	512	514
Zaviye-i Hayreddin	Yarıklı Kaza-i İrle	40	25
Zaviye-i Derviş Süleyman	Ekeniş ? Köyü Kemer-i Hamid	475	475
Zaviye-i Şeyh Ömer	Akyaka Köyü-Burdur	60	26
Toplam		3374	3165,5

EK 2 : Tablo X: Burdur Kazası'nda Kütüphane Vakıfları (H.1260 / M.1844)

Kütüphanenin İsmi	Mevkii	Gelir (kuruş)	Giderler Toplam
Şeyh Mustafa Efza	Nefs-i Burdur	70,5	71,5
Derviş Mehmet Paşa	Vakf-ı Şeyh Ömer Efza	290	290
Toplam		360,5	361,5

EK 2 : Tablo XI: Burdur Kazası'nda Lihye-i Şerif (H.1260 / M.1844)

Vakıf	Yer	Gelir (kuruş)	Giderler Toplam
Lihye-i Şerif	Deviş Mehmet Paşa Kütüphanesi	75	75

EK 2 : Tablo XII: Burdur Kazası'nda Sebilhane Vakıfları (H.1260 / M.1844)

Sebilhanenin İsmi	Mevkii	Gelir (kuruş)	Giderler Toplam
Sebilhane-i Camii Kebir	Sük (Çarşı içi)	172,5	172,5
Sebilhane-i Mumcu Hacı	Sük (Çarşı içi)	100	100
Toplam		272,5	272,5

EK 2: Tablo XIII: Burdur Kazası'nda Şifalı Su (Ber'i Mâi) Vakıfları (H.1260 / M.1844)

Şifalı Su'yun İsmi	Mevkii	Gelir (kuruş)	Giderler Toplam
Ber'i Mâi Emine Hatun	Karasenir	50	50
Ber'i Mâi Bizcioğlu	Camii Kebir	50	50
Ber'i Mâi İsmail Kethüda	Hacı İbrahim	30	30
Toplam		130	130

EK 2 : Tablo XIV: Burdur Kazası'nda Abdesthane Vakfı (H.1260 / M.1844)

Abdesthanenin İsmi	Mahallesi	Gelir (kuruş)	Giderler Toplam
Hacı İbrahim	Camii Kebir	80	80

EK 2 : Tablo XV :Burdur Kazası'nda Pınar (H.1260 / M.1844)

Pınarın İsmi	Mevkii	Gelir (kuruş)	Giderler Toplam
Karaman Söğüdü ?	Burdur Cıvarı	55	55

EK 2 : Tablo XVI: Burdur Kazası'nda Hamam Vakıfları (H.1260 / M.1844)

Hamamın İsmi	Mahallesi	Gelir (kuruş)	Giderler Toplam
Mehmet Kethüda	Üçdibek	600	396
Hacı Ömer	Yenice	1500	467
Hoca Balı	Şeyh Sinan	1150	576,5
Toplam		3250	1439,5